
ELEMENTA
PHILOSOPHICA
de
CIVE,
Auctore
THOM. HOBBES
Malmesburiensi.
Amsterodami,
Apud Ludovicum Elzevirium. Anno 1647.

EXCELLENTISSIMO
VIRO
GVILIELMO,
COMITI
DEVONIÆ,
DOMINO MEO
Colendiſſimo.

POpuli Romani memoriâ Tarquiniorum & civitatis inſtituto Regibus iniqui, vox erat (*Excellentiſſime Domine*) prolata ore *Marci Catonis Cenſoris*, Reges omnes de genere eſſe beſtiarum rapacium. Ipſe autem Populus Romanus qui per *Africanos*, *Aſiaticos*, *Macedonicos*, *Achaicos*, cæteroſque

à ſpoliatis gentibus cognominatos cives totum ferè orbem terrarum diripuerat qualis bellua erat? Non minus ergo quam *Cato*, ſapienter dixit *Pontius Teleſinus*. Is prœlio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus ſui; vociferatuſque eruendam delendamque ipſam Romam adjiciebat, nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, niſi Sylva in quam refugere ſolerent eſſet exciſa. Profectò utrumque verè dictum eſt, *Homo homini Deus*, & *Homo homini Lupus*. Illud ſi concives inter ſe; Hoc, ſi civitates comparemus. Illic juſtitia & charitate, virtutibus pacis, ad ſimilitudinem Dei acceditur; Hîc

propter

propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis eſt, ſi ſe tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id eſt, ad ferinam rapacitatem. Quam etſi homines pro convitio invicem objiciant, more innato, facta ſua in perſonis aliorum, tanquam in ſpeculo, ſiniſtra dextra; dextra ſiniſtra exiſtimantes; vitium tamen eſſe non ſinit profectum à neceſſitate conſervationis propriæ jus naturale. Quod autem *Catoni* viro ſapientiæ celebratiſſimæ, Odium pro Judicio, Affectus pro Ratione imponere in tantum potuit, ut quod æquum in populo ſuo, idem Reges facere iniquum cenſeret, mirari fortaſſe alii poterunt, ego ſanè

in ea opinione jam diu ſum, neque egregiam ſententiam unquam fuiſſe quæ placuit populo, neque ſapientiam vulgari majorem vulgo agnoſci poſſe; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romanorumq; facta & dicta celebria, non Ratio, ſed magnitudo, & ſæpe illud ipſum lupinum quod mutuo exprobrant Hiſtoriæ commendavit, quæ unà cum publicis actionibus actores per curſum ſeculorum devolvit qualeſcunque. Sapientia vera nihil aliud eſt quàm in omni materia veritatis ſcientia. Ea vero cùm à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitatâ derivetur, non animi acris

& re-

& repentini impetus, ſed Rationis rectæ, id eſt, Philoſophiæ opus eſt. Per hanc enim à rerum ſingularum contemplatione ad præcepta univerſalia via aperitur. Quot autem genera rerum ſunt in quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos ſe diffundit Philoſophia, diversè tamen pro diverſitate ſubjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MORALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA eſt: quemadmodũ mare quod hîc Britannicum, illic Atlanticum, aliàs Indicum, à ſingulis litoribus appellatum, totum tamen eſt Oceanus. Et Geometræ

quidem provinciam suam egregiè administraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à siderum observatione, à terrarum descriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile est; quicquid denique hodiernum tempus à priscâ barbarie distinguit, totum ferè beneficium est *Geometriæ*. Nam quod *Physicæ* debemus, id debet *Physica* eidem *Geometriæ*. Si Philosophi morales munere suo pari felicitate functi essent, non video ad felicitatem suam in hac vita, quid amplius contribuere humana industria posset. Cognita enim,

pari

pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoſcitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia quarum potentia falſis vulgi circa *jus* & *injuriam* opinionibus innititur, inermes eſſent, frueretur-que gens humana pace adeò conſtante, ut non videatur (niſi de loco, creſcente ſcilicet hominum multitudine) unquam pugnandum eſſe. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum eſt: quod non ſit juris & legum naturalium major ſcientia hodiè quam olim: quod ſententiis Philoſophorum utraque pars ſuum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet quæ

 alio

alio tempore damnat & ſua facta in aliis aliter æſtimet, ſigna manifeſtiſſima ſunt, nihil profuiſſe ad ſcientiam veritatis quæ hactenus ſcripta ſunt à Philoſophis moralibus; placuiſſe verò, non illuminando animum, ſed venuſta & ſecunda affectibus oratione, opiniones temerè receptas confirmando. Huic ergo Philoſophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulant, alii rixantur, ſed nihil ſeritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt; commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in

circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupiditatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum veſtigia literis deſcribit. Quapropter,cùm cogitationes meas ad inquiſitionem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans voluntas unicuique *Ius ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe, unde eſſet quod quis rem

aliquam *suam* potius quam *alienam* esse diceret; quod cum non à natura, sed à consensu hominum profectum constaret; (Nam quæ natura in medium protulit, homines postea distribuerunt;) ducebar inde ad quæstionem aliam, nimirum, cui bono, & qua necessitate coacti, cùm omnia essent omnium, voluerint potius sua cuique esse propria. Videbam autem ex communitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum usu per vim certantibus, necessariò sequuturum esse; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certissima naturæ humanæ postulata, unum cupiditatis naturalis, qua quisque

que

que rerum communium uſum poſtulat ſibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quiſque mortem violentam tanquam ſummum naturæ malum ſtudet evitare. Ab his principiis pactorum & fidei conſervandæ neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentiſſima connexione videor mihi demonſtraſſe. Quod adjectum eſt de Regno Dei, eo conſilio factum eſt, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ eſſe videretur. Operam etiam diligentem per totum curſum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuſcunque nationis civilibus dice-

rem, id eſt, ne ad litora accederem, tum ſcopulis, tum præſentibus procellis periculoſa. Quantum laboris diligentiæque in veritate inveſtiganda adhibitum ſit, ſcio. Quid effecerim neſcio. nam inventa noſtra omnes præ amore minus rectè æſtimamus. Itaque libellum hunc cenſuræ tuæ quàm favori priùs offero, ut apud quem certiſſimis experimentis exploratum habeam, opiniones neque celebritate authorum, neque novitate ſua, neque ſpecie orationis, ſed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id eſt, ſi nervoſus, ſi utilis, ſi non vulgaris ſit, tum demum eum tibi (*Excellentiſſime Domine, præſidium & decus meum*) humillimè

limè dico dedicoque; ſin erraverim, teſtem tamen habes gratitudinis meæ, quòd otium beneficio tuo conceſſum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in ſtatione hac mortali civem optimum protegat, eâque peractâ, ſed longiſſimâ, civitatis cœleſtis gloriâ coronet.

Pariſiis, Nov. 1.
1646.

Excellentiæ tuæ ſervus
humillimus

THOMAS HOBBIVS.

PRÆ-

PRÆFATIO
ad
LECTORES.

QVÆ res attentam Lectionem promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Vtilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto atque oculis aliquatenus ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Describuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cùm juris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo

origo & vis, tum etiam Religionis Christianæ (quantum patitur instituti modus) essentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad Religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum, quasi imperii mysterium quoddam pulcherrimum & sacrosanctum, ne privatorum hominum disputationibus contaminaretur, posteris tradendum esse censuere. Philosophi interea alii cum generis humani commodo rerum figuras & motus, alii sine incommodo rerum naturas & caussas contemplabantur. Temporibus autem quæ insequuta sunt, scientiam hanc civilem, etsi non penitus perspectam, aliqua tamen ex parte in

Reipublicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamasse dicitur Socrates, itaque coluisse ut despectâ desertâque omni aliâ Philosophiæ parte, solam hanc ingenio suo dignam judicaret. Post eum Plato, Aristoteles, Cicero, cæterique Philosophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philosophi, sed etiam otiosi, quasi facilem, nullo studio ambiendam, cujuslibet ingenio naturali expositam & prostitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam se habere putant, vel eo loco sunt ut habere debeant, adeò sibi in ejus specie vehementer placent, ut reliquarum scientiarum studiosos haberi & vocari ingeniosos, doctos, eruditos,

ditos, quidlibet præter Prudentes æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis sibi solis deberi arbitrantur. Sive igitur scientiarum dignitas ex dignitate eorum ad quos pertinent, sive ex numero eorum qui de ipsis scripserunt, sive ex judicio sapientissimorum hominum æstimanda est, dignissima certe scientiarum hæc ipsa est, quæ ad Principes pertinet hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falsa specie omnes ferè homines delectantur; & in qua Philosophorum excellentissima ingenia maximè versata sunt. Ejusdem Vtilitatem, sed rectè traditæ, id est, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, sic optimè perspiciemus, si quæ falsam ejus & loquacem

quacem ſpeciem humano generi conſequuntur damna conſideravetimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi cauſa ſpeculamur, ſi quis error irrepſerit innoxius eſt, neque fit jactura niſi temporis tantum. In iis verò quæ quiſque vivendi cauſa meditari debet, non modò ab errore ſed etiam ab ignorantia, offenſiones, rixas, cædes oriri neceſſe eſt. Quanta ergo hæc damna ſunt, tanta eſt ab officiorum doctrinâ bene traditâ Vtilitas. Quot Reges, eoſdemque viros bonos, error unus, poſſe Regem Tyrannum à ſubdito ſuo jure occidi, occidi fecit? Error hic, poſſe Principem ſummum certis de cauſis à certis hominibus regno ſpoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctri-

doctrina hæc erronea, Reges summos multitudine superiores non esse, sed ministros ejus? Denique illa quot Rebellionum causa fuit qua docetur, Imperata Regum utrum justa an injusta sint cognitionem ad privatos homines pertinere, & priusquam fiant disputari non modo jure posse sed etiam oportere? Præterea in communiter recepta Philosophia morali alia sunt multa non minus his periculosa, quæ recitari non est opus. Puto hæc prospexisse veteres illos qui Iustitiæ scientiam fabulis contectam, quàm disputationibus expositam esse maluerunt. Antequam enim quæstiones illius modi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant; sed exercebant. Imperium suum non

argu-

argumentis sed hominum scelera- torum quidem pœna, proborum verò defensione tuebantur. Vicissim cives Iustitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imò potestatem summam sive in uno homine, sive in uno Concilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisve hominibus ad evertendum civitatis statum minimè ut nunc se adjungebant. Nam ut eam rem per quam conservabantur ipsi conservatam esse nollent in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat

& se-

& seculum aureum, quod non antè finem habuit quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissimè videntur significasse. Dicunt enim Ixionem cum esset à Iove adhibitus in convivium, adamasse atque sollicitasse ipsam Iunonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ, genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublicæ vocatos, Iustitiam Imperii summi sororem & conjugem subjicere suæ ipsorum cognitioni cupere, cæte-

rum falsam & inanem ejus speciem quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium biformia, partim recta & speciosa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & cædium causas genuisse. Cùm tales igitur opiniones quotidiè oriantur, si quis discusserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo & injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas authenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa vel injusta, bona vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse præterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam sed etiam seditionis opacas & tenebrosas

brosas semitas commonstrabit, qua re utilius nihil excogitari potest.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem quamquam conspicuus ille sit solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam progrediendum esse existimavi. Nam ex quibus rebus quæque res constituitur, ex iisdem etiam optimè cognoscitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod sit cujusque partis rotæque officium, nisi dissolvatur, partiumque materia, figura, motus seorsim inspiciatur, sciri non potest: Ita in jure civitatis, civiumque officiis investigandis opus est, non quidem ut dissolvatur civitas, sed

tamen ut tanquam dissoluta consideretur, id est, ut qualis sit natura humana, quibus rebus ad civitatem compaginandam apta vel inepta sit, & quomodo homines inter se componi debeant, qui coalescere volunt, rectè intelligatur. Talem ergo Methodum secutus, Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo est qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejusmodi esse à natura, ut nisi metu potentiæ alicujus communis coërceantur, fore ut sibi invicem diffidant & sese mutuò metuant, & ut propriis viribus singuli sibi cavere cùm jure possint, tum necessariò velint. Objicietis fortasse nonnullos hoc negare. Ita verò est; permulti enim negant.

Numnam

Numnam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipse pugno? Minimè quidem ego, sed illi qui quod actionibus confitentur, idipsum oratione negant. Videmus civitates omnes, etiamsi cum vicinis pacem habeant, fines tamen suos præsidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorsum hæc, si à vicinis nihil metuerent? Videmus etiam in ipsis civitatibus, ubi leges sunt & pœnæ in malos constitutæ, cives tamen singulares neque in itinere esse sine telo sui defendendi causa, neque dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis capsulisque contra domesticos. Possuntne homines sibimet invicem omnesque omnibus diffidere sese apertius significare?

Quoniam autem omnes ſic faciunt, tam civitates quam homines metum ſuum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter diſputandum autem negant; hoc eſt, ſtudio contradicendi aliis contradicunt ſibimetipſis. Objectum porro à nonnullis eſt, quod admiſſo hoc principio, continuo ſequatur Homines omnes non modò malos (quod forte etſi durum, concedendum tamen eſt, cùm id clarè dictum videatur in Scripturis ſacris) ſed etiam (quod concedi ſine impietate non poteſt) naturâ malos eſſe, Illud verò homines naturâ malos eſſe ex hoc Principio non ſequitur. Nam etſi pauciores eſſent mali quàm boni, quoniam tamen bonos à malis internoſcere non poſſumus, neceſſitas diffiden-

di,

di, cavendi, anticipandi, ſubjugandi, quoquo modo ſe defendendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modeſtis. minus verò ſequitur, eos ipſos qui mali ſunt, ita factos eſſe à naturâ. Quamquam enim à naturâ, hoc eſt, ab ipſa nativitate, ex eo quod naſcantur animalia hoc habeant, ut ſtatim omnia quæ ſibi placent, cupiant faciantque quantum poſſunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam cauſam mali cenſeri ſolent: nam affectus animi qui à naturâ animali proficiſcuntur mali non ſunt ipſi, ſed actiones inde provenientes, malæ aliquando ſunt; nimirum quando & noxiæ ſunt, & contra officium. Infantes niſi omnia quæ cupiunt dederis,

ris, plorant atque irascuntur, etiam parentes ipsos verberant, habentque à naturâ, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali sunt, primò quia nocere non possunt, deinde quia rationis usu carentes officiorum omnium immunes sunt. Iidem si adulta ætate, acquisitis viribus quibus nocere possunt, eadem facere pergant, tum verò mali & esse & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè sit quod puer robustus, vel vir animo puerili, & malitia idem quod defectus rationis ea ætate qua per naturam, disciplinâ atque damnorum experientiâ gubernatam, accedere hominibus solet. nisi ergo homines ideo à natura factos malos esse dixerimus, quod disciplinam & usum rationis

nis à natura non habent, consitendum est posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primò conditionem hominum extra societatem civilem (quam conditionem appellare liceat statum naturæ) aliam non esse quam bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statu misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simulatque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem nisi initis pactis, à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in

alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & quibus ad stabiliendam pacem necessariò concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea que leges naturales appellari propriè possunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quotuplex sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium, quæque à singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo sit, sive unus hominum cœtus, ita necessariò transferenda sunt, ut nisi sint translata civitas nulla fiat, & jus omnium in omnia, id est, jus belli maneat. Deinde civitatum diversas species

cies Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Despoticum, distinguo, quomodo constituantur doceo, & commoda incommodaque singulorum inter se comparo. Præterea quæ res civitatem destruant, & quæ sint summum imperium administrantis officia, expono: Postremo legis & peccati naturas explico, & legem à consilio, à pacto, à jure distinguo; quæ omnia sub titulo Imperii continentur.

In parte ultimâ cui inscribitur Religio, ne jus illud quod in præcedentibus summos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scripturis sacris repugnare videretur; Ostendo primo loco non repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat

 Deus

Deus per naturam, id eſt, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Iudæos peculiare per pactum antiquum circumciſionis. Tertio, idem non repugnare juri Divino, quatenus Deus imperat in Chriſtianos per pactum baptiſmale, adeoque jus illud ſummorum Imperantium, ſive jus civitatis; cum Religione omnino non pugnare. Poſtremo, oſtendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur neceſſariò; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus ſingulis Chriſtianis Principi ſuo Chriſtiano deberi affirmaveram, Religioni Chriſtianæ repugnare non poſſe ex Scripturæ ſacræ teſtimoniis, ſecundum recе-

ptam

ptam ab omnibus interpretationem evidentissime demonstro & concludo. Methodum vidîstis; causam jam & consilium scribendi accipitote. Dabam operam Philosophiæ animi causâ, ejusque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digesta paulatim conscribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibusque ejus generalibus; in secunda, de Homine & facultatibus affectibusque ejus speciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philosophiam primam, & Physicæ elementa aliquot continet. in ea Temporis, Loci, Causæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus rationes computantur. Secunda circa

imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honestum & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam antè dictum est. Hæc dum compleo, ordino, lentè moroséquè conscribo (non enim differo, sed computo) accidit interea patriam meam, ante annos aliquot quàm bellum civile exardesceret, quæstionibus de jure Imperii, & debitâ civium obedientiâ belli propinqui præcursoribus fervescere. Id quod partis hujus tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ absolvendæque causa fuit. Itaque factum est ut quæ ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; præsertim cum eam principiis propriis experientia co-

gnitis innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quamquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanæ sine incommodo esse non possunt, æquo animo ferre quàm Reipublicæ statum conturbari malletis. Vt Iustitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum sed legibus civitatis metientes, non ampliùs sanguine vestro ad suam potentiam ambitiosos homines abuti pateremini.

Vt ſtatu præſente, etſi non optimo, vos ipſos frui, quàm bello excitato, vobis interfectis, vel ætate conſumtis alios homines alio ſeculo ſtatum habere reformatiorem ſatius duceretis. Præterea qui Magiſtratui civili ſubditos ſeſe eſſe nolunt, onerumque publicorum immunes eſſe volunt, in civitate tamen eſſe, atque ab ea protegi à vi & injuriis poſtulant, ne illos cives ſed hoſtes exploratoreſque eſſe putaretis, neque omnia quæ illi pro Verbo Dei vobis vel palam vel ſecreto proponunt, temerè reciperetis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confeſſor, vel Caſuiſta doctrinam hanc, ſummum Imperantem, imò quemlibet hominem injuſſu ſummi Imperantis jure à cive interfici, aut rebellionem,

lionem, conjurationem, fœdusve quodlibet civium contra civitatem jure iniri posse, verbo Dei consentaneum esse dixerit, illi ne crederetis, sed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quoque in scribendo consilium probum esse existimabit.

Postremò per totam orationem meam modum talem conservandum mihi proposui, primò ne de Iustitia singularium actionum quicquam determinarem, sed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam dissererem de cujuscunq; civitatis legibus speciatim, id est, ne quæ sint; sed quid sint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Aristocraticæ, vel Democraticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quam Monarchicæ existimare

mare viderer. Licet enim Monarchiam cæteris civitatis speciebus capite decimo commodiorem esse argumentis aliquot suadere conatus sim (quam rem unam in hoc libro non demonstratam sed probabiliter positam esse confiteor) omni tamen civitati, potestatem summam & æqualem tribuendam esse passim & expresse dico. Quartò, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitatis statum labefactant, ne quid in ullam partem disputarem. Postremò, ne quid per imprudentiam ederem quod edito opus non esset, id quod conscripseram, publici juris esse illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa amicis distribuenda curavi, ut sententiis aliorum exploratis,

tis, si quæ erronea, dura, obscurave esse viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.

Acerrimè vero reprehensa hæc reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed ab Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiæ abstulerim, sed à Sectariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à legistis. Horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortiùs adstringerem non magnopere commovebar. Cæterum eorum causa qui circa ipsa principia hæserunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum & generationem civitatis, quoniam non affectus sed sensus suos genuinos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibus-

dam

dam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eosque quorum animi omni opinionum dissensione offendi solent, operam ubique diligenter dedi.

Quapropter si aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam necesse erat acriter dicta, cùm non Partium sed pacis studio, & ab eo dicta sint cujus propter patriæ præsentem calamitatem dolori justo aliquid condonari æquum est, ea ut æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro postuloque.

Per-erudito ac per-amico Viro

SAMVELI SORBERIO,

PETRVS GASSENDVS S.

QVod epiſtolium ad me Caleto vela mox factūrus, dediſti, accepi. Nihil opus fuit excuſare, quòd vale coràm non dixeris; nam præclarus noſter Martellus ſat declaravit quàm improviſa diſcedendi occaſio fuerit, & quàm requiſieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem potuiſſe te ante diſceſſum extorquere ab Eximio illo HOBBEO id exemplum libri de CIVE, cui ipſe manu propria marginaleis notas appoſuit, ut cùm iſthûc, ubi te voveo incolumem, perveneris, edi iteratò procures, id ſummopere delectavit. Videlicet tam pauca fuere excuſa libri exemplaria, ut illa ſui ſitim potius fecerint, quàm exple-

pleve-

pleverint; ſiquidem innumeros video, qui librum ardenter, ſed fruſtra requirant. Et liber certè eſt non vulgaris, dignuſque, qui omnium, qui altiora ſapiunt, manibus teratur; neque (ſi illa ſepoſuero, quæ Religionum, in quâ ſumus ἑτερόδοξοι, adtinent) ſcriptorem agnoſco, qui argumentum ſcrutetur, quàm ille, profundiùs. Vtinam verò cætera etiam, quæ ille verſavit, perinde extorſiſſes? Quippe & ex ipſis in lucem prolatis ſummè beaſſes nationem totam philoſophantium ſolidè; cùm ego quidem neminem norim, qui ſit inter philoſophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum ediſſeruerit, introſpiciat. Enimverò tu virum ſatis noſti; fruſtraque foret, ſi quid præterea in commendationem ejus àdderetur. Vale, & amicos optimos ſaluta, imprimiſque Curcellium, Heereboordium, Bornium, & alios. Pariſiis IV. Kalend. Maj. cIↄ Iↄ CXLVI.

Eru-

Eruditissimo Viro

D. SAMVELI SORBERIO Doctori Medico S. D.

MARINVS MERSENNVS M.

EN audio, doctissime sorberi, tecum illud egregium opus de CIVE incomparabilis viri D. HOBBII te Hagam Comitis, hoc est ingentem thesaurum literarium tulisse, novis auctum cogitationibus, quæ singulis difficultatibus satisfacientes planum iter exhibeant. Vide igitur ut quis egregius Typographus librum illum aureum gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis desiderari. Sed & authorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philosophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arcâ, (nobis fatali) concludat, ne tandem nosadauthoritatem regiam provocare cogat, quâ

ipsius

ipſius arcam invidam effringamus. Quantâ autem voluptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philoſophiam, non minus quàm Euclidis Elementa demonſtrari? quàm libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renuntiaturus es, cùm dogmaticam firmiſſimis innixam fulcris fateri cogeris. Vale. Vbi verò D. Rivetum, ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine ſalutes velim, meque tui credas memorem & obſequentem. Aureliæ XXV April CIↃIↃCXLVI.

IN-

INDEX CAPITVM.

Sub titulo LIBERTATIS.

Cap. I.

Sub titulo IMPERII.

Cap. V.

IX. *De*

Sub titulo

RELIGIONIS

CAP. XV.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA,

De Cive.

LIBERTAS.

CAPUT I.

De ſtatu hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium eſſe à mutuo metu.* III. *Homines naturâ æquales inter ſe eſſe.* IV. *Vnde naſcitur mutuò ſe lædendi voluntas.* V. *Diſcordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio* juris. VIII. *Ius adfinem, dat Ius ad media neceſſaria.* IX. *Iure naturali; unumquemque judicem eſſe mediorum ad ſui conſervationem.* X. Jure naturali *omnia eſſe omnium.* XI. *Ius omnium ad omnia inutile eſſe.* XII. *Statum hominum extra Societatem* bellum *eſſe.* Belli *&* Pacis *definitiones.* XIII. *Bellum conſervationi hominum adverſum eſſe.* XIV. *Iure naturali licere cuique, alium in ſua poteſtate exſiſtentem cogere ad cautionem præſtandam futuræ obedientiæ.* XV. Naturam *dictare, quærendam eſſe* pacem.

I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci poſſunt, Vim corpoream, Experientiam, Rationem, Affectum. Ab his ſequentis doctrinæ ini- *Introductio.*

tium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adversus alteros: & an, & qua facultate, apti nati sint ad societatem & ad conservandum se adversus mutuam vim; deinde progredientes, quid consilii in eam rem necessariò capiendum fuit, & quæ sint societatis, sive Pacis humanæ conditiones, hoc est, mutato tantum nomine, quæ sint *naturæ leges* fundamentales, ostendemus.

Societatis civilis initium esse à mutuo metu.

II. Eorum qui de Rebuspublicis aliquid conscripserunt, maxima pars vel supponunt, vel petunt, vel postulant, Hominem esse animal (*) aptum natum ad Societatem, Græci dicunt Ζῶον πολιτικὸν, eoque fundamento ita superædificant doctrinam civilem, tanquam ad conservationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus esset, quam ut homines in pacta & conditiones quasdam, quas ipsi jam tum leges appellant, consentirent. Quod Axioma, quamquam à plurimis receptum, falsum tamen errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus est. Causas enim, quibus homines congregantur, & societate mutuâ gaudent, penitiùs inspectantibus, facilè constabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturâ

non

non poſſit, ſed ex accidente. Nam ſi homo hominem amaret naturaliter, id eſt, ut hominem; nulla ratio reddi poſſet, quare unusquisque unumquemque non æquè amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potiùs, in quorum ſocietate, ipſi potiùs quàm aliis defertur honor & utilitas. Non ſocios igitur, ſed ab illis honore vel commodo affici naturâ quærimus; hæc primariò, illos ſecundariò appetimus. Quo autem conſilio homines congregantur, ex iis cognoſcitur quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii causâ, unusquisque non ſocium, ſed rem ſuam colit; ſi officii causâ naſcitur forenſis quædam amicitia, plus habens mutui metûs quam amoris; unde factio aliquando naſcitur, ſed benevolentia nunquam; ſi animi & hilaritatis causâ, ſolet maximè perplacere ſibi unusquisque iis rebus, quæ riſum excitant, unde poſſit (pro-ut eſt natura ridiculi) comparatione turpidinis vel infirmitatis alienæ, ipſe ſibimet commendatior evadere. Etiamſi autem hoc innocuum aliquando & ſine offensâ ſit; manifeſtum tamen eſt, delectari eos non priùs ſocietate quàm gloriâ ſuâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congreſſibus læduntur abſentes, eorum tota vi-

ta, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicteriis traducuntur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simulatque è consessu exierint; adeò ut non absurdum fuerit consilium ejus, qui à scena confabulantium exire novissimus solebat. Atque hæ veræ sunt deliciæ societatis, ad quas naturâ, id est, ab affectibus omni animanti insitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præsentium memoriâ præteritorum retundatur: sine quibus plurimorum hominum in materiâ hac facundissimorum, frigida & jejuna est oratio. Quod si accidat considentes historiolas narrare, unus autem eorum de se aliquam proferat, unusquisq; cæterorum cupidissimè quoque de se loquitur, si unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, si habent, referunt; si non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis qui profitentur præ cæteris sapere, si Philosophiæ gratia coëatur, quot homines tot sunt qui cæteros docent, nempe tot volunt Magistri haberi; alioqui socios non modo, ut alii, non se amant mutuò, sed odio prosequuntur. Clarum adeò est experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentiùs

tiùs considerant, quod congressus omnis spontaneus vel egestate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre student congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, existimationem & honorem apud socios. Idem quoque ratione colligitur ex ipsis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *utilis*. Cùm enim societas voluntariò contrahatur, in omni societate quæritur voluntatis Objectum, hoc est, id quod videtur unicuique congredientium Bonum sibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum est, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria est, (sive bene opinari de seipso) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera sensualia sunt, vel ad sensuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi possunt. Omnis igitur societas vel commodi causâ, vel gloriæ, hoc est, sui, non sociorum amore contrahitur. Gloriæ autem studio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, societas potest; propterea quod gloriatio, sicut & honor, si omnibus adsit, nulli adest; quippe quæ comparatione & præcellentiâ constant: neque ut quis causam gloriandi in se habeat, adjumentum ul-

lum accedit ex aliorum societate. Tanti enim quisque est, quantum sine aliorum ope ipse potest. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope possunt, cum tamen id fieri multo magis Dominio possit quàm societate aliorum, nemini dubium esse debet, quin avidius ferrentur homines natura sua, si metus abesset, ad dominationem quàm ad societatem. Statuendum igitur est, originem magnarum & diuturnarum societatum non à mutua hominum benevolentia, sed à mutuo (*) metu exstitisse.

Annotatio. Aptum natum] *Cum Societatem inter homines actu jam constitutam; cùm extra Societatem vivere neminem; cùm appetere congressum & colloquia mutua omnes videamus; mira quadam videri potest stupiditas in ipso doctrinæ civilis limine hujusmodi offendiculum legentibus opponere*, Hominem ad Societatem aptum natum non esse. *Itaque explicatius dicendum est. Verum quidem esse homini per naturam, sive quatenus est homo, id est, statim atque est natus, solitudinem perpetuam molestam esse. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congressum natura cogente*

te appetere non nego. Societates autem civiles non sunt meri congressus, sed Fœdera, quibus faciendis fides & pacta necessaria sunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem qui damnorum à defectu Societatis inexperti sunt, utilitas ignoratur: unde fit ut illi, quia quid sit Societas non intelligunt, eam inire non possint; hi quia nesciunt quid prodest, non curent. Manifestum ergo est omnes homines (cum sint nati infantes) ad societatem ineptos natos esse: permultos etiam (fortasse plurimos) vel morbo animi, vel defectu disciplinæ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quàm adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, sed disciplinâ factus est. Porrò tametsi ea conditione natus esset homo ut societatem appeteret, non sequitur eundem ita natum esse ut societati ineundæ sit idoneus. Alia res est appetere, alia capacem esse. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, sine quibus societas esse non potest, accipere per superbiam non dignantur.

A mutuo metu] *Objectum est, Tantum abesse, ut homines in societatem civilem coalescere propter metum possent, ut si mutuo se metuissent, ne conspectum qui-* *Annotatio.*

dem mutuum ferre potuissent. Sentiunt, opinor, nihil aliud esse metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali prospectum quemlibet comprehendo. Neque solam fugam, sed etiam diffidere, suspicari, cavere, ne metuant providere, metuentium esse judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo est, quia metuunt latrones. Civitates fines suos præsidiis, urbes mœnibus, tueri solent, metu vicinarum civitatum. etiam fortissimi exercitus, comparatique ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum est quod homines sibi cavent, fugâ quidem & latebris, si caveri aliter posse non putant: sæpissime verò armis atque instrumentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit. Tunc autem sive pugnant, ex victoriâ; sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.

Homines natura æquales esse inter se.

III. Causa metûs mutui consistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exspectare, neque nobismetipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus,

mus, quàm fragilis ſit compages humani corporis, (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & ſapientia) quamque facile ſit infirmiſſimo cuiq; robuſtiorem occidere, non eſt quod quis viribus fidens ſuperiorem ſe aliis factum putet à natura. Æquales ſunt, qui æqualia contra ſe invicem poſſunt. At qui maxima poſſunt, nimirum occidere, æqualia poſſunt. Sunt igitur omnes homines naturâ inter ſe æquales. Inæqualitas quæ nunc eſt, à lege civili introducta eſt.

Unde naſcitur mutuo ſe lædendi voluntas.

IV. Voluntas lædendi omnibus quidem ineſt in ſtatu naturæ, ſed non ab eadem cauſa, neque æquè culpanda. Alius enim ſecundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia, quæ ſibi: (quod modeſti hominis eſt, & vires ſuas rectè æſtimantis.) Alius ſuperiorem ſe aliis exiſtimans, omnia licere ſibi ſoli vult, & præ cæteris honorem ſibi arrogat; (quod ingenii ferocis eſt.) Huic igitur voluntas lædendi eſt ab inani gloria & falſa virium æſtimatione; Illi ex neceſſitate res ſuas & libertatem contra hunc defendendi.

Diſcordia à comparatione ingeniorum.

V. Præterea cum maximum ſit certamen ingeniorum, neceſſe eſt oriri ex ea contentione maximas diſcordias. Etenim non modo contrà contendere,

ſed etiam hoc ipſum non conſentire odioſum eſt. Nam non conſentire alicui in re aliqua, eſt eum erroris in ea re tacitè accuſare, ſicut in valdè multis diſſentire idem eſt, atque pro ſtulto eum habere; quod ex eo apparere poteſt, quòd nulla acriùs gerantur bella quàm inter ejuſdem religionis ſectas, & ejuſdem reipublicæ factiones, ubi certamen eſt vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omnisquè alacritas in eo ſita ſit, quod quis habeat, quibuscum conferens ſe poſſit magnificè ſentire de ſe ipſo; impoſſibile eſt quin odium & contemtum mutuum oſtendant aliquando vel riſu, vel verbis, vel geſtu, vel aliquo ſigno, qua quidem nulla major animi eſt moleſtia, neque ex qua lædendi libido major oriri ſolet.

Ab appetitu plurium ad eandem rem.

VI. Frequentiſſima autem cauſa, quare homines ſe mutuò lædere cupiunt, ex eo naſcitur, quod multi ſimul eandem rem appetant, quâ tamen ſæpiſſime neque frui communiter, neque dividere poſſunt; unde ſequitur, fortiori dandam eſſe: quis autem fortior ſit, pugnâ judicandum eſt.

Definitio Iuris & Iure facti.

VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate hominum naturali unicuique eorum intenduntur, cave-

re ſibi adeò vituperandum non eſt, ut aliter velle facere non poſſimus. Fertur enim unusquisque ad appetitionem ejus quod ſibi bonum, & ad fugam ejus quod ſibi malum eſt, maximè autem maximi malorum naturalium, quæ eſt mors; idque neceſſitate quadam naturæ non minore, quam quâ fertur lapis deorſum: Non igitur abſurdum neque reprehendendum, neque contra rectam rationem eſt, ſi quis omnem operam det, ut à morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conſervetque. Quod autem contra rectam rationem non eſt, id juſtè & *Iure* factum omnes dicunt. Neque enim *Iuris* nomine aliud ſignificatur quàm libertas, quam quisque habet facultatibus naturalibus ſecundum rectam rationem utendi. Itaque *Iuris* naturalis fundamentum primum eſt, ut *quisque vitam & membra ſua quantum poteſt tueatur.*

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem fruſtra habet cui *jus* ad media neceſſaria denegatur, conſequens eſt, cùm unusquisque ſe conſervandi *jus* habeat, ut unusquisq; *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, ſine qua conſervare ſe non poteſt.* *Ius ad finem, dat jus ad media neceſſaria.*

IX. Utrum autem media quibus uſu-

Iure naturali, unumquemq; judicem esse mediorum ad sui conservationem.

rus quispiam est, & actio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint necne, *ipse* jure naturali *judex est*. Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me spectant, eâdem ratione, quia æquales naturâ sumus, judicabo ego de iis rebus quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est, juris naturalis est, ut ego de illius judicem sententiâ, scilicet an ad conservationem meam conducat, necne.

Iure naturali omnia esse omnium.

X. Natura dedit *unicuique jus in omnia*. (Hoc est, in statu (*) merè naturali, sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoscunque libebat, & possidere, uti frui omnibus quæ volebat & poterat.) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit ideò bona sibi videntur quia ea vult, possuntque vel conducere ad sui conservationem, vel saltem conducere videri: (judicem autem an verè conducant necne, præcedente articulo ipsum constituimus, ita ut habenda sint pro necessariis, quæ ipse talia judicat:) & per articulum 7 *jure natura* fiunt & habentur,

quæ

quæ neceſſariò conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum, ſequitur, omnia habere & facere in ſtatu naturæ omnibus licere. Et hoc eſt quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus.* Ex quo etiam intelligitur in ſtatu naturæ Menſuram *juris* eſſe Utilitatem.

Annotatio.

In ſtatu merè naturali, &c.] *Hoc ita intelligendum eſt, quod quis fecerit in ſtatu merè naturali, id injurium homini quidem nemini eſſe. Non quod in tali ſtatu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impoſſibile ſit. Nam injuſtitia erga homines ſupponit Leges Humanas, quales in ſtatu naturali nullæ ſunt. Propoſitionis autem ſic intellectæ veritas ex articulis immediatè præcedentibus Lectori memori ſatis demonſtrata eſt. Sed quia in quibuſdam caſibus concluſionis duritas, præmiſſarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque intuitu oculis conſpiciendum ſubjicere. Vnicuique jus eſt ſe conſervandi, per Art.* 7. *Eidem ergo jus eſt omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis, per Art.* 8. *Media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia eſſe judicabit, per Art.* 9. *Eidem ergo jus eſt omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe*

judicabit. Ipsius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria, itaque jure fit. Verum ergo est, in statu merè naturali, &c. Quod si quis ad sui conservationem pertinere prætendit, quod ne ipse quidem pertinere putat, peccare potest contra Leges Naturales; ut capite tertio fusè explicatum est. Objectum est à quibusdam: Si filius patrem interfecerit, utrùm patri injuriam non fecerit. Respondi; Filium in statu naturali, intelligi non posse, ut qui simul atque natus est, in potestate & sub imperio est ejus cui debet conservationem sui: scilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipsi alimenta; ut capite nono demonstratum est.

Jus omnium ad omnia inutile esse.

XI. Minimè autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerint *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* idem penè est, ac si nullum omnino *jus* exstiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum est*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem esse suum.

Statum hominum extra societa-

XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad se mutuo lacessendum, quam ab effectibus, præsertim verò ab inani sui æstimatione derivant, si addas jam

jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter *jure* resistit, atque ex quo oriuntur omnium adversus omnes perpetuæ suspiciones & studium, & quam difficile sit præcavere hostes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non potest, quin status hominum naturalis antequam in societatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc simpliciter, sed bellum omnium in omnes. BELLUM enim quid est, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factisve satis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur.

tem bellum esse.

Belli & Pacis definitiones.

XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res sit ad conservationem vel humani generis, vel uniuscujuscumque hominis, facile judicatur. At suâ naturâ sempiternum est, quod præ certantium æqualitate victoriâ nullâ potest finiri; in eo enim ipsis victoribus periculum semper adeò imminet, ut pro miraculo haberi debeat, si quis, quamquam fortissimus, annis & senectute conficiendus sit. Exemplum huic rei sæculum præsens Americanos exhibet; sæcula antiqua cæteras gentes, nunc quidem civiles florentesque, tunc verò paucos, feros, brevis ævi, pauperes, fœdos, omni

Bellum conservationi hominum adversum esse.

co-

eo vitæ ſolatio atque ornatu carentes, quem *pax* & ſocietas miniſtrare ſolent. Quicumque igitur manendum in eo ſtatu cenſuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit ſibimetipſi. Nam unusquisque naturali neceſſitate bonum ſibi appetit, neque eſt quisquam qui *bellum* iſtud omnium contra omnes, quod tali ſtatui naturaliter adhæret, ſibi exiſtimat eſſe bonum. Atque ita evenit, ut mutuo metu, è tali ſtatu exeundum & quærendos ſocios putemus; ut ſi *bellum* habendum ſit, non ſit tamen contra omnes, nec ſine auxiliis.

Iure naturali, licere cuique alium in ſua poteſtate exſiſtentē cogere ad cautionem præſtandam futuræ obedientiæ.

XIV. Quæruntur ſocii vel vi, vel conſenſu: vi, quando pugnâ victor victum ſervire ſibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; conſenſu, quando ſocietas initur mutuæ opis cauſa, conſentiente utrâque parte ſine vi. Poteſt autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut ſanus & robuſtus infirmum, vel maturus infantem) ad præſtandam cautionem futuræ obedientiæ: ni velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi nosmetipſos noſtro arbitrio à periculo noſtro, atque periculum ab æqualitate profectum ſit, magis rationi conſentaneum eſt, certiusque ad conſervationem noſtram, utendo

do præſenti commodo comparare nobis ipſis ſecuritatem quæſitam, accepta cautione, quàm cum adoleverint, convaluerint, & è noſtra poteſtate ſe receperint, eandem dubio certamine poſtea repetere conari. Contráque, abſurdiùs cogitari nihil poteſt, quàm ut quem debilem in poteſtate tenes, eum amittendo, fortem ſimul & hoſtem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in ſtatu hominum naturali, *potentiam certam & irreſiſtibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui reſiſtere non poſſunt*; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus eſſentialiter & immediatè adhæreat.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in ſtatu naturæ, hoc eſt, in ſtatu *belli* conſtitutis, conſervatio ſui diuturna exſpectari non poteſt. *Quare quærendam eſſe pacem, quatenus habendæ ejus ſpes aliqua affulſerit; ubi haberi ea non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia, rectæ rationis dictamen eſt*; hoc eſt, *lex Naturæ*, ut proximè oſtendetur.

Naturam dictare, quærendam eſſe pacem.

CAPUT II.

De lege Naturæ circa contractus.

I. Legem naturalem *non esse consensum hominum*, *sed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem esse*, quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ *specialis prima*, jus in omnia non esse retinendum. IV. *Quid sit jus relinquere, quid transferre.* V. *Ad translationem juris necessariam esse voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* jus, *nisi de præsenti.* VII. *Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad jus* transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro jus non* transit. IX. *Definitio* Contractus *&* Pacti. X. *In Pactis* transit *jus per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.* XII. Pacisci *cum belluis neminem posse; neque cum Deo, sine revelatione.* XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. Pacta *ultra summum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. Promissa *metu mortis extorta in statu naturæ valida esse.* XVII. Pactum *posterius priori contradictorium, invalidum est.* XVIII. Pactum *de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.* XIX. Pactum *de se accusando invalidum est.* XX. Juris-jurandi *definitio.* XXI. Jus-jurandum *concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.* XXII. Jus-jurandum *nihil superaddit obligationi, quæ est ex* Pacto. XXIII. Juramentum *non exi-*

exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.

I. DE definitione *legis Naturalis* non consentiunt authores, qui eâ voce frequentissimè tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet qua incipitur à definitionibus & exclusione æquivoci, propria eorum est qui locum contra disputandi non relinquunt. Cæterorum si quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quòd contra consensum factum sit omnium, vel sapientissimarum, vel cruditissimarum gentium. Quis autem de sapientiâ, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minimè docet. Alius, quod factum sit contra consensum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda est; alioquin enim, impossibile esset cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certè omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non consentientes, ideóque excusandi sunt. Naturæ autem leges, ab eorum consensu recipere, qui eas violant sæpiùs quàm observant, sanè iniquum est. Præterea homines eadem

Legem Naturalem non esse consensum hominum, sed dictamen rationis.

in aliis damnant, in ſeipſis probant; contrà publicè laudant, quod ſecretò ſpernunt., & conſuetudine audiendi, non propriâ ſpeculatione ſententiam ferunt, conſentiuntque odio, metu, ſpe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quàm ratione. Ideóque non rarò accidit totos populos ſummo conſenſu & contentione ea agere, quæ ſcriptores illi contra *legem* eſſe *naturalem* libentiſſimè confitentur. Sed cum concedant omnes *jure* fieri, quod non fit contra rectam Rationem, *injuriâ* factum cenſere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc eſt, quod contradicit alicui veritati à veris principiis rectè ratiocinando collectæ.) Quod autem *injuria* factum eſt, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Eſt igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs ſit pars naturæ humanæ, quàm quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Eſt igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda ſunt ad vitæ membrorumque conſervationem, quantum fieri poteſt, diuturnam.

Annotatio. Rectæ rationis] *Per Rectam rationem*

nem in ſtatu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, ſed ratiocinandi actum, id eſt, Ratiocinationem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones ſuas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare poſſint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipſius Civitatis ratio (hoc eſt, Lex civilis) à ſingulis civibus pro recta habenda ſit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem à falſa dignoſcere niſi comparatione factâ cum ſua nemo poteſt, ſua cujusque ratio non modo pro actionum propriarum, quæ ſuo periculo fiunt, regulâ, ſed etiam in ſuis rebus pro rationis alienæ menſurâ cenſenda eſt. Veram dico, id eſt, ex veris principiis rectè compoſitis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falsâ, ſive in ſtultitiâ hominum officia ſua erga cæteros homines ad conſervationem propriam neceſſaria non videntium, omnis conſiſtit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejusmodi officia, ea ſunt quæ Capitis primi, articulis 2. 3. 4. 5. 6. & 7. explicata ſunt.

II. Prima autem & fundamentalis *lex naturæ eſt, quærendam eſſe pacem,* *ubi* *Legem naturæ funda-*

mentalem, esse quaerendam esse pacem, si haberi potest: si haberi non potest, defensionem.

ubi haberi potest; ubi non potest, quaerenda esse belli auxilia: ostendimus enim articulo ultimo praecedentis capitis, praeceptum hoc dictamen esse rectae rationis. Esse autem dictamina rectae rationis leges naturales, id proximè supra definitum est. Prima autem est, quia caeterae sunt ab hac derivatae, praecipiuntque vias vel pacis vel defensionis acquirendae.

Lex naturae specialis prima: Ius in omnia non esse retinendum.

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illâ derivatarum una est, *jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quaedam transferenda, vel relinquenda esse.* Nam si retineret unusquisque suum *jus in omnia*, necesse est sequi ut *jure* alii invaderent, alii defenderent (quisque enim & Corpus suum, & ea quae corpori tuendo necessaria sunt, necessitate naturae conatur defendere.) *Bellum* ergo sequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc est, contra *legem naturae*, si quis de *jure* suo *in omnia* non decedat.

Quid sit decedere de jure suo, quid illud transferre.

IV. *Decedere* autem *de jure* suo dicitur, qui juri suo vel simpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui signo vel signis idoneis declarat, velle se non licitum sibi ampliùs fore certum aliquid facere, quod *jure*

jure anteà feciſſe poterat. *Transfert* autem in alterum, qui ſigno vel ſignis idoneis illi alteri, id *juris* volenti ab eo accipere, declarat velle ſe non licitum ſibi amplius fore ipſi reſiſtere certum aliquid agenti, prout ei reſiſtere *jure* antea poterat. *Iuris* autem *tränslationem* in ſolâ non reſiſtentiâ conſiſtere, ex eo intelligitur, quod ante *juris translationem*, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, ſed juſta transferentis reſiſtentia, propter quam, *jure* ſuo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *jus* acquirit in ſtatu hominum naturali, id agit tantùm ut ſecurè & ſine juſtâ moleſtiâ *jure* ſuo *primævo* frui poſſit. Exempli causâ, ſi quis fundum ſuum alteri vel vænum vel dono dederit, ſibi ſoli *jus* in eum fundum, non aliis item adimit.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, ſed etiam acceptantis. Si utravis abſit, *jus* manet. Non enim ſi quod meum eſt accipere recuſanti dare voluerim, propterea ſimpliciter jure meo renunciavi, ſive ad quemlibet tranſtuli. Nam cauſa propter quam uni dare volui, in eo uno eſt; in cæteris non item.

Ad translationem juris neceſſariam eſſe voluntatem acceptantis.

VI. Vo-

Verba non transferunt nisi de præsenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, si signa nulla alia exstiterint præter verba, verba ea *de præsenti* vel *præterito* esse oportet. Nam si *de futuro* sint, nihil transferunt. Qui enim, exempli causâ, de futuro sic dicit, *cras dabo*, apertè significat se non dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manétque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi pòst dederim. Quod si *de præsenti* loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis significatur, me *dedisse*, & *jus* habendi *cras* transtulisse *hodie*.

Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad jus transferendum.

VII. Veruntamen, quoniam verba sola ad voluntatis declarationem signa sufficientia non sunt verba de futuro; si alia adsint signa voluntatis, valere possunt, tanquam dicta essent de præsenti. Siquidem enim propter alia signa constiterit ipsum de futuro loquentem velle valere verba sua ad perfectam *juris sui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; sed ut dictum est articulo 4. hujus capitis, à declaratione voluntatis.

In libera donatione, verbis de fu-

VIII. Si quis jus aliquod suum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel propter

pter pactum; ejusmodi translatio DONUM vocatur, sive *Donatio libera*. In donatione autem liberâ, obligant ea verba sola, quæ *de præsenti* sunt, vel *de præterito*. Nam si *de futuro* sint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proximè superiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis signis voluntatis nascatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntariò*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*, nullum signum voluntatis dandi assignari potest, præter aliquod *bonum* tali donatione acquisitum, vel acquirendum. Supponitur autem nullum tale *bonum* acquisitum esse, neq; pactum exsistere: quia sic non esset *donatio libera*. Restat igitur ut *bonum mutuum* sine pacto exspectandum sit. Signum autem nullum dari potest, quare is qui verbis de futuro usus est, adversus eum qui ad mutuum beneficium non teneretur, sic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipse. Neque rationis est, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promisso præsentem affectum testante obligentur. Et propterea promissor talis deliberare intelligendus est, & mutare affectum posse, quemadmodum & is cui promittitur mutare meritum potest. Qui deliberat autem, eâtenus liber est, neque donasse

turo jus non transit.

B dicitur.

dicitur. Quod si promittat sæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, sed *Doson.*

Definitio contractus & pacti. IX. Duorum autem, vel plurium *jura* sua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque statim præstat id de quo contractum est, ita ut alter alteri nihil concredat; vel alter præstat, alteri creditur; vel neuter præstat. Ubi uterque statim præstat, ibi *contractus* simul ac præstitum est finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur, promittit se præstiturum postea, appellaturque hujusmodi promissum PACTUM.

In pactis transit jus per verba de futuro. X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur cum eo qui jam præstitit, etiamsi promissio facta sit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam si facta esset verbis de præsenti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est,

ultimi

ultimi actûs deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

Pacta mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.

XI. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua est, neutro quicquam statim præstante, in statu naturæ, si justus ex utravis parte metus (*) oriatur, sunt invalida. Nam qui prior præstat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, commodo suo jure & injuriâ juxtà studentium, cupidini se prodit illius quicum contrahit: Rationis enim non est, ut aliquis præstet prior, si verisimile non sit alterum esse præstiturum pòst. Quod utrum verisimile sit necne, is qui metuit judicabit: ut ostensum est capite præcedente, articulo 9. Hæc, inquam, ita se habent, in statu naturali. Cæterum in statu civili, ubi est qui utrumque cogere potest, is qui per contractum prior est ad præstandum, prior præstare debet; quoniam cum alter cogi potest, cessat ratio, propter quam ne non præstaret metuebat.

Annotatio.

Oriatur, &c.] *Nam nisi causa metus nova exsistat, ex facto, vel alio signo voluntatis non præstandi à parte alterâ, metus justus conferi non potest. Causa*

enim quæ impedire non poterat, quin paciſceretur, impedire non debet, quin pactum præſtet.

Paciſci cum belluis neminem poſſe: neque cum Deo, ſine revelatione.

XII. Ex eo autem, quod in omni *donatione*, & *pactis* omnibus, requiritur acceptatio *juris* quod transfertur, ſequitur *paciſci* neminem poſſe cum eo, qui acceptationem illam non ſignificat. Neque igitur paciſci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut auferre poſſumus, propter defectum ſermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quisquam cum divinâ majeſtate poteſt, neque illi *voto* obligari, niſi quatenus viſum illi eſt, per ſcripturas ſacras ſubſtituere ſibi aliquos homines, qui authoritatem habeant *vota* & *pacta* ejusmodi expendendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

Neque Deo vovere.

XIII. Qui igitur in ſtatu naturæ conſtituti ſunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (niſi illis certiſſima revelationi voluntas Dei, *votum* vel *pactum* ſuum accipientis cognita ſit,) fruſtra vovent. Siquidem enim id quod *vovent* contra legem naturæ ſit, non tenentur *voto*; quia illicitum præſtare tenetur nemo; ſi verò id quod vovent lege aliquâ naturæ præceptum ſit, *non voto*, ſed ipſa tenentur *lege*; ſin liberum ante *votum* ſit, facere

vel

vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè significata, quæ in casu proposito supponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis solis, quæ cadunt sub deliberationem. Pactio enim non fit sine voluntate paciscentis. Voluntas autem ultimus actus est deliberantis. *Sunt ergo de possibilibus tantùm, & futuris.* Nemò igitur *pacto* suo obligat se ad impossibile. Quoniam autem paciscimur sæpissimè eas res, quæ possibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen pòst constat esse impossibiles, non ideo omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea est, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præsens ea lege accipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præsens beneficium præstat, pro objecto simpliciter habet *bonum sibi*, quanti erat res promissa; ipsam autem rem non simpliciter, sed si fieri potest. Verum si accidat neque id possibile esse, præstandum est quantum præstari potest. Obligant igitur *pacta* non ad ipsam rem pactam, sed ad summum

Pacta ultra summum conatum non obligant.

mum cognatum: hoc enim solùm, non res ipsæ in nostra potestate sunt.

Quibus modis pactis liberemur.

X V. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel si præstitum, vel si condonatum sit. Si præstitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuo redeat: est enim condonatio, *donatio*, hoc est, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est.

Promissa metu mortis extorta, in statu naturæ valida non esse.

X V I. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli causa, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum tenear necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propterea quod inde sequeretur *pacta*, ea quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida esse: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini se submittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciscenti* pretium redemtionis

tionis suæ fidem adhibet. Universaliter verum est obligare pacta, quando acceptum est bonum, & promittere, & id quod promittitur licitum est. Licitum autem est & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo pactis, à metu profectis, nisi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur fiat illicitum.

Pactum posterius priori contradictorium, invalidum est.

XVII. Qui uni facturum se vel omissurum aliquid pactus ante fuerit, & postea alteri paciscitur contrarium facit, ut *pactum* non prius, sed posterius illicitum sit. Nam qui prioribus *pactis*, *jus* suum in alterum transtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare posterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promissum est, sine jure promissum est. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare est illicitum.

Pactum de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* suis quibuscunque obligatur non resistere. Est enim in unoquoque gradus quidam timiditatis summus, per quem, malum quod infertur apprehendit ut maximum, ideoque necessitate naturali quantum potest fugit, intel-

ligiturque aliter facere non posse. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non est exspectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur nemo teneatur ad impossibile, illi quibus *mors* (quod maximum naturæ malum est,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda constantes satis sunt, ea ferre non obligantur. Præterea, ei qui pacto tenetur creditur: (pactorum enim vinculum sola fides est:) qui verò ad supplicium ducuntur, sive capitale, sive capitali mitius, constringuntur vinculis, vel satellitibus custodiuntur. Quod signum certissimum est, non videri illos pactis ad non resistendum satis obligatos esse. Aliud est, si sic paciscor: Nisi fecero constituta die, interfice. Aliud si sic, Nisi fecero, interficienti non resistam. Primo modo, paciscuntur omnes, si opus est; opus autem est aliquando: secundo modo nemo, nec unquam opus est. Nam in statu merè naturali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu; ita ut opus non sit prius credere, ut fallentem pòst interficias. In statu vero civili, ubi jus vitæ & necis, omnisque pœnæ corporalis penes civitatem est, illud ipsum jus interficiendi privato concedi non

potest.

poteſt. Neque ipſi civitati opus eſt, ut aliquem puniat poſtulare pacto ut patientiam præſtet, ſed tantum ne quisquam defendat alios. Si in ſtatu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præceſſiſſe aliud pactum de non interficiendo ante præſtitutum diem. Itaque eo die ſi præſtitum non ſit, redit jus belli, hoc eſt, ſtatus hoſtilis, in quo omnia licent, ideóque etiam reſiſtere. Poſtremo, pacto non reſiſtendi obligamur, duorum malorum præſentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum eſt, quàm pugna. Sed duorum malorum impoſſile eſt non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impoſſibile, quod naturæ pactorum repugnat.

Pactum de ſe accuſando invalidum eſt.

XIX. Similiter neque tenetur quisquam pactis ullis ad ſe accuſandum, vel alium cujus damnatione vita ſibi acerba futura eſt. Itaque neq; pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quisquam in eum ſine quo ali non poteſt, teſtimonium dicere obligatur: fruſtra enim eſt teſtimonium, quod à natura corrumpi præſumitur. Quamvis autem pacto ad ſe accuſandum aliquis non teneatur, in quæſtione

tamen publica ad respondendum cruciatu cogi potest. Responsiones autem illæ facti testimonium non sunt, sed investigandæ veritatis adjumenta. Ita ut sive verum sive falsum cruciatus respondeat, sive non omnino respondeat, jure faciat.

Iurisjurandi definitio. X X. *Iusjurandum* oratio est promissioni adjecta, qua significat promissor, nisi præstiterit, renunciare sese misericordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipsis colligitur verbis, quibus essentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Iupiter macta eum qui fefellerit, ut ego hanc macto Porcam.* Neque obstat, quòd *Ius-jurandum* non solùm promissorium, sed aliquando affirmatorium dici possit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit se vera respondere. Quamquam autem quibusdam in locis moris erat subditis, per Reges suos jurare, id ex eo natum est quòd Reges illi divinos sibi honores haberi volebant. Nam *Iusjurandum* ideò introductum est, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta nostra latere possunt) timemus, divinæ potentiæ consideratione atque religione incuteretur.

XXI. Ex

XXI. Ex quo sequitur *Iusjurandum* concipi debere eà formula, qua utitur is qui accipit. Frustra enim adigitur aliquis ad *Ius-jurandum* per Deum quem non credit, ideóque neque metuit. Etsi enim lumine naturali sciri possit Deum esse, nemo tamen per illum se jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod suæ ipsius, hoc est (ut existimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur.

Ius-jurandum concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXII. Ex allata *Iuris-jurandi* definitione intelligi potest, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim est, quo adstringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum esset, si pacti violatio non esset per se illicita. Illicita autem non esset, nisi *pactum* esset obligatorium. Præterea qui renunciat misericordiæ divinæ, non obligat se ad pœnam: quia semper licitum est pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, si concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is solus est, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis causa sit metuendi.

Ius-jurandum nihil superaddit obligationi quæ est ex pacto.

XXIII. *Iuramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, si qua fiat, latere

Iuramentum non exigendum, nisi ubi pactorũ violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.

potest, neque ei cui sit sponsio, deest potestas pœnas exigendi, est facere amplius aliquid quàm ad sui defensionem sit necesse; significatque animum cupiendi non tam ut sibi bene, quam ut illi male sit. *Iuramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc est, *omnipotentis* in eos qui fidem ideo violant, quia potentia sua pœnam humanam effugere se posse sentiunt, & *omniscii* in eos qui fidem violare ideò solent, quia oculos hominum latere se posse sperant.

CAPUT III.

De legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ secunda*, Pactis standum. II. *Fides cum omnibus servanda sine exceptione.* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.* V. Justitiæ *distinctio in justitiam* hominum *&* actionum. VI. *Distinctio justitiæ in* commutativam *&* distributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia*, de ingratitudine. IX. *Lex naturæ quarta*, ut quisque se præstet commodum. X. *Lex naturæ quinta*, de misericordia. XI. *Lex naturæ sexta*, quod pœnæ futurum tantùm spectant. XII. *Lex naturæ septima*, contra contumeliam. XIII. *Lex naturæ octava*, contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona*, de modestia.

ſtia. XV. *Lex naturæ decima*, de Æquitate, *ſive contra acceptionem perſonarum.* XVI. *Lex naturæ undecima*, de habendis in communi. XVII. *Lex naturæ duodecima*, de ſorte dividendis. XVIII. *Lex naturæ decima tertia*, de primogenitura & prima occupatione. XIX. *Lex naturæ decima quarta*, de incolumitate mediatorum pacis. XX. *Lex naturæ decima quinta*, de conſtituendo arbitro. XXI. *Lex naturæ decima ſexta*, neminem eſſe arbitrum cauſæ ſuæ. XXII. *Lex naturæ decima ſeptima*, Arbitros debere eſſe ſine ſpe præmii ab iis referendi quorum cauſa jucatur. XXIII. *Lex naturæ decima octava*, de teſtibus. XXIV. Lex *naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. XXV. *Lex naturæ vigeſima*, contra crapulam, & ea quæ rationis uſum impediunt. XXVI. *Regula per quam ſtatim cognoſci poteſt, an quod facturi ſumus, ſit contra legem naturæ, nec ne.* XXVII. *Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.* XXVIII. *Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus conſentaneo.* XXIX. *Leges naturæ ſunt immutabiles.* XXX. *Qui leges naturæ conatur implere, juſtus eſt.* XXXI. *Lex naturalis eadem cum morali.* XXXII. *Unde fiat, quod quæ dicta ſunt de lege naturali, non ſint eadem quæ traduntur à Philoſophis circa virtutes.* XXXIII. *Lex naturalis non eſt, propriè loquendo, lex, niſi quatenus traditur in ſcriptura ſacrâ.*

I. LEgum naturalium derivatarum altera eſt, *Pactis ſtandum eſſe*, ſive fidem *Lex naturæ ſe-*

cunda, Pactis standum. fidem observandam esse. Ostensum enim est capite præcedente, Legem naturæ præcipere tamquam rem conciliandæ paci necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile est, quatenus quæ paciscimur facienda vel omittenda, ea reipsa facimus vel omittimus; frustráque essent pacta, nisi illis staretur. Quoniam ergo *Pactis stare*, sive *fidem servare* necessarium est ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis.*

Fides cum omnibus servanda sine exceptione. II. Neque personarum quibuscum paciscimur ulla datur hac in re exceptio, puta, si illi fidem cum aliis nec servent, nec servandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciscitur, eo quòd paciscitur, frustraneam eam esse actionem negat. Et contra rationem est, scientem frustra facere. Idem si præstandum pactum non putet, eo quòd sic putat, pactionem eandem frustraneam esse affirmat. Qui ergo paciscitur cum eo, quicum fidem servare se teneri non putat, simul *pactionem* esse rem frustraneam, & non frustraneam, quod est absurdum. Cum omni igitur homine, vel servanda

est

eſt fides, vel non paciſcendum, hoc eſt, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda eſt Pax.

III. *Pacti* violatio, ſicut & dati repetitio, (quæ ſemper ſita eſt in aliqua actione, vel omiſſione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omiſſio, *injuſta* dicitur; ut idem ſignificent *injuria*, & actio vel omiſſio *injuſta*, atque utraque idem quod pacti vel *fidei violatio*. Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omiſſioni tribui, quia *ſine jure* eſt, utpote quod ab eo qui agit vel omittit translatum antea in alium fuerat. Et eſt ſimilitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in ſcholis ſolet appellari *Abſurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem aſſertionis quam priùs ſuſtinuerat, dicitur redigi ad *abſurdum*; eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod ſe non facturum, vel non omiſſurum *pacto ſuo* antè promiſerat, *injuriam* facit; neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in ſcholis reducitur ad abſurdum. Nam futuram actionem paciſcendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod eſt velle fieri & non fieri idem eodem tempore, quæ contradictio eſt. Eſt *Injuria quid.*

itaque

itaque *injuria*, *absurditas* quædam in conversatione, sicut *absurditas injuria* quædam est in disputatione.

Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.

IV. Ex his sequitur, injuriam (*) nemini fieri posse, nisi ei quicum initur *pactum*, sive cui aliquid dono datum est, vel cui *pacto* aliquid est promissum. Ideoque *damnum* & *injuria* sæpissime disjunguntur. Nam si dominus servo, qui obedientiam sibi *pactus* est, imperet ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat, is si non faciat damnum quidem tertio, injuriam autem domino soli facit. Sic quoque in civitate, si quis alicui noceat, quicum nihil pactus est, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* soli illi, qui totius civitatis potestatem habet. Etenim si is qui damnum recipit injuriam expostularet, is qui fecit sic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, siquidem, quin tu tuo non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla intercesserunt *pacta*, non video, quid sit quod possit reprehendi.

Annotatio.

Injuriam nemini, &c.] *Injustitia nomen significat relativè ad legem; Injuria, tum ad legem, tum ad Personam certam. Nam injustum, omnibus injustum est; Injuria verò potest esse, nec tamen mihi vel illi,*

illi, ſed alii; & quandoque nemini privato, ſed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, ſed ſoli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc eſt (quod in omni civitate fieri videmus) quæ privati homines inter ſe verbo vel ſcripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & ſimilia, non ad voluntatem ejus cui damnum eſt illatum, ſed arbitrio civitatis, id eſt, juxta leges conſtitutas vindicari. Itaque injuria in hunc, niſi poſt juris in hunc translationem exſiſtere non poteſt.

V. Nomina hæc *Iuſtum*, & *Injuſtum*, ſicut & *Iuſtitia* & *Injuſtitia*, æquivoca ſunt: aliud enim ſignificant cùm Perſonis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem ſignificat *Iuſtum*, quod jure factum; & *Injuſtum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Iuſtum* aliquid, ideo *Inſons* non *Iuſtus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injuſtum*, non ideo *injuſtum*, ſed *ſontem* dicimus. Quando vero de perſonis uſurpantur, *eſſe juſtum* ſignificat idem quod juſtè faciendo delectari, juſtitiæ ſtudere, vel

Iuſtitiæ diſtinctio in juſtitiam hominum, & actionum.

vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse Injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsenti commodo mensurandam existimare. Ita ut alia sit animi, instituti, sive hominis, alia unius actionis vel omissionis *justitia* & *injustitia*; possintque hominis *justi* actiones innumeræ *injustæ*, & *injusti justæ* esse. *Iustus* autem homo dicendus est, qui justa facit propter præceptum Legis; injusta non nisi per infirmitatem; *Injustus* qui justa facit propter pœnam legi adjunctam; injusta per animi iniquitatem.

Distinctio justitiæ in commutativam & distributivam examinatur.

VI. Justitia actionum distingui vulgò solet in duas species, *commutativam* & *distributivam*; quarum priorem sitam esse ajunt in proportione Arithmeticâ, posteriorem in Geometricâ. Illamque versari in permutatione, venditione, emtione, mutuatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæterisque, si qui sunt, actibus inter se contrahentium; ubi si æquale pro æquali reddatur, nasci inquiunt *justitiam commutativam*. Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut si cuique tribuatur κατὰ τὴν ἀξίαν, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè, oriatur *justitia dis-*

tribu-

tributiva. Agnofco hic diftinctionem quandam æqualitatis, nempe ut una fit æqualitas fimpliciter, veluti quando comparantur inter fe duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12 unciis ejufdem argenti; altera æqualitas fecundum quid, ut cùm centum hominibus diftribuendæ fint mille libræ, fexcentæ dentur fexaginta hominibus, & quadringentæ quadraginta; ubi non eft æqualitas inter 600 & 400. fed cùm eandem contingit æqualitatem effe inter numerum eorum quibus diftribuuntur, unusquisque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur æqualis diftributio. Talis autem æqualitas eadem res eft cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad juftitiam? nam neque fi res noftras vendamus quanti poffumus, injuria ulla fit emtori qui id voluit, & petiit; neque fi de meo diftribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus fum, neutri fit injuria. Id quod teftatur ipfe Servator nofter Chriftus Deus in Euangelio. Non igitur eft ea juftitiæ diftinctio, fed æqualitatis. Negari tamen fortè non poteft quin juftitia fit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantùm fita fit, ut cum æquales naturâ omnes fimus, alter non

arroget

arroget sibi plus *juris*, quàm alteri concedat, nisi id *juris* sibi pactis acquisitum sit. Atque hæc contra distinctionem illam *justitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam, dicta sint: ne quis *injuriam* aliud esse putet, quàm fidei, sive pactorum violationem; prout supra definitum est.

Volenti non fit injuria. VII. Vetus est, *volenti non fit injuria*. Veritatem tamen dicti liceat ex principiis nostris derivare. Factum enim sit id, quod quis injurium sibi putet volenti: ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, *pactum* ipsum (per articulum 15. capitis præcedentis) fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non est.

Lex naturæ tertia, de ingratitudine. VIII. Legis *naturalis* præceptum tertium est, *Ne eum qui fiduciâ tui tibi prior benefecerint, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò pœniteat*.. Nam absque hoc, contra rationem fecerit, si quis quod periturum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modo omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unáque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutuæ

opis,

opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo ſtatus belli neceſſario manſurus eſt, contra *Legem naturæ fundamentalem*. Quoniam verò Legis hujus violatio, non eſt fidei ſive pactorum violatio: (ſupponitur enim nulla inter eos interceſſiſſe pacta:) ideo neque *injuria* nominari ſolet; ſed quia reſpiciunt ſe mutuo *beneficium* & *gratia*, INGRATITUDO appellatur.

IX. Quartum præceptum naturæ eſt, *ut unusquisque ſe cæteris commodum præſtet*. Quod ut rectè intelligatur animadvertere oportet, eſſe in hominibus ad ſocietatem ineundam diverſitatem ingeniorum ortam à diverſitate affectuum, haud diſſimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diverſitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aſpera & anguloſa, plus loci cæteris aufert quàm ipſe implet, neque præ materiæ duritie comprimi vel ſecari facilè poteſt, nec compaginari ædificium ſinit, tanquam *incommodus* abjicitur; ita homo qui præ ingenii aſperitate, retentis ſuperfluis ſibi, neceſſaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi poteſt, cæteris *incommodus* moleſtusque dici ſolet. Quoniam jam unusquisque non

Lex naturæ quarta, ut quisq; ſe præſtet commodum.

non *jure* modo, ſed etiam *neceſſitate naturali* totis viribus in id incumbere ſupponitur, ut neceſſaria ad ſui conſervationem conſequatur, ſi quis velit pro ſuperfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum; propterea quòd illi ſoli nulla certandi incumbebat neceſſitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem.* Undè ſequitur, (quod oſtendendum erat) præceptum naturæ eſſe, ut unusquisque ſe cæteris præſtet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & moleſtus dici poteſt. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipſam legem adſpectans.

Lex naturæ quinta, de miſericordia. X. Legis naturæ quintum præceptum eſt, *oportere alterum alteri, ſumta cautione futuri temporis, præteriti veniam petenti* & *pœnitenti, concedere. Venia* (præteriti) ſive remiſſio offenſæ, nihil aliud eſt quàm illi, qui cùm laceſſerit ad *bellum,* facti pœnitens *pacem* orat, *pax* conceſſa. *Pax* autem *conceſſa* non pœnitenti, hoc eſt, animum hoſtilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc eſt, non pacem ſed opportunitatem captanti, non eſt *pax,* ſed *metus:* neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro

turo cautionem adhibenti, nolit ignoſcere, ei pax ipſa non placet; quod eſt contra *legem naturalem.*

XI. Sextum *Legis naturalis* præceptum eſt, *In ultione*, ſive *Pœnis*, *ſpectandum eſſe, non malum præteritum, ſed bonum futurum:* Hoc eſt, infligere pœnam nullo alio fine licitum eſſe, niſi ut ipſe qui peccavit corrigatur, vel alii ſupplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unusquisque *lege naturali* teneatur alteri ignoſcere; modo cautum prius ſit de futuro tempore, ut articulo præcedente oſtenſum eſt. Præterea, quia *ultio*, quatenus ſolum præteritum conſideratur, nihil aliud eſt præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nullum finem dirigitur, (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res eſt.) Quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* eſt. Ultio, ut quæ futurum non ſpectat, à vana gloria proficiſcitur, ideóque præter rationem eſt. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & eſt contra *legem naturæ fundamentalem.* Eſt igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non eſſe reſpiciendum, ſed proſpiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS ſolet appellari. *Lex naturæ ſexta, quod pœnæ futurum tantum ſpectant.*

XII. Quo-

Lex naturæ septima, contra contumeliam.

XII. Quoniam autem ſigna omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maximè omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; ſequitur ſeptimo loco, *lege naturali* præſcriptum eſſe, *nequis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel riſu, alteri oſtendat ſe illum vel odiſſe, vel contemnere*. Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius ſit, quàm potentium erga minus potentes, & nominatim judicum adverſus reos ſcommata atque opprobria, quæ neque ad rei crimen, neque ad judicem pertinent officium; hujusmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *contumelioſis* habendi ſunt.

Lex naturæ octava, contra ſuperbiam.

XIII. Quæſtio uter duorum hominum dignior ſit, non ad ſtatum naturæ, ſed ad ſtatum civilem pertinet. Oſtenſum enim antea eſt, Cap. 1. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter ſe eſſe. Ideóque inæqualitatem quæ nunc eſt, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam eſſe *à lege civili*. Scio, *Ariſtotelem* libro primo Politicorum tanquam fundamentum totius ſcientiæ politicæ affirmare, hominum

minum alios à natura factos esse dignos qui imperent, alios qui serviant, tanquam Dominus & servus non consensu hominum, sed aptitudine, hoc est, scientia vel inscitia naturali distinguerentur. Quod fundamentum non modo contra rationem (ut ostensum est supra) sed etiam contra experientiam est. Nam neque penè quisquam ingenio ita stupido est, ut non rectius arbitretur sibimet se quam aliis regendum tradere. Neque si contendant inter se sapientiores, & robustiores, sunt illi his semper aut sæpe superiores. Sive igitur natura homines æquales inter se sint, agnoscenda est æqualitas; sive inæquales, quia certaturi sunt de imperio, necessarium est ad *pacem consequendam ut pro æqualibus habeantur*, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum est, *Vt unusquisque naturâ unicuique æqualis habeatur.* Cui legi contraria est SUPERBIA.

XIV. Sicut necessarium erat ad uniuscujusque conservationem, ut de quibusdam *juribus* suis cederet; ita non minus necessarium est ad eandem conservationem ut *jura* quædam retineat, nimirum *Ius* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua, & cæteris omnibus *Lex naturæ nona, de modestia.*

C vitæ

vitæ necessariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *ut quæcumque jura unusquisque sibimetipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum*. Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam frustraneam facit. Quid enim aliud est æqualitatem personarum agnoscere in societate ineunda, quàm æqualia ipsis tribuere, quos alioqui societatem inire ratio nulla exigit? *Æqualia* autem *æqualibus*, idem est quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur observatio hujus legis *Modestia*; violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodesti* nuncupantur.

Lex naturæ decima, de Æquitate, sive contra acceptionem personarum.

XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali, Vt unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti æqualem se præbeat*. Lege præcedente prohibitum est, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quàm cæteris concedimus. Possumus minus, si volumus; etenim id aliquando *modestia* est. Sed si quando *Ius* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni

præ

præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non obſervat, facit in eum qui poſthabitus eſt *contumeliam*. Eſt autem ſupra oſtenſum, *contumeliam* eſſe contra *leges naturales*. Præcepti hujus obſervatio ÆQUITAS, violatio *acceptio perſonarum*, Græcis uno vocabulo προσωποληψία appellatur.

XVI. Ex *lege* præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non poſſunt communiter (ſi fieri poteſt) utenda eſſe, idque (ſi quantitas rei permittat) quantum quiſque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinitò, & proportionatè ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo ſervari poteſt æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam eſſe demonſtravimus.

Lex naturæ undecima, de habendis in communi.

XVII. Item, ſi neque dividi, neque communiter haberi poteſt, *lege naturali* inſtitutum eſt (quod ſit præceptum duodecimum) *ut ejus rei uſus vel alternus ſit, vel uni tantùm ſorte adjudicandus, utque in alterno uſu ſorte quoque, quis ad utendum prior ſit, judicetur.* Nam hîc quoque æqualitas ſpectanda eſt, alia autem inveniri præter ſortem non poteſt.

Lex naturæ duodecima, de ſorte dividendis.

XVIII. Sors autem duplex eſt: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa

Lex naturæ decima

tertia, de Primogenitura, & Prima occupatione.

est, quæ fit consensu contendentium. Et sita est in casu mero, & fortè, quod ajunt, fortunâ. Naturalis est, *Primogenitura*, (Græcè κληρονομία, quasi forte tributum) & *Prima occupatio.* Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi possunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito, ea quæ patris fuerunt, nisi pater ipse *Ius* illud transtulerit priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* decima tertia.

Lex naturæ decima quarta, de Incolumitate mediatorum pacis.

XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum est, *Pacis Mediatoribus præstandam esse Incolumitatem.* Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media necessaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* est, cætera sunt ad *Pacem* media, sine quibus *Pax* esse non potest, sed nec sine Mediatione *Pax*, nec sine Incolumitate mediatio haberi potest; Est ergo dictamen rationis, hoc est, *lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præstandam esse incolumitatem.

Lex naturæ decima quinta, de constituendo Arbitro.

XX. Porrò, quoniam, etsi homines in omnes has, & si quæ aliæ sunt *naturæ leges* consentirent, easque studerent observare, dubia tamen, & controversiæ quotidie orientur, de legum harum ad facta applicatione: nimirum an quod *factum* sit, sit contra *legem* necne, (quæ

quæstio juris dicitur :) ex quibus sequetur pugna inter partes, utrimque se læsos esse existimantes. Ad *Pacis* igitur conservationem, (quia aliud in hoc casu remedium æquum excogitari non potest) necessarium est ut ambo diffidentes in tertium aliquem consentiant, cujus sententiæ de re controversa staturos esse, *pactis mutuis* se obligent. Atque is in quem sic consensum est *Arbiter* vocatur. Est igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere utrumque de jure inter se disceptantium, submittere se alicujus tertii arbitrio.*

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* sive *Iudex* à disceptantibus electus sit ad determinandam controversiam, colligitur oportere Arbitrum non esse unum ex ipsis disceptantibus. Nam unusquisque præsumitur *bonum sibi* naturaliter, *Iustum* propter *pacem* tantùm, & per accidens quærere; ideóque non posse æqualitatem illam à *lege naturali* præceptam tam accuratè observare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo sexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum esse debere suæ ipsiús causæ.* *Lex naturæ decima sexta. Neminem esse arbitrum causæ suæ.*

XXII. Ex eodem sequitur decimo septimo loco, *Neminem arbitrum esse* *Lex naturæ decima*

Lex naturæ decima septima, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi, quorum causa judicatur.

oportere, *cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis, quàm alterius.* Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

Lex naturæ decima octava, de Testibus.

XXIII. Quando verò de ipso facto controversia oritur, nempe an factum sit necne, quod factum esse dicitur, *legis naturalis* est (per articulum 15.) ut Arbiter æquè utrique, id est (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris* & *judicibus* facti injungit, *ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes, qui utrique parti videntur æqui, sententiam regant.*

Lex naturæ decima nona, Nullum cum arbitro pactum fieri.

XXIV. Ex supra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò potest, *nullum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum & partes quorum arbiter constitutus est, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum est, vel æquum esse censeat.* Obligatur quidem *arbiter* sententiam illam ferre, quam censet esse æquam per *legem naturæ*, quæ recense-

tur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil est quod addi possit ex pacto. Frustra igitur esset pactum tale. Præterea si sententiam iniquam ferens, æquam eam esse contenderet, nisi pactum tale invalidum sit, maneret controversia post sententiam latam, quod est contra *Arbitri constitutionem*, qui ab eis ita electus est, ut invicem obligaverint se, pro ratâ habere sententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrum* ergo *lex naturæ* liberum jubet esse id, quod sit præceptum ejus decimum nonum.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud sunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut nisi quis rectè ratiocinandi facultatem conservare conetur, Leges naturæ observare non potest, manifestum est eum qui volens sciensque ea fecerit, quibus facultas rationalis destruatur vel labefactetur, volens sciensque Legem naturæ violat. Nihil enim interest, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere possit. Ratiocinandi autem facultatem destruunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de statu suo naturali deturbatur. id quod manifestissimè contingit *Ebriis & crapulâ gravatis*. Peccatur er-

Lex naturæ vigesima, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt.

go vicesimo loco contra legem naturalem *Ebrietate*.

Regula, per quam statum cognosci potest, an quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, necne.

XXVI. Dicet fortasse aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio quodam ab unico rationis, nos ad nostri conservationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeò difficilem esse deductionem harum legum, ut exspectandum non sit, eas vulgo cognitas fore, neque ideo obligare. Etenim leges nisi cognitæ, non obligant, immò non sunt leges. Huic respondeo, verum esse, *spem*, *metum*, *iram*, *ambitionem*, *avaritiam*, *gloriam inanem*, & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore quo passiones istæ prævalent, cognoscere possit. Cæterùm nemo est, qui non aliquando sedato animo est. Eo igitur tempore nihil illi, quamquam indocto & rudi, scitu est facilius; unicâ scilicet hac regulâ, ut cùm dubitet, id quod facturus in alterum sit, *jure* facturus sit *naturali* necne, putet se esse in illius alterius loco. Ibi statim perturbationes illæ quæ instigabant ad faciendum tanquam translatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, sed etiam dudum celebrata

his

his verbis eſt, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præſentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas obſervare minimè apti ſunt; ſi forte aliqui cæteris modeſtiores, illam æquitatem commoditatemque quam ratio dictat exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minus quàm rationem ſectarentur. Neque enim pacem, ſed certum & maturius exitium ſibi compararent, cederentque obſervantes non obſervantibus in prædam. Non eſt igitur exiſtimandum; natura, hoc eſt, ratione obligari homines ad exercitium (*) earum omnium, in eo ſtatu hominum in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas obſervandi, quandocunque ad finem ad quem ordinantur, earum obſervatio conducere videbitur. Ideoque concludendum eſt, legem naturæ ſemper & ubique obligare in *Foro interno*, ſive *conſcientia*, non ſemper *in foro externo*; ſed tum ſolummodo, cum ſecurè id fieri poſſit. *Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.*

Exercitium earum omnium, &c.] *Imò inter has Leges aliqua ſunt, quorum in ſtatu naturali omiſſio, (modo id Pacis,* *Annotatio.*

vel sui conservandi causâ fiat) Legis naturalis adimpletio potiùs videtur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitque rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus est & modesti hominis, in bello ignavia est, & sui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales, quarum ne in bello quidem exercitium desinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas (id est, vindicta quæ futurum bonum non respicit) ad pacem vel conservationem cujusquam hominis conferre possit, non intelligo. Breviter; in statu naturæ, Iustum & Injustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est. Quod necessariò, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, rectè fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria est.

Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.

XXVIII. Quæ verò leges conscientiam obligant, violari possunt facto, non solum iis contrario, sed & consentaneo: siquidem qui facit, contrarium putet. Quamquam enim actio ipsa secundum leges sit, conscientia tamen contra est.

Leges naturæ

XXIX. *Leges naturæ immutabiles & ætern-*

æternæ sunt. quod vetant nunquam licitum esse potest: quod jubent, nunquam illicitum. Numquam enim *superbia*, *ingratitudo*, *Pactorum violatio*, (sive *injuria*) *inhumanitas*, *contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi dispositionibus intelliguntur, hoc est, quatenus *in foro conscientiæ* spectantur, ubi solùm obligant, & sunt leges. Actiones tamen ita diversificari possunt circumstantiis, & lege civili, ut quæ uno tempore æquæ, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratione, alio contra rationem sint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ est *pax* & *defensio*, neque media; nempe animi virtutes eas quas supra declaravimus, quæque nullâ vel consuetudine vel lege civili abrogari possunt. *Sunt immutabiles.*

XXX. Patet ex hactenus dictis, quàm faciles observatu sint *naturæ leges*, quippe quæ conatum solum (sed verum & constantem) requirunt, quem qui præstiterit, eum rectè possumus IUSTUM appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones suæ sint secundùm *præcepta naturæ*, clarè ostendit animum se habere leges eas omnes adimplendi. quod est omne id ad quod obligamur à natura rationali. Qui verò totum id præ- *Qui leges naturæ conatur implere, justus est.*

ſtitit, ad quod obligatus erat, *juſtus* eſt.

Lex naturalis eadem cum morali.

XXXI. *Legem naturalem* eandem eſſe cum *lege morali*, conſentiunt omnes ſcriptores. Id quare ſit verum, videamus. Sciendum igitur eſt, *bonum* & *malum* nomina eſſe rebus impoſita ad ſignificandum appetitum, vel averſionem eorum à quibus ſic nominantur. Appetitus autem hominum pro diverſis eorum temperamentis, conſuetudinibus, opinionibusque, diverſi ſunt; ut videre eſt in iis rebus quas ſenſu percipimus, puta guſtu, tactu, olfactu: ſed multo magis in iis rebus quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id eſt, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; immò ſæpiſſime idem homo diverſis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, neceſſe eſt oriri diſcordiam & pugnas. Sunt igitur tamdiu in ſtatu belli, quàm *bonum* & *malum* præ appetituum præſentium diverſitate, diverſis menſuris metiuntur. Hunc ſtatum facile omnes, dum in eo ſunt, agnoſcunt eſſe malum; & per conſequens, *pacem* eſſe *bonam*. Qui igitur de bono præſenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis eſt.

nam.

nam *præsentia* sensibus, *futura* non nisi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem esse bonam, sequitur eadem ratione, omnia media ad pacem necessaria bona esse, ideóque *modestiam, æquitatem, fidem, humanitatem, misericordiam*, (quas demonstravimus ad pacem esse necessarias) *bonos* esse *mores*, sive habitus, hoc est, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipso, quod præcipit media ad pacem, præcipit *bonos mores*, sive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

Unde fiat, quòd quæ dicta sunt de lege naturali; non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.

XXXII. Quia verò homines exuere non possunt appetitum illum irrationalem, quo bona præsentia (quibus arctâ consequentiâ, multa adhærent improvisa mala) præ futuris appetunt, factum est, ut quanquam consentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen dissentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum consistat. Quoties enim cuiquam displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiæ quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hactenus inventum est. Cùm enim

non obſervarent, bonitatem actionum in eo ſitam eſſe, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad diſcordiam eſſent, *moralem Philoſophiam* condiderunt à *morali lege* alienam, & ſibi non conſtantem. Voluerunt enim naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* ſitam eſſe, vitia verò in ipſis *extremitatibus*: quod eſt apertè falſum. nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum ſit, ſi cauſa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, ſive magna, ſive parva, ſive media ſit, non facit *liberalitatem*, ſed donandi cauſa. Neque *injuſtitia* eſt, ſi cui de meo plus dedero quàm debitum eſt. Sunt igitur *leges naturales* ſumma Philoſophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conſervationem noſtram, contra pericula quæ à diſcordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ naſcuntur virtutes. nam & *Temperantia* præceptum rationis eſt, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc eſt, facultas valde reſiſtendi in periculis præſentibus, quæque difficilius declinantur quàm ſuperantur; quia medium eſt ad conſervationem illius qui reſiſtit.

XXXIII.

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cùm nihil aliud ſint, quàm concluſiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem propriè atque accuratè loquendo, ſit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non ſunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eædem à Deo in ſcripturis ſacris latæ ſunt, ut videbimus capite ſequente, Legum nomine propriiſſimè appellantur. Eſt enim *ſcriptura ſacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

Lex naturalis non eſt propriè loquendo lex, niſi quatenus traditur in Scriptura ſacra.

Capvt IV.

Quod lex naturalis, eſt lex divina.

I. QVæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari ſolet. Nec immeritò. tum quia *ratio*, quæ eſt ipſa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro ſuarum actionum Regulâ tributa eſt. tum quia vivendi præcepta quæ inde derivantur, eadem ſunt quæ à divina Majeſtate, pro *legibus Regni cœleſtis*, per Dominum noſtrum *Ieſum Chriſtum*, & per ſanctos *Prophetas* & *Apoſtolos* promulgata ſunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando ſu-

Lex naturalis & moralis, eſt lex divina.

prà

prà intellecta sunt, ea hoc capite, ex scriptura sacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex scriptura.

II. Inprimis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione sitam esse declaratur. Psam 36. 30, 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei in corde ipsius.* Ierem. 31. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Psal. 18. 8. *Lex Domini immaculata convertens animam.* vers. 9. *Praceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Deut. 30. 11: *Mandatum hoc, quod ego pracipio tibi hodiè, non supra te est, neque procul positum,* &c. Vers. 14: *Sed juxta te est sermo valdè, in ore tuo, & in corde tuo.* Psalm 118. 34: *Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam.* Vers 105: *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen semitis meis.* Prov. 9. 20: *Scientia sanctorum, prudentia.* Iohan. 1. 1, ipse Legis promulgator *Christus* appellatur λόγος. Vers. 9 vocatur idem *Christus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia, descriptiones sunt *recta rationis,* cujus dictamina *leges* esse *naturales,* antè ostensum est.

III. Quod autem ea, quam posuimus

mus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam esse pacem*, sit etiam summa *legis divinæ*, ex his locis manifestum erit. Rom. 3. 17: *Iustitia* (quæ est summa legis,) vocatur *via pacem*. Psal. 84. 11: *Iustitia & Pax osculatæ sunt*. Matth. 5. 9: *Beati Pacifici, quia filii Dei vocabuntur*. Et postquam sanctus Paulus ad Ebr. Cap. 6. versu ultimo, *Christum* (legis de qua agitur legislatorem) dixerat esse, *secundum ordinem Melchisedech Pontificem in æternum*, addit Capite sequenti, versu primo, *Hic Melchisedech erat Rex Salem, Sacerdos Dei summi*, &c. Vers. 2: *Primùm quidem qui interpretatur Rex justitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis*. Ex quo constat, *Christum Regem* in regno suo *justitiam* cum *pace* colligare. Psalm 33. 15: *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & persequere eam*. Isaiæ 9. 6. 7: *Parvulus enim est natus nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps Pacis*. Isai. 52. 7: *Quam pulchri super montes pedes prædicantis & annunciantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem*,

Specialiter, respectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

dicen-

dicentis Sion, Regnabit Deus tuus. Luc. 2. 14, in nativitate *Christi* vox laudantium Deum & dicentium, *gloria Deo in altissimis, & in terrâ Pax hominibus, bonæ voluntatis.* Et Isai. 53. 6. vocatur Euangelium, *disciplina pacis.* Isai. 59. 8 vocatur *justitia*, via pacis. *Viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Messia*, sic ait: *Stabit & pascet in fortitudine Domini, &c. quia magnificabitur usque ad terminos terræ, & erit iste Pax.* Prov. 3. 1: *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Item primæ legis naturalis, de communitate omnium rerum abolendà.

IV. Quod attinet ad legem primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, sive de introductione *Mei* & *Tui*, habemus primùm, quâm adversa sit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad *Lotum*, Gen. 13, 8. *Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos. Ecce universa terra est coram te, recede à me obsecro.* Et legem de distinctione *Nostri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ sacræ loca, quibus invasio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis.* Supponunt

enim

enim Ius *omnium in omnia ſublatum eſſe.*

V. Eadem præcepta ſtabiliunt legem naturalem ſecundam de ſervanda fide. Quid enim aliud eſt, *Non invades in alienum,* quàm, *non invades in id, quod pacto tuo tuum eſſe deſiit.* Expreſſe autem, Pſalm 14. verſ. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* Reſponſum eſt, *qui jurat proximo ſuo, & non decipit.* Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui.*

Item ſecundæ legis naturalis, de ſervandâ fide.

VI. Tertiam *legem*, de *gratitudine*, aſſerunt hæc loca. Deut. 25. 4. *Non obturabis os bovis triturantis.* Id quod ſanctus Paulus 1 Cor. 9. 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bubus tantum. Prov. 17. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus.* Et Deut. 20, 10. 11. *Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem: ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt, ſalvabitur, & ſerviet tibi, ſub tributo.* Prov. 3. 29. *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

Item tertiæ legis naturalis, de gratitudine.

VII. Quartæ de *exhibendo ſe commodo*, conformia ſunt divina præcepta

Item quartæ legis na-

turalis, de exhibendo se commodo. hæc. Exod. 23. 4. 5. *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* vers. 9 *Peregrino molestus non eris.* Prov. 3. 30. *Ne contendas adversus hominem frustra, cùm ipse tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26. *Qui negligit damnum propter amicum, Iustus est.* 15. 18. *Vir iracundus provocat rixas. qui patiens est, mitigat suscitatas.* Prov. 18. 24. *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabolâ Samaritani, qui Iudæi à latronibus vulnerati misertus est. Et præcepto *Christi*, Matth. 5. 39: *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, prabe illi & alteram, &c.*

Item quinta legis naturalis, de misericordia. VIII. Quæ legem quintam probant, inter infinita alia loca hæc sunt. Matth. 9. 15. *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra,* &c. Matth. 18. 21. *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?* Dicit illi Jesus: *Non dico tibi*

usque

usque septies, sed usque septuagies septies; hoc est, toties quoties.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *misericordiam*, qualia sunt Matth. 5, 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Levitic. 19.18. *Non quæras ultionem, neque memor eris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, sed & infirmatam scripturis putant, ex eo quod impiis post mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus est; pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obstrictum lege omnia referre ad gloriam suam, sed homini non licere idem facere. Quasi Deus gloriam quæreret, hoc est, placeret sibi, in morte peccatoris. Rectius respondetur institutionem pœnæ æternæ fuisse ante peccatum, & respexisse hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

Idem sextæ legis naturalis, quod pœnæ futurum tantum spectent.

X. Septimam comprobant verba Christi, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Proverb. 10. 18. *Qui profert contumeliam, insipiens*

Item septimæ legis naturalis, contra contumeliam.

piens est. Proverb. 14. 21. *Qui despicit proximum suum, peccat*. 15. 1. *Sermo durus suscitat furorem*. 12. 10. *Ejice derisorem; & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causa, & contumelia*.

Idem octava legis naturalis, contra superbiam.

XI. Legem octavam de agnoscendâ æqualitate naturæ, hoc est, de *humilitate*, stabiliunt hæc loca: Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Proverb. 6, 16. 19. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus, Oculos sublimes*, &c. Proverb 16. 5. *Abominatio Domini est omnis Arrogans: etiam si manus ad manum fuerit, non est innocens*. Proverb. 11. *Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia; ubi autem est humilitas, ibi & sapientia*. Item Isai. 40. 3. (*Vbi adventus* Messiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deserto, hæc est: *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur*. Quod absque dubio non ad montes, sed ad homines refertur.

Item nona legis naturalis de modestia.

XII. *Æquitas* autem, quam posuimus nono loco esse *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ sibi permitti cupit, quæ-

quæque cæteras omnes leges in se complectitur, eadem est quam & Moses ponit. Lev. 19. 18. *Diliges amicum tuum sicut teipsum.* & *Servator* noster, summam ait esse *Legis moralis*, Matth. 22. 36. *Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc est maximum & primum mandatum; secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum, sicut teipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Diligere autem proximum sicut seipsum, nihil aliud est, quàm ei omnia permittere quæ nobismetipsis permittenda esse postulamus.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum*; quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Vt sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Iudæus, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Act. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2 Par. 19. 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque acceptio personarum.* Ecclesiastic. 35. 16. *Dominus judex est, non apud illum gloria personæ.* Rom. 2. 11. *Non*

Item decimæ legis naturalis, contra acceptionem personarum.

11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.*

Item undecima legis naturalis, de habendis communiter quæ dividi non possunt.

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt*, nescio an expresse habeatur in sacris scripturis, necne; praxis autem passim occurrit in communi usu puteorum, viarum, fluminum, rerum sacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item duodecima legis naturalis, de sorte dividendis.

XV. Loco duodecimo *legem naturæ* esse diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter possideri possunt, sorte tribuenda esse; id quod cùm exemplo *Mosis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promissionis tribubus *sorte* possidendas dedit: tùm Act. 1. exemplo *Apostolorum*, qui in numerum suum, (sic præfati, *Tu Domine ostende, quem elegeris*,&c.) *Matthiam* præ *Iusto*, *sorte* ascripserunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Et, quæ decima tertia est lex, successio debebatur *Esavo*, scilicet Primo-genito *Isaaci*, ni ipse eam (Gen. 25. 43.) vendidisset; vel pater aliter statueret.

Item decima quinta

XVI. Sanctus Paulus scribens ad Corinthios, Epist. 1. Cap. 6. corripit illius

illius civitatis Christianos, quod judiciis forensibus apud judices infideles (suos hostes) inter se contenderent. Delictum esse inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. est enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi esse*. Sed si accidat controversiam esse de rebus necessariis, quid faciendum est? Itaque Apostolus ver. 5. sic loquitur: *Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui potest judicare inter fratres suos.* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controversiæ vitari non possunt, constituendum esse ex consensu partium aliquem arbitrum, eumque tertium, ita ut (quæ est lex decima sexta) neuter litigantium judex sit in causâ propriâ.

legis naturalis, de constituendo arbitro.

XVII. Quod autem *judex* sive *arbiter* præmium pro sententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima septima est) constat, Exod. 23. 8. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba justorum.* Et Ecclesiastic. 20. 31. *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo sequitur neque obligari eum parti uni, magis quàm alteri; quæ est lex decima nona, confirmatur-

Item decima septima legis naturalis, Arbitros præmium pro sententia accipere non debere.

D que

que etiam Deut. 1,17. *Nulla erit distantia personarum; ita parvum audietis ut magnum*; & omnibus eis locis, quæ adducta sunt contra personarum acceptionem.

Item decimæ octava legis naturalis, de Testibus.

XVIII. Quod in judicio *Facti, testes* adhibendi sint, (quæ est lex decima octava) non modò confirmat scriptura, sed requirit plures. Deut. 17.6. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur.* Idem repetitur Deut. 19, 15.

Item vigesimæ legis naturalis, contra Ebrietatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus, quia rectæ rationis usum impedit, prohibetur in scripturis sacris etiam propter eandem causam. Proverb. cap. 20. vers. 1. *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa Ebrietas. quicunque his delectatur, non erit sapiens.* & Cap. 31. vers. 4. & 5. *Noli regibus dare vinum, ne fortè bibant, & obliviscantur judiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Ut autem sciamus malitiam hujus vitii consistere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, sed in eo quod judicium & rationem labefactet, sequitur proximo versu, *Date siceram mœrentibus, & vinum his qui amaro sunt animo. Bibant & obliviscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.* Eâdem ratione

in

in prohibenda *Ebrietate* utitur *Christus*, Lucæ Cap.21.verſ.34. *Attendite autem vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate.*

XX. Quod diximus ſuperiore capite, *legem naturæ eſſe æternam*, probatur ex Matt.5.18. *Amen dico vobis, donec transeat cœlum & terra, jota unum, aut apex unus, non præteribit à lege.* & Pſ.118,160. *In æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

Item reſpectu ejus quod dictum eſt, Legem naturæ eſſe æternã.

X X. Diximus quoque, *naturæ Leges* pertinere ad *conſcientiam*; hoc eſt, *Justum eſſe* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, ſed non ob legem ipſam, ſed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ causâ; tamen eum *injuſtum* eſſe. Utrumque confirmatur ſcripturis ſacris. Primum, Iſai.55. 7. *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus.* Ezech. 18.31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum: & quare moriemini, domus Iſraël?* Ex quibus & ſimilibus locis, ſatis intelligi poteſt, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor rectum eſt. Secundum, ex Iſaiæ c.29.

Item, Leges naturæ pertinere ad conſcientiam.

versu 13. *Et dixit Dominus, eò quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longè est à me; ideo ecce ego addam, &c.* Matth. 5. 20. *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et in sequentibus explicat Servator noster, mandata Dei violari, non factis modo, sed etiam voluntate. Scribæ enim & Pharisæi externis factis observabant legem quàm maximè; sed gloriæ tantùm causâ, aliter eandem violaturi. occurrunt præterea innumera passim scripturæ sacræ loca, quibus manifestissimè dicitur Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

Item, Leges naturæ faciles esse observatu. XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11, 28.29.30. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Deniq; respectu regulæ, per quā statim XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit necne, nempe, *Quod tibi*

tibi fieri non vis, alteri ne feceris, totidem penè verbis enunciatur à noſtro Servatore, Matth.6, 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

cognoſci poteſt, an aliquid ſit contra legem naturæ necne.

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis *divina* eſt; ita *lex Chriſti* è *converſo*, (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5. 6. 7.) tota quoque (excepto uno mandato de non ducendâ eâ quæ propter fornicationem eſt dimiſſa, quod pro divinæ legis poſitivæ explicatione adduxit Chriſtus, contra Judæos, qui *legem Moſaicam* non rectè interpretabantur,) naturæ doctrina eſt. Tota, dixi, lex Chriſti in dictis capitibus explicatur, non tota Chriſti doctrina. nam doctrinæ Chriſtianæ pars eſt *Fides*, quæ ſub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus* quæ voluntatem ſequuntur noſtram, non de *opinionibus*, neque de *fide*; quæ extra poteſtatem noſtram exſiſtentes, voluntatem noſtram non ſequuntur.

Chriſti lex, eſt naturæ lex.

CAPUT V.

De cauſis & generatione civitatis.

I. Leges naturales *non ſufficere ad Pacis conſervationem.* II. Leges naturæ, *in* ſtatu natu-

ræ silere. III. *Securitatem vivendi secundum* leges naturæ *consistere in concordiâ multorum.* IV. Concordiam *multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam.* V. *Cur brutorum quorumdam animantium regimen, solâ stet concordiâ; hominum non item.* VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* consensionem, *sed etiam* unionem. VII. *Quid sit* unio. VIII. *In* unione, *Ius omnium in unum transfertur.* IX. *Quid sit* civitas. X. *Quid sit* persona civilis. XI. *Quid sit* summum habere imperium, & *quid* subditus. XII. *Duo genera civitatum,* naturale *&* institutivum.

Leges naturales non sufficere, ad Pacis conservationem.

I. Manifestum est per se, actiones hominum à voluntate, voluntatem à spe & metu proficisci, adeo ut quoties *Bonum majus*, vel *malum minus* videtur à violatione Legum sibi proventurum, quàm ab observatione, volentes violant. Spes igitur unicuique securitatis conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus artibusque propriis, proximum suum, vel palàm, vel ex insidiis præoccupare possit. Ex quo intelligitur, *leges naturales* non statim ut cognitæ sunt securitatem cuiquam præstare ipsas observandi: & proinde, quamdiu cautio ab invasione aliorum non habeatur, cavendi sibi quibuscunque modis voluerit & potuerit, unicuique manere *Ius* primævum,

vum, hoc eſt, *jus in omnia*, ſive *Ius belli*; ſufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo ſit ad pacem habendam, ubi haberi poteſt.

II. Tritum eſt *inter arma ſilere leges*; & verum eſt, non modo de *legibus civilibus*, ſed etiam *de lege naturali*, ſi non ad animum, ſed ad actiones referatur, per Cap. 3. Art. 27, & bellum tale intelligatur, ut ſit omnium contra omnes; qualis eſt *ſtatus naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam cuſtodiri ſolebat. Ideóque priſcis temporibus vitæ inſtitutum, & quaſi œconomia quædam erat, quam vocabant ληστρικὴν, *Rapto vivere*; quæ neque contra legem naturæ erat, rebus ſic ſtantibus, neque ſine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bubus aratoribus, omnique inſtrumento agriculturæ abſtinere. Quod tamen non ita eſt accipiendum, tanquam ad id adſtringerentur lege naturæ, sed quod gloriæ ſuæ conſulerent, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur. *Leges naturæ, in ſtatu naturæ ſilere.*

III. Cum ergo ad pacem conſervandam neceſſarium ſit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exerci- *Securitatem vivendi ſecun-*

dum leges naturæ, consistere in concordia multorum.

tium necessaria sit *securitas*, considerandum est quid sit quod talem securitatem præstare possit. Ad hanc rem excogitari aliud non potest, præterquam ut unusquisque auxilia idonea sibi compararet, quibus invasio alterius in alterum adeò periculosa reddatur, ut satius sibi esse uterque putet manus cohibere quàm conserere. Primum autem manifestum est, quod duorum vel trium consensio securitatem talem minimè præstare possit; propterea quòd additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, sufficit ad certam & indubitatam victoriam, datque animum adversario ad aggrediendum. Necessarium itaque est ad securitatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in mutuam opem conspirant tantus sit, ut paucorum hominum ad hostes accessio non sit ipsis conspicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non esse satis constantem ad pacem diuturnam.

IV. Deinde, quantuscunque sit numerus eorum qui ad se defendendum coëunt, si tamen non consentiant inter se de optimâ ratione quâ id fieri debeat, sed unusquisque suo modo suis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod distracti sententiis impedimento invicem erunt; aut si in unam actionem spe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, satis

tis consentiant, postea tamen diversitate ingeniorum consiliorumque, vel æmulatione & invidiâ, quibus naturaliter homines inter se contendunt, ita divellentur, ut neque mutuam opem conferre, neque pacem inter se habere velint, nisi communi aliquo metu coërceantur. Ex quo sequitur *consensionem* plurium, (quæ consistit in eo tantum, quod actiones suas, omnes ad eundem finem, & *bonum commune* dirigant) hoc est, societatem mutui tantum auxilii, non præstare consentientibus, sive sociis, securitatem quam quærimus exercendi inter se ipsos *leges naturæ* supra dictas; sed oportere amplius quiddam fieri, ut qui semel ad pacem, & mutuum auxilium, causâ *communis boni* consenserint, ne posteà, cum *bonum* suum aliquod *privatum* à *communi* discrepaverit, iterùm dissentiant, metu prohibeantur.

Cur brutorum quorundam animantium regimen, solâ stet concordiâ; ho-

V. Numerat Aristoteles inter animalia, quæ Politica appellat, non modo *Hominem*, sed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ, quamquam ratione destituantur, per quam pacta facere, & submittere se regimini possint, nihilominùs, consentiendo, id est, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actio-

minum non item.

nes ſuas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis ſeditionibus ſint obnoxii. Non ſunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipſa animalia *politica* dicenda ſunt; quippe quorum regimen conſenſio tantùm eſt, ſive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus eſt) una voluntas. Verum eſt in creaturis illis ſolo ſenſu & appetitu viventibus *conſenſionem* animorum ita eſſe durabilem, ut nullâ aliâ re opus ſit ad eam, & (ex conſequenti) ad pacem inter ſe conſervandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res ſe habet. nam primò inter homines certamen eſt honoris & dignitatis; inter beſtias non eſt: unde *odium & invidia*, ex quibus naſcitur ſeditio & bellum, inter homines eſt, inter illas non eſt. Secundò, appetitus naturalis apum & ſimilium creaturarum, conformes ſunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato. homini autem nihil penè pro bono habetur, in quo non ſit poſſeſſori aliquid præcipui & eximii præ eo quod poſſident cæteri. Tertio, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre ſe putant, in adminiſtratione ſuarum rerumpublicarum. ſed

in

in multitudine hominum plurimi ſunt qui præ cæteris ſapere exiſtimantes, conantur res novare, & diverſi novatores, innovant diverſis modis, id quod eſt diſtractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque poſſint vocis ſuæ uſum aliquem habere, ad ſignificandum inter ſe affectus ſuos; carent tamen illâ verborum arte, quæ neceſſariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, Melius, Malum, Pejus repræſentatur animo, quàm revera eſt. hominis autem lingua tuba quædam belli eſt & ſeditionis; diciturque *Pericles* ſuis quondam orationibus, tonuiſſe, fulgurâſſe, & confudiſſe totam *Græciam*. Quintò, non diſtinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipſis ſit, ſocios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ moleſti ſunt, quibus maximè licet eſſe otioſis. non enim antè certare de dignitate publica ſolent, quàm in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Poſtremò, conſenſio creaturarum illarum brutarum naturalis eſt, hominum pactitia tantùm, hoc eſt, artificioſa eſt. non igitur mirandum eſt, ſi hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus ſit. *Conſenſio* itaque, ſi-

ve *societas* contracta sine potestate aliquâ communi, per quam metu pœnæ singuli regantur, non sufficit ad securitatem, quæ requiritur ad exercitium *justitiæ naturalis*.

Requiri ad pacem hominum, non modò consensionem, sed etiam unionem.

VI. Quoniam igitur *conspiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non sufficit ad conservationem pacis, & defensionem stabilem, requiritur ut circa ea quæ ad pacem & defensionem sunt necessaria, *una* omnium sit *voluntas*. Hoc autem fieri non potest, nisi unusquisque *voluntatem* suam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii* *voluntati* ita subjiciat, ut pro *voluntate* omnium & singulorum, habendum sit, quicquid de iis rebus quæ necessariæ sunt ad pacem communem ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum est, ad commune omnium bonum.

Quid sit unio.

VII. *Voluntatem* hæc *submissio* omnium illorum, *unius hominis voluntati*, vel *unius Concilii* tunc fit; quando unusquisque eorum unicuique cæterorum se Pacto obligat ad non resistendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui se submiserit, id est, ne usum opum & virium suarum (quoniam

jus seipsum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoscumque illi deneget. vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur esse, quæ est *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus Concilium consistit.

VIII. Quamquam autem *voluntas* non sit ipsa voluntaria, sed tantum actionum voluntariarum principium, (non enim volumus velle, sed *facere*) ideoque minimè cadat sub deliberationem & pacta; tamen qui subjicit *voluntatem* suam alterius voluntati, transfert in illum alterum *Ius virium* & *facultatum* suarum: ut cum cæteri idem fecerint, habeat is cui submittitur, tantas vires, ut terrore earum, singulorum voluntates ad unitatem & concordiam possit conformare. *In unione, jus omnium in unum transfertur.*

IX. *Vnio* autem sic facta, appellatur *civitas*, sive *societas civilis*, atque etiam *persona civilis*. nam cum *una* sit omnium *voluntas*, pro *unâ personâ* habenda est; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus distinguenda & dignoscenda, habens jura sua, & res sibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes simul (si excipiamus eum cujus voluntas sit pro voluntate omnium) *Quid sit civitas.*

pro *civitate censenda* ſit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) eſt *perſona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda eſt ipſorum omnium; ut ſingulorum viribus & facultatibus uti poſſit, ad pacem & defenſionem communem.

Quid ſit perſona civilis. X. Quamquam autem *civitas* omnis *perſona civilis* ſit; non tamen, è converſo, omnis *perſona civilis* eſt *civitas*. fieri enim poteſt ut cives plures, permittente civitate ſuâ, coeant in *unam perſonam*, certarum rerum agendarum causâ. Hæ jam *perſonæ civiles* erunt, ut ſodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi; *civitates* tamen non ſunt, quia non ſubjecerunt ſe voluntati conventus ſimpliciter, & in omnibus, ſed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipſum *Corpus ſodalitatis*, contendere judicio licitum ſit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non eſt. Hujusmodi igitur *ſocietates* ſunt *perſonæ civiles*, *civitati* ſubordinatæ.

Quid ſit Summum habere imperium, & XI. In omni civitate, *Homo* ille; vel *Concilium* illud, cujus voluntati ſinguli voluntatem ſuam (ita ut dictum eſt) ſubjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, ſive SUMMUM IMPERIUM,

RIUM, ſive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Poteſtas* & *Ius imperandi* in eo conſiſtit, quod unusquisque civium omnem ſuam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* tranſtulit. Quod feciſſe, (quia vim ſuam in alium transferre naturali modo nemo poteſt) nihil aliud eſt, quàm de jure ſuo reſiſtendi deceſſiſſe. *Civium* unusquisque, ſicut etiam omnis *perſona civilis ſubordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur. *quid ſubditus.*

XII. Ex ante dictis ſatis oſtenſum eſt, quo modo, & quibus gradibus *multæ perſonæ naturales* in *unam perſonam civilem*. quàm *civitatem* appellavimus, ſtudio ſeſe conſervandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui ſe ſubjiciunt alteri propter metum, vel ipſi quem metuunt ſe ſubjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, ne occidantur; poſteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici poteſt civitatis *origo naturalis*; poſterior à *conſilio* & *conſtitutione* coëuntium, quæ *origo ex inſtituto* eſt. Hinc eſt quod duo ſint genera *civitatum*, alterum *naturale*, quale eſt *Paternum* & *Deſpoticum*; *Duo genera civitatum, naturale & inſtitutivum.*

alte-

alterum *institutivum*, quod & *politicum* dici potest. In primo *Dominus* acquirit sibi *cives* sua voluntate; in altero *cives* arbitrio suo imponunt sibimet ipsis *Dominum*, sive is sit *unus homo*, sive *unus cœtus* hominum cum *summo imperio*. Dicemus autem primo loco de *civitate institutiva*, deinde de *naturali*.

CAPUT VI.

De jure ejus sive Concilii, sive Hominis unius, qui in civitate cum summa potestate est.

I. *Multitudini extra civitatem non potest adtribui Ius aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.* II. *Initium civitatis est jus majoris numeri consentientis.* III. *Vnumquemque Ius retinere protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati sua non sit prospectum.* IV. Potestatem coactivam *necessariam esse ad securitatem.* V. *Quid sit* Gladius Iustitiæ. VI. Gladium Iustitiæ *penes eum esse qui habet* summum imperium. VII. Gladium belli *penes eundem esse.* VIII. Iudicia *penes eundem esse.* IX. Legislationem *penes eundem esse.* X. Magistratuum & Ministrorum *civitatis nominationem penes eundem esse.* XI. Doctrinarum examinationem *penes eundem esse.* XII. *Quicquid is fecerit* impune *esse.* XIII. *Eidem à civibus* imperium absolutum concessum esse: quantaque ei debeatur obedientia. XIV. *Eundem* legibus *civitatis* non teneー

teneri. XV. *Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet* summum imperium. XVI. *Quid sit* furtum, homicidium, adulterium & injuria, *cognosci ex* legibus civilibus. XVII. *Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum* potentiâ absolutâ. XVIII. *Nota* Imperii summi. XIX. *Si conferatur* civitas *cum* homine, *is qui habet* summum Imperium *est ad* civitatem, *in ea ratione in qua est anima humana ad ipsum hominem.* XX. Summum Imperium *non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.*

I. Considerata inprimis est ipsa hominum (coëuntium in unam civitatem suo ipsorum arbitrio) *Multitudo* (* quid sit; nimirum quòd non sit *unum* aliquid, sed plures homines, quorum unusquisque suam habet sibi voluntatem, & suum circa omnia proponenda judicium. Et siquidem per contractus particulares singuli suum sibi habeant *Ius* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat esse *suum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *persona* à singulo quopiam distincta, possit rectè dicere, hoc *meum* est, magis quam *alienum*. Neque est actio ulla quæ multitudini attribui debet ut *sua*; sed (si omnes vel plures consenserint) actio non erit, sed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ seditione, vul-

Multitudini extra civitatem non potest attribui jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.

vulgo dici ſoleat *populum* illius civitatis cepiſſe arma; verum tamen eſt de illis ſolis qui in armis ſunt, vel qui iis conſentiunt. *Civitas* enim, quæ *una perſona* eſt, capere arma in ſeipſam non poteſt. Quicquid igitur à multitudine factum eſt, intelligendum eſt factum eſſe ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa exſiſtens, tamen iis quæ facta ſunt non conſenſerit, neque opem tulerit, non feciſſe cenſendus eſt. Præterea in multitudine nondum in unam perſonam, eo modo quo dictum eſt, coalitâ, manet ille *naturæ ſtatus*, in quo *omnia omnium ſunt*; neque locum habet illud *meum* & *tuum*; quod vocatur *Dominium*, & *proprietas*: propterea quod nondum exſtat ſecuritas illa, quam ſuprà ad exercitium *legum naturalium* requiri oſtendimus.

Annotatio. Multitudo, &c.] *Doctrina de Civitatis in cives poteſtate, tota ferè dependet à cognitione differentiæ, quæ eſt inter multitudinem hominum quæ regit, & eam quæ regitur. Ea enim civitatis natura eſt, ut civium multitudo ſive aggregatum, non modo imperet, ſed etiam imperanti ſubjiciatur: Sed alio atque alio ſen-*

sensu. Quam differentiam in primo hoc Articulo satis explicatam esse credideram. Verum ex multorum contra ea quæ sequuntur objectionibus, aliter esse sentio. Itaque uberioris explicationis causa pauca hæc adjicere visum est.

Multitudo, quia vox collectiva est, significare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem sit quod multi homines. Vox eadem quia numeri est singularis, unam rem significat, nempe unam multitudinem. at neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, sed alius aliam. Neque ergo attribuenda illi est una actio, quæcunque ea sit. itaque promittere, pacisci, jus acquirere, jus transferre, facere, habere, possidere, & similia multitudo non potest, nisi sigillatim sive viritim, ut sint promissa, pacta, jura, actiones, tot quot sunt homines. Quapropter multitudo, persona naturalis non est. Cæterùm eadem multitudo, si viritim paciscantur fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipsorum voluntates consentaneæ pro voluntate omnium habeantur, tunc persona una fit: voluntate enim prædita est, ideoque actiones facere potest voluntarias, quales sunt imperare, leges condere, jus acquirere & trans-

transferre, & cætera; & populus sæpius quam multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; Per Populum vel multitudinem quoties ipsam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas: quod nisi in conventu fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus, id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum, qui cives sunt & subditi, civitas non sunt.

Initium civitatis est jus majoris numeri consentientis.

II. Considerandum deinde est, unumquemque ex multitudine (quo constituendæ civitatis principium fiat) debere consentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cœtu proponentur, pro voluntate omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter se tam variè differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod si quis nolit consentire, cæteri sine eo civitatem nihilo minus inter se consti-

ſtituent. Ex quo fiet ut civitas in diſſentientem Jus ſuum primævum retineat, hoc eſt, *jus belli*, ut in hoſtem.

Unumquemque jus retinere protegendi ſe arbitrio proprio, quamdiu ſecuritati ejus non eſt proſpectum

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6. requiri ad ſecuritatem hominum diximus non modo conſenſionem, ſed etiam ſubjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defenſionem ſunt neceſſariæ; & in ea *unione* ſive *ſubjectione*, conſiſtere naturam *civitatis*; videndum hoc loco eſt. ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluntate continentur) proponi, diſcuti, & ſtatui poſſunt, quænam res ad Pacem,& defenſionem communem ſint neceſſariæ. Inprimis autem *paci neceſſarium* eſt, ut unusquisque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut poſſit ſecurè vivere, hoc eſt, ne habeat cauſam juſtam metuendi à cæteris, quamdiu ipſe alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non poſſint, impoſſibile eſt; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne ſit metuendi cauſa juſta, proſpici poteſt. Securitas enim Finis eſt,propter quem homines ſe ſubjiciunt aliis, quæ ſi non habeatur, nemo

mo intelligitur se aliis subjecisse, aut jus se arbitrio suo defendendi amisisse. Neque antè intelligendus est quisquam se obstrinxisse ad quicquam, vel jus suum in omnia reliquisse, quàm securitati ejus sit prospectum.

Potestatem coactivam necessariam esse ad securitatem. IV. Ad securitatem hanc non sufficit, ut unusquisque eorum qui in civitatem coalituri sunt, cum cæteris paciscatur, vel verbis, vel scripto, de *non occidendo*, *non furando*, & similibus Legibus observandis. manifesta enim omnibus est ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum quàm parùm amotâ pœnâ, conscientiâ promissorum homines in officio contineantur. Securitati itaque non *pactis*, sed *pœnis* providendum est. tunc autem satis provisum est, cùm pœnæ tantæ in singulas injurias constituuntur, ut apertè majus malum sit fecisse, quàm non fecisse. Omnes enim homines necessitate naturæ id eligunt; quod *sibimet ipsis apparenter bonum* est.

Quid sit gladius justitiæ. V. Ius autem pœnas sumendi tunc intelligitur datum esse alicui, quando unusquisque paciscitur, se non auxiliaturum esse ei qui pœnas daturus est. Vocabo autem *Ius* hoc *Gladium justitiæ*. Hujusmodi autem pacta satis plerumque ob-

obſervant homines, niſi ubi ipſi vel illorum proximi puniendi ſunt.

VI Quoniam ergo ad ſecuritatem ſingulorum, atque adeò ad pacem communem *neceſſarium* eſt, ut *Ius* utendi *gladio* ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium* transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, neceſſariò intelligitur *ſummum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas ſuo arbitrio jure ſumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipſe vult; quo imperium majus excogitari nullum poteſt.

Gladium justitiæ penes eum eſſe, qui habet imperium ſummum.

VII. Fruſtra autem pacem inter ſe colunt, qui ſe contra externos tueri non poſſunt; neque poſſibile eſt iis ſe tutari contra externos, quorum vires unitæ non ſunt, ideóque *neceſſarium* eſt ad ſingulorum conſervationem, ut ſit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occaſione, quot pro incerto numero & viribus hoſtium ad communem defenſionem opus erit; rurſusque cum hoſtibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo eſt ſingulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium* totum hoc *Ius belli* & *pacis* tranſtuliſſe. Atque jus hoc, (quod *Gladium*

Gladium belli penes eundem eſſe.

belli

belli appellare possumus) esse ejusdem *hominis* vel *concilii*, cujus est *Gladius justitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli sumtus cives potest jure cogere, nisi qui jure punire eum potest qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius* tam *belli* quâm *justitiæ*, ex ipsâ civitatis constitutione & essentialiter adhæret.

Judicia penes eundem esse. VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud est, quam jure posse, suo arbitrio, gladio uti; sequitur *Arbitrium* sive *judicium* de recto ejus usu ad eundem pertinere. Si enim *potestas judicandi* penes unum esset, & potestas exsequendi penes alterum, nihil efficeretur: frustra enim judicaret, qui mandata exsequi non posset; aut si exsequatur per jus alterius, non ipse *jus gladii* habere dicitur, sed alter cujus ille minister tantùm est. Omne igitur *judicium* in *civitate* est illius qui *Gladios* habet, hoc est, ejus cujus est *imperium summum*.

Legislationem penes eundem esse. IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur quam ortas compescere: controversiæ autem omnes nascantur ex eo quod differunt inter se opiniones hominum de *meo* & *tuo*, *justo* & *injusto*, *utili* & *inutili*, *bono* & *malo*, *hone-*

honesto & *inhonesto*, & similibus, quæ quisq; proprio æstimat judicio: ejusdem *Summi imperii* est, communes omnibus exhibere regulas, sive mensuras, & publicè eas declarare, quibus unusquisque sciat quid *suum*, quid *alienum*, quid *justum*, quid *injustum*, quid *honestum*, quid *inhonestum*, quid *bonum*, quid *malum* appellandum sit, hoc est summatim, quid *agendum* & quid *fugiendum* sit in vita communi. Regulæ autem sive mensuræ illæ, vocari solent *leges civiles* sive *leges civitatis*, ut quæ ejus qui *summum* in civitate *imperium* obtinet, sunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus,) nihil aliud sunt, quàm ejus qui in civitate *summâ potestate* præditus est, de civium futuris actionibus mandata.

X. Præterea cum civitatis negotia *belli* & *pacis*, ab *uno homine*, *vel concilio uno*, absque *ministris* & *magistratibus subordinatis* omnia administrari, impossibile sit; pertineatque ad pacem & defensionem, ut quibus de controversiis justè judicare, vicinorum consilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque prospicere incumbit, rectè suis officiis fungantur, rationi consentaneum est, ut ab eo dependeant, *Magistratuũ & ministrorum civitatis nominationem, penes eundem esse.*

& eligantur, qui habet *summum imperium* tam in *bello*, qùàm in *Pace*.

Doctrinarum examinationem penes eundem esse.

XI. Manifestum quoque est, actiones omnes voluntarias initium habere, & necessariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non faciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pœnæ*, quam sibi quisque conceperit ex facto vel omisso sequuturam esse: ita ut actiones omnium à suis cujusque opinionibus regantur. Quare illatione necessariâ & evidenti intelligitur, pacis communis interesse plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel se jure non posse *legibus* civitatis, hoc est, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *summum* civitatis *imperium* commissum est, obtemperare; vel licitum sibi esse ei resistere; vel majorem pœnam manere sibi neganti, quàm præstanti obsequium. Si enim unus imperet aliquid facere sub pœna mortis naturalis, alius vetet sub pœnâ mortis æternæ, uterque jure; sequetur non tantùm cives, etsi innocentes, puniri jure posse, sed penitus dissolvi civitatem. Neque enim servire quisquam duobus dominis potest. neque is cui obediendum esse credimus metu damnationis, minùs Dominus est, quàm is cui

cui obeditur metu mortis temporalis, ſed potius magis. Sequitur ergo illum *unum* ſive *hominem*, ſive *curiam*, cui commiſſum eſt à civitate *ſummum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ ſunt, & vetet ne doceantur.

Annotatio.

Et judicet quæ opiniones, &c.] *Dogma ferè nullum eſt, neque circa cultum Dei, neque circa ſcientias humanas, unde diſſenſiones, deinde diſcordiæ, convicia, & paulatim bellum oriri non poſſit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falſitatem, ſed propter ingenium hominum, qui ſapientes ſibi viſi, idem videri volunt omnibus. Verùm hujusmodi diſſenſiones quamquam impediri non poſſunt ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam Imperii ſummi exercitio coërceri poſſunt. De opinionibus itaque iſtiusmodi loquutus hoc loco non ſum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes ſummos ſummasque poteſtates pugnari, idque jure poſſe, imò oportere, arbitrantur. quales ſunt quæ ſive directè & apertè, ſive obſcurius per conſequentiam, hominibus aliis præter eos quibus imperium ſummum traditum eſt, obedien-*

edientiam postulant. Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena civitate Ecclesiæ Romanæ Principi multi attribuunt, & ad potestatem etiam quam alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi in civitate sua sibi postulant; denique ad libertatem quam prætextu Religionis sumunt sibi etiam cives infimi, non dissimulo. Nam quod bellum civile in orbe Christiano unquam exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium, utrum obedientiæ civili repugnent necne, & siquidem repugnent, potestatem prohibendi ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Nam cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem civitatis pertinent, judicium civitati non concedat, & manifestum sit opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessariò opinionum examen, an tales sint nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium, referri oportere.

Quicquid is fecerit, impune esse.

XII. Postremò, ex eo quod civium unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, qui *summum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non possit; sequitur manife-

nifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ita neque jure punire, qui satis virium non habet.

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, manifestissimum est, in omni civitate perfectâ, (hoc est, ubi nulli civium *Ius* est, viribus suis ad propriam conservationem suo arbitrio utendi, sive ubi *gladii privati jus* excluditur) esse *summum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive quo majus nemo mortalium habere potest in seipsum. Imperium autem quo majus ab hominibus in hominem transferri non potest, vocamus (*) ABSOLUTUM. Quicunque enim voluntatem suam ita voluntati civitatis subjecit, ut quidlibet possit *impunè facere*, *leges condere*, *lites judicare*, *pœnas sumere*, *viribus* & *opibus* omnium suo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; sanè imperium ei maximum quod concedi potest, concessit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ sunt, vel fuerunt, unquam confirmari potest. Quamquam enim quandoq; dubitetur *quis homo*, vel *quod concilium*, *summum* in civitate *imperium* habeat, exsistit tamen semper & exerce-

Eidem à civibus imperium absolutum concessum esse; quantaque ei debeatur obedientia.

tur tale imperium, nisi tempore seditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *summa imperia* ex uno. Seditiosi verò qui contra absolutam potentiam differere solent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre satagunt. Sublatâ enim hâc potentiâ, unà tollitur civitas, & redit confusio omnium rerum. Cum jure absoluto summi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen necessario requiritur, id est, tanta ut jus illud frustra non sit concessum. Hujusmódi autem obedientiam, licet ea aliquibus de causis aliquando negari jure possit, quia tamen præstari major non potest, SIMPLICEM vocabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est si dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud si dico, faciam quicquid imperabis. Potestque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubear ergo inter-

terficere meipsum, non teneor. nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cùm alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recuso quod facere pactus sum. Similiter si is qui summum habet Imperium, se ipsum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non potest, ut id pactus fuerit. Neque parentem, sive is innocens sive nocens sit, & jure condemnatus; cùm & alii sint qui id facere jussi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exosus malit. Multi alii casus sunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhonesta sunt, aliis autem non sunt, obedientia ab his præstari, ab illis negari jurè potest: atque id salvo jure, quod Imperanti concessum est absolutum. Nam illi in nullo casu, eos qui obedientiam negabunt interficiendi jus adimitur. Cæterum qui sic interficiunt, etsi jure concesso ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio postulat utentes, peccant contra leges naturales, id est, contra Deum.

ABSOLUTUM.] *Imperium absolutum status popularis apertè sibi postulat, nec repugnant cives. Nam in* *Annotatio.*

conventu multorum hominum civitatis faciem agnoscunt, & consilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus est Monarchia, quam Democratia, habentque Reges absoluti Consiliarios suos, à quibus moneri & imperia sua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etsi non revocari, volunt. Sed civitatem in persona Regis contineri, minus manifestum est plerisque. Itaque contra imperium absolutum objiciunt primò, quod si quisquam tali jure esset, civium conditio misera esset. Sic enim cogitant, rapiet, spoliabit, occidet. Et tantùm non jam spoliatum & occisum se quisque putat. Quare autem faceret? non quia potest; nam nisi vult non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes spoliare vult? Primò etsi jure, id est, sine injuria sibi illatâ, non tamen justè, id est, sine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jurejurando Principum securitas subditis oritur nonnulla. Deinde si justè id facere posset, vel si jusjurandum nihili penderet, ratio quare spoliare cives suos vellet, cùm id sibi bonum non sit, nulla apparet. Quin princeps aliquando iniquè faciendi animum habere possit, negandum

gandum non est. Sed fac te dedisse ei imperium non absolutum, sed quantum ad teipsum ab injuriis aliorum defendendum satis sit, quod ut des si salvus esse vis necesse est; nonne eadem omnia sunt timenda? Nam qui satis habet virium ad omnes protegendos, satis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri est, præterquam quod res humanæ sine incommodo aliquo esse non possunt. Atque hoc ipsum incommodum à civibus, non ab imperio est. Nam si homines propriis singulorum imperiis regere se possent, hoc est, vivere secundùm leges naturales, opus omnino civitate non esset, neque communi imperio coërceri.

Objiciunt secundò, imperium in orbe Christiano absolutum nullum esse. Quod certè non est verum. nam omnes Monarchiæ, omnesque alii status civitatum tales sunt. Quamquam enim illi qui summum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia esse sciunt, causa ejus rei non est defectus juris, sed consideratio civium qui privatæ rei attenti, & earum rerum quæ ad publicum spectant ignari, ad officium quandoque sine periculo civitatis cogi non possunt. Itaque Principes ab exercitio juris sui abstinent ali-

quando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque sibi dare aliquid quisquam potest, quia jam habere supponitur quod dare sibi potest; neque sibi obligari. nam cùm idem esset *obligatus* & *obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, quia liberare seipsum potest arbitratu suo; & qui hoc potest, jam actu liber est. Ex quo constat, *legibus civilibus* non teneri ipsam civitatem. nam leges civiles sunt leges civitatis; quibus si obligaretur, ipsa obligaretur sibi. Neque obligari potest civitas civi. quoniam enim hic illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii* autem, sive *hominis* cui *summum imperium* commissum est, voluntas, est voluntas civitatis. complectitur ergo voluntates singulorum civium. neque igitur tenetur is, cui *summum imperium* commissum est, *legibus civilibus*, (hoc enim est obligari sibi) neque cuiquam civium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum

tensum est, ante constitutionem civitatis *omnia omnium* sunt, neque est quod quis ita *suum* esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *suo*, (ubi enim omnia *communia* sunt, nihil cuiquam *proprium* esse potest) sequitur *proprietatem* initium sumsisse (*) cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique *proprium*, quod sibi retinere potest per leges, & potentiam totius civitatis, hoc est, per eum cui *summum* ejus *imperium* delatum est. Ex quo intelligitur, singulos cives *suum* sibi *proprium* habere, in quod nemo concivium suorum jus habet, quia iisdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium summum*, cujus mandata sunt ipsæ leges, cujus voluntate voluntas singulorum continetur, & qui à singulis constituitur judex supremus. Quamquam autem multa sint, quæ civitas civibus permittit, ideóque aliquando contra habentem *summum imperium* lege agi possit: actio tamen ea non est *juris civilis*, sed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo (*) quod jure *possit* is, qui *summum imperium* habet, sed de eo quod *voluit*; ideóque ipse erit judex, tanquam si cognitâ æquitate, non posset iniquè judicare.

Nemini propriũ esse quicquam contra illum qui habet summum imperium.

Annotatio. Proprietatem initium sumsisse cum civitatibus, &c.] *Quod ab aliquibus objectum est, bonorum proprietatem etiam ante constitutas civitates in partibus familiarum exstitisse, id quoniam familiam civitatem parvam esse dixeram, frustra objectum est. Nam filii familias, proprietatem rerum suarum à patre concessam habent, distinctam quidem à cæteris filiis ejusdem familiæ, sed non à proprietate ipsius patris. Patres verò diversarum familiarum, qui nec patri nec domino communi subjiciuntur, jus commune in omnia habent.*

Annotatio. Neque agitur de eo quod jure possit, &c.] *Quoties actio legis civi contra summum Imperantem, id est, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas rem de qua agitur, possidere jure possit, sed an legibus ante latis eam possidere voluerit. est enim lex summi Imperantis voluntas declarata. Cùm itaque pecuniam duobus nominibus civitas à cive petere possit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore casu actio legis non conceditur: nam quæri non potest, an civitas tributi exigendi jus habeat: in secundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen, si opus est,*

omnia

omnia apertè. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens facile, ex hac doctrina, esse principibus ære alieno se liberare, ineptè reprehendit.

XVI. *Furtum, Homicidium, Adulterium*, atque *injuriæ* omnes legibus naturæ prohibentur. cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum sit, id non *naturali*, sed *civili lege* determinandum est. Non enim omnis ablatio rei, quam alter possidet, sed rei *alienæ* tantùm, *furtum* est. quid autem *nostrum* est, quid *alienum*, *legis civilis* quæstio est. Similiter non omnis occisio hominis *Homicidium* est, sed ejus tantùm quem occidere vetat *lex civilis*; neque omnis concubitus *adulterium* est, sed is tantùm quem *leges civiles* prohibent. Denique promissi violatio *injuria* est, ubi ipsum promissum licitum est; ubi verò *jus* non est paciscendi, ibi nullum *jus* transit; ideóque nulla sequitur *injuria*, ut dictum est capite 2. artic. 17. Quæ autem pacisci possumus, & quæ non possumus, *à lege civili* pendet. Rectè igitur sanxit civitas *Lacedæmoniorum* impune fore adolescentibus, si quasdam res ita aliis

Quid sit furtum, homicidium, adulterium, & injuria, cognosci ex legibus civilibus.

auferrent, ut non deprehenderentur. nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *ſuum* non *alienum* eſſet quod ſic acquireretur. Rectè item ubique occiditur, quem bello vel neceſſitate propriæ defenſionis occidimus. Similiter qui concubitus in una civitate *matrimonium* eſt, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converſo. Item ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejuſdem civitatis; propterea quod qui prohibetur à civitate, (hoc eſt, ab eo vel *Homine* vel *Concilio*, cujus eſt *ſummum* in civitate *Imperium*) quodpiam paciſci, non habet jus paciſcendi. neque ergo pactum ejus validum eſt; non ſit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum qui minimè prohibebatur, ideo validum eſt, & *matrimonium*. Neque addit quibuscunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jure jurando, (*) aut Sacramento. nihil enim addunt hæc pactorum firmitati, ut dictum ſupra eſt cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in univerſum quid ſit *injuria*, cognoſcitur ex *lege civili*, hoc eſt, ex mandatis ejùs qui in civitate cum *ſummo imperio* eſt.

Quod

Quod facta sunt cum jure-jurando aut Sacramento, &c.] *Vtrum Matrimonium Sacramentum sit, (quo sensu ea vox à Theologis usurpatur) an non sit, non est hujus instituti disputare. Tantùm dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit, certè esse matrimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse; cum sit de essentia matrimonii ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Iudæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi poterant. apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum cerimonias, quæ in Templo peragendæ sunt peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis sunt.* *Annotatio.*

Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum potentia absoluta.

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur esse *summum* hoc *imperium* & *potentia absoluta*, ut ipsa etiam nomina oderint. id quod accidit maximè per inscitiam *humanæ naturæ* & *legum naturalium*, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio constituti sint, potestate sua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam potestatem*, quidam eorum civitatem satis rectè constitutam volunt, si illi qui cives futuri sunt coëuntes, de certis articulis propositis & in cœtu agitatis probatisque consentiant, jubeantque eos observari, pœnasque præscriptas de iis sumendas esse qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulsationem externorum hostium, præscribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut si non sufficiat, redeundum sit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate sic constitutâ, cœtum illum qui hæc præscripsit, habuisse *potestatem absolutam*? si manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certum diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs se dissolvant, vel unâ dissolvitur civitas, atque ita revertun-

vertuntur ad *ſtatum belli*, vel relinquitur alicubi poteſtas puniendi eos qui leges tranſgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod fieri non poteſt, ſine *poteſtate abſolutâ*. Nam qui *jure* tantum ſibi conceſſum virium habet, ut poſſit quotlibet cives pœnis coërcere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non poſſit.

XVIII. Manifeſtum eſt igitur, eſſe in omni civitate aliquem *hominem unum*, vel *concilium* ſive *curiam unam*, quæ potentiam in cives ſingulos jure habet tantam, quantam extra civitatem unusquiſque habet in ſeipſum: id eſt, *ſummam* ſive *abſolutam*, viribus civitatis, neque ullâ alia re limitandam. Si enim poteſtas ejus limitaretur, neceſſe eſt, ut id fiat à majori poteſtate: oportet enim eum qui limites præſcribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel ſine limite eſt, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & ſic tandem devenietur ad poteſtatem, ſine alio limite præter eum qui terminus ultimus eſt virium civium ſimul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium ſummum*, & ſiquidem *concilio* id commiſſum

Nota Imperii ſummi.

ſum

ſum ſit, vocatur illud *concilium ſupremum*; ſi verò homini uni datum ſit, vocatur ille homo, *ſupremus* civitatis *Dominus. Imperii* autem *ſummi* notæ ſunt hæ, *leges condere, & abrogare*; *Bellum* & *pacem* decernere; *controverſias* omnes per ſe, vel per *judices* à ſe conſtitutos *cognoſcere*, & *dijudicare*; *Magiſtratus, Miniſtros, Conſiliarios* omnes eligere. Denique ſi quis ſit qui unam quamcunque actionem jure agere poteſt, quæ nulli civi, neque civibus præterquam ipſi ſoli licita eſt, is *ſummum imperium* in civitate obtinet. nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure poſſunt, civitas ſola poteſt facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod eſt *imperium ſummum*.

Si conferatur civitas cum homine, is qui habet ſummum imperium, eſt ad civitatem in ea ra-

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare ſolent, dicunt penè omnes, eum qui *ſummum imperium* obtinet in civitate, eſſe ad civitatem totam id quod caput eſt ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus eſt, (ſive *Homo* ſit, ſive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, ſed animæ. Nam anima eſt, per quam homo habet voluntatem, hoc eſt, poteſt

test velle & nolle. ita per eum qui *summum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & potest velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs est cœtus consiliariorum, sive consiliarius unus, cujus solius consilio (si alicujus solius) is qui habet *summum imperium* in regendâ civitate, in rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium consulere est, sicut animæ imperare.

tione, in qua est anima humana ad ipsum hominem. Per cap. 6. art. 1.

XX. Siquidem *imperium summum*, vi pactorum quæ cives sive subditi inter se singuli cum singulis mutuò ineunt, constitutum sit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim suam sortiuntur, ita consensu eorundem vim suam perdant &, dissolvantur; inferet forte aliquis, *summum imperium* consensu omnium simul subditorum posse tolli. Quod etsi verum esset, non video tamen quid periculi inde *summis imperantibus*, oriri *jure* posset. Quoniam enim supponitur unumquemque unicuique se obligasse, si quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque consenserint tenebuntur. Nec potest quisquam eorum sine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere se obligavit. Non est autem putandum accidere unquam,

Summum imperium non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.

quam, ut omnes ſimul cives, ne uno quidem excepto, contra *ſummum imperium* conſentiant. non ergo periculum eſt *ſummis imperantibus*, ne *jure* poſſint authoritate ſua ſpoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à ſolo pacto, quod unusquiſque init cum unoquoque ſuo concive, facilè accidere poſſet ut imperio ſpoliarentur prætextu *juris*. ſubditis enim ſive convocatis imperio civitatis, ſive ſeditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur conſenſum omnium contineri in conſenſu majoris partis. Quod quidem falſum eſt. non enim à natura eſt, quod conſenſus majoris partis habeatur pro conſenſu omnium, neque verum eſt in tumultibus; ſed procedit ab inſtitutione civili, & verum eſt tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ ſummum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum, electis eſſe vult poteſtatem loquendi pro eligentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo diſcutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *ſummum Imperium* convocaſſe cives ad diſputandum de ipſius jure, niſi pertæſus rerum, diſertis verbis, imperium abjiciat.

Quo-

Quoniam autem plurimi, per inſcitiam, pro conſenſu civitatis habent, non modo conſenſum majoris partis civium, ſed etiam valde paucorum, ſi ſecum ſentiant, poſſet iis videri *Imperium ſummum* jure abrogari, modò id fiat in magno aliquo conventu civium per ſuffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta ſingulorum cum ſingulis conſtituatur, non tamen ab ea ſola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio erga habentem imperium. Civis enim unusquiſque cum unoquoque paciſcens, ſic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem.* Unde jus quod unusquiſque habebat utendi viribus ſuis ad proprium beneficium, totum translatum eſt in aliquem hominem vel concilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus ſingulis ſinguli obligantur, & juris donatione quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ eſt ad concives, & ea quæ eſt ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint ſine conſenſu etiam ipſius imperantis, eum ſpoliare imperio jure poſſunt.

CAPUT VII.

De tribus civitatum speciebus, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres esse tantum species*, Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam. II. Oligarchiam *non esse statum civitatis diversum ab* Aristocratiâ, *neque* Anarchiam *esse statum omnino.* III. Tyrannidem *non esse statum civitatis diversum à legitimâ* Monarchiâ. IV. *Non dari statum civitatis* mixtum *ex speciebus dictis.* V. Democratiam, *nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.* VI. *In* Democratiâ, *temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel* summi imperii *usum pro intervallis* uni *alicui esse concedendum.* VII. *In* Democratiâ *singuli cum singulis obedituros se* populo *paciscuntur*, Populus *ipse nemini obligatur.* VIII. Aristocratia *quibus actibus constituta.* IX. *In* Aristocratia, Optimates *nihil paciscuntur; neque civi cuiquam, aut toti* populo *obligantur.* X. Optimatibus *necessaria est condictio conventuum.* XI. Monarchia *quibus actibus constituta.* XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur.* XIII. Monarchia *semper in potentiâ proximâ est ad exercendum omnes actus qui ad Imperium requiruntur.* XIV. *Quid genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur.* XV. Monarcha *factus sine temporis limitatione, potest successorem suum eligere.* XVI. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, *retento jure Imperii, non intelligitur ullo promisso trans-*

transtulisse jus in media ad Imperium necessaria. XVIII. *Quibus modis civis subjectione liberatur.*

I. DIctum jam est de *civitate per institutionem* in genere. Dicendum est de ejus speciebus. Differentia autem civitatum sumitur à differentiâ personarum, quibus commissum est *summum Imperium*. Committitur autem *summum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Concilio* sive *curiæ uni* multorum hominum. Rursus *Concilium multorum hominum*, vel est omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat suffragii, possitque interesse rebus discutiendis, si voluerit) vel partis tantum est. unde tres nascuntur civitatis species; una ubi *summum imperium* est penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet suffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *summum imperium* penes *Concilium* est, in quo non omnes, sed certa aliqua pars suffragium habet, & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi summum imperium penes *unum* est, & appellatur MONARCHIA. In primâ, is qui rerum potitur Δῆμος, POPULUS. In secundâ, OPTIMATES. In tertia, MONARCHA nominatur.

Civitatis tres tantum esse species: Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam.

II. Quod autem introduxerunt antiqui

Oligarchiam

non esse statum civitatis diversum ab Aristocratia, neque Anarchiam esse statum omnino.

tiqui rerum Politicarum scriptores tres alias species his oppositas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, sive confusionem; *Aristocratiæ Oligarchiam*, hoc est, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*; non sunt illæ tres aliæ species civitatis, sed tria nomina diversa, quæ illis indidere ii, quibus vel regimen, vel regentes displicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantùm, sed & proprios *affectus*, puta *amorem, odium, iram*, &c. unâ significare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Aristocratia*, illis *Oligarchia* soleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dictitet. Ita ut his nominibus non designentur *diversæ species* civitatis, sed civium *diversæ sententiæ* de imperante. Primùm autem quis non videt *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est, ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non-civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *meliorum*, præterquam quod homines inter

se

se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pessimi* videantur?

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannis* non sint diversæ species civitatis, haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subjectam esse mallent quàm *pluribus*, non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex à Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major sit potentia hujus quam illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. neque quod alter potentiam habeat præscriptam, alter non. cujus enim potentia præscripta est, non est *Rex*, sed *subditus* præscribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt; si quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Aristocraticâ*, *summum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium consensu legitimus fit *Monarcha*; eo consensu non habito, *hostis* est, non *Tyrannus*. Differunt ergo solo imperii exercitio, ut *rex* sit qui rectè regit, *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitimè in *summo imperio* constitutum, si imperium ipsis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, a-

Tyrannidem non esse statum civitatis diversum à legitima Monarchia.

liter *Tyrannum* appellandum censeant. Non sunt igitur diversi civitatis status *Regnum* & *Tyrannis*, sed eidem *monarchæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem passim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis scriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ab *optimatibus* regebantur, ideóque non modo *Tyrannos* sed etiam *Reges* exosi sint.

Non dari statum civitatis mixtum ex speciebus dictis.

IV. Sunt qui necessarium quidem esse putant, ut *summum imperium* alicubi in civitate exsistat; sed si illud penes *unum* esset, sive *hominem* sive *Concilium*, sequeretur, inquiunt, cives omnes esse servos. Hanc conditionem fugientes, posse esse statum quendam civitatis, arbitrantur *mixtum* ex dictis tribus speciebus, diversum tamen à singulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Aristocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium specierum præ cæteris emineat. Exempli causa, si nominatio Magistratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* esset, judicia apud *magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia, penes *omnes* simul: hujusmodi statum vocarent *Monarchiam mixtam*.

mixtam. Quod ſi fieri poſſet, ut hujusmodi ſtatus exſiſteret, nihilo magis civium libertati conſultum eſſet. Quamdiu enim omnes conſentiunt inter ſe, ſubjectio ſingulorum civium tanta eſt, ut major eſſe non poſſit; ſed ſi diſſentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod eſt omni ſubjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *imperii ſummi* (*) diviſionem non poſſe, ſatis demonſtratum eſt capite præcedente, articulis 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

Annotatio. Sed fieri hujusmodi ſummi Imperii diviſionem non poſſe, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; ſed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita ſanè æquum eſt. ſed illi tum cùm temperari & limitari dicunt, ſi dividi intelligunt, ineptè diſtinguunt. Vellem quidem ego non modo Reges, ſed etiam cœtus illos qui ſunt cum imperio ſummo, velle temperare ſibi à maleficio, cogitantesque de officiis ſuis intra legum naturalium & divinarum limites ſe ipſos continere. At illi qui ſic diſtinguunt, ſummos imperantes ab aliis limitari & coerceri volunt: quod quia fieri non poteſt, quin illi limitatores poteſtatis partem aliquam qua id facere poſ-*

sint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.

Democratiam, nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis specie constituendâ, quid faciant constituentes. Qui coïerunt ad civitatem erigendam, penè eo ipso quod coïerunt, *Democratia* sunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id quod consensu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* est. Nam conventus is, cujus voluntas est voluntas omnium civium, *summum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, supponitur unumquemque habere jus suffragii; sequitur eam esse *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod si discedant, solvaturque conventus, neque quicquam antè constitutum sit de tempore & loco se denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & statum illum in quo erat antequam convenissent, hoc est, ad statum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *summum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & constitutus palam sit, ad quem convenire quicunque volent possint. Nisi enim

id

id cognitum & ſtatutum ſit, poſſunt vel diverſis temporibus & locis, hoc eſt, in factiones, vel non omninò convenire. Neque eſt amplius Δῆμος, id eſt, *Populus*, ſed multitudo diſſoluta, cui nulla neque *actio* neque *jus* attribui poteſt. Duæ igitur res conſtituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altera (quæ eſt pluralitas ſuffragiorum) τὸ κράτος ſive poteſtatem conſtituit.

VI. Præterea, non ſufficit *Populo* ad *ſummum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita ſint, niſi etiam vel temporum intervalla minùs inter ſe diſtent quàm ut interea quicquam poſſit intervenire, quo (propter defectum *ſummi Imperii*) civitas in diſcrimen adducatur, vel ſaltem uſum ſummi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant. Hoc enim niſi fiat, non ſatis cautum eſt defenſioni, & paci ſingulorum. neque igitur civitas dicenda erit; quippe in quâ propter defectum ſecuritatis redit unicuique jus ſe ipſum proprio arbitratu defendendi.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet eſſe parva, vel ſummi imperii uſum pro intervallis uni alicui eſſe concedendum.

VII. *Democratia* non conſtituitur per acta ſingulorum cum *Populo*, ſed mutuis pactis ſingulorum cum ſingulis cæteris.

In Democratia ſinguli cum

singulis obedituros se populo paciscuntur; populus ipse nemini obligatur.

cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exsistere personæ paciscentes, quàm ipsum pactum; sed ante constitutionem civitatis, *Populus* non exstitit, ut quæ non erat persona aliqua, sed multitudo personarum singularium. non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, si civis cum *Populo* paciscitur frustra est: quia *Populus* voluntate suâ voluntatem civis illius (cui supponitur obligari) complectitur, ideóque liberare se potest arbitrio suo; & per consequens, jam actu liber est. Secundum autem, quod singuli cum singulis paciscuntur, ex eo inferri potest, quod frustra esset constituta civitas, si cives nullis obstringerentur pactis, ad facienda omittendáque ea quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate constituendâ intelliguntur ut necessaria, nulla autem, ut jam ostensum est, intercedant inter *civem* & *populum*; sequitur fieri ea inter cives singulos: scilicet ut unusquisque civium paciscatur voluntatem suam se subjecturum esse voluntati majoris partis, eâ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam si unusquisque sic diceret,

ret, *ego jus meum ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam, transferas ad eundem.*

VIII. *Aristocratia* ſive *curia optimatum* cum ſummo imperio, originem habet à *Democratia*, quæ jus ſuum in illam transfert. Ubi intelligendum eſt, certos homines nominibus, vel genere, vel aliqua aliâ notâ ab aliis dignoſcendos proponi ad *populum*, & pluralitate ſuffragiorum eligi, in electos autem transferri jus omne totius *populi*, ſive civitatis, ita ut quod jure *populus* priùs poterat, id nunc jure poſſit *curia* electorum *optimatum*. Quo facto patet Populum, ut perſonam unam, *ſummo imperio* ad hos translato, non amplius exſiſtere.

Ariſtocratia quibus actibus conſtituta.

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Ariſtocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera eſt. Quoniam enim cives non paciſcentes cum populo, ſed mutuis inter ſe pactis, tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi* transferentis jus civitatis in *optimates*. Neque enim *curia optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam ea erectâ, *populus* ſimul diſſolvitur, ut proximè ſupra dictum eſt, peritque ratio illa quam habebat ut *Perſona*, quare

In Ariſtocratia, optimates nihil paciſcuntur; neque civi cuiquam aut toti populo obligantur.

re perit quoque unà & dissolvitur, quæ facta erat ad *personam* obligatio.

Optimatibus necessaria est conditio conventuum.

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Aristocratia*. primùm quòd sine constitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* possit convenire, non amplius sit *curia*, neque persona una, sed dissoluta multitudo, sine summo imperio. secundum, quod tempora conventuum longis intervallis, salvo summo imperio, nisi usus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non possint disjungi. rationes autem quare hoc contingit, eædem sunt, quas adduximus articulo quinto.

Monarchia quibus actibus constituta.

XI. Ut *Aristocratia*, ita quoque *Monarchia* à potestate *populi* derivatur, scilicet *jus* suum, hoc est, *summum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum est, *unum* certum *hominem*, nomine, vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoscendum proponi, atque in eum jus omne *populi* pluralitate suffragiorum transferri; ita ut quicquid potuerat *populus* antequam eligeretur, id omne postea jure possit facere electus. Quod cum factum est, *populus* non amplius est *persona* una, sed dissoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute

virtute tantùm *ſummi imperii*, quod jam à ſe in hunc tranſtulerunt.

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis ſe pactis cuiquam ob receptum imperium obſtringit. recipit enim imperium à *populo*; ſed ut proximè ſupra oſtenſum eſt, *populus* ſtatim atque id factum eſt, *perſona* eſſe deſinit; pereunte autem *perſonâ*, perit omnis ad *perſonam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præſtandam, pactis illis tantùm, quibus mutuo ſe obligaverant ad ea omnia quæ *populus* cenſeret facienda, hoc eſt, ad obediendum *Monarchæ*, ſi à *populo* conſtitueretur.

Monarcha nemini ob receptum imperium pactis obligatur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Ariſtocratia*, tum à *Democratia* in hoc, quod hîc ut deliberari & decerni, hoc eſt, ut imperium actu exerceri poſſit, temporibus quibuſdam & locis condictis opus eſt; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non ſunt *unum naturale*, congreſſu opus eſt: *Monarcha*, qui unus natura eſt, ſemper in potentiâ proximâ eſt ad actus imperii exercendos.

Monarcha ſemper in potentia proxima eſt ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

XIV. Quoniam oſtenſum eſt ſuprà, articulis 7. 9. 12. eos qui *ſummum* in civitate *imperium* adepti ſunt, nullis

Quod genus peccati,

& quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur.

cuiquam pactis obligari; sequitur eosdem nullam civibus posse facere *injuriam. Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil aliud est quam pactorum violatio; ideóque ubi nulla pacta præcedunt, ibi nulla sequi potest *injuria.* Potest tamen & *populus*, & *curia optimatum*, & *Monarcha* multis modis peccare contra cæteras leges naturales, ut *credulitate, iniquitate, contumeliâ*, aliisque vitiis, quæ sub hac strictâ & accuratâ *injuriæ* significatione non veniunt. Cæterum civis si obedientiam summo imperio non præstiterit, *injurius* & in cæteros concives omnes etiam propriè loquendo dicetur; propterea quod unusquisque cum unoquoque pactus est obedientiam præstare, atque etiam in *summum imperantem*; quod jus quod ei dederant, sine consensu ejus resumunt. Et in *populo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, si quid decretum sit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipsa civitas, hoc est, persona civilis, sed cives illi quorum suffragiis decretum est. peccatum enim sequitur voluntatem naturalem, & expressam, non politicam, quæ artificiosa est; quia si hoc esset, peccarent & illi quibus decretum displicuit. In *Monarchiâ* autem,

tem, *Monarcha* si quid decreverit contra *leges naturales*, ipſe peccat: quia in ipſo voluntas civilis eadem eſt cum naturali.

X V. Populus qui *Monarcham* facturus eſt, poteſt ei ſummum imperium tradere, vel ſimpliciter ſine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si ſimpliciter, intelligitur ita eſſe imperium ejus cui traditur, ſicut erat *populi* qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum*, eâdem ille Monarcham *alium* facere poteſt; ita ut *Monarcha* cui ſimpliciter traditum eſt imperium, competat *jus* non modo *poſſeſſionis*, ſed etiam *ſucceſſionis*, ut poſſit ſuo arbitrio declarare ſucceſſorem ſuum. *Monarcha factus ſine temporis limitatione, poteſt ſucceſſorem ſuum eligere.*

X V I. Quod ſi imperium pro tempore determinato tantùm traditum ſit, alia præter ipſam traditionem ſpectanda ſunt. Primum, utrum *populus*, cum in eum imperium contulerit, reliquerit ſibi *jus* ad tempora & loca præfinita coëundi, necne. Secundum, ſi reliquerit ſibi poteſtatem illam, utrum reliquerit ſibi poteſtatem conveniendi antè quam tempus illud exſpiraret, quod *Monarcha* ad habendum imperium ſummum præſcripſerat. Tertium, *De Monarchis ad tempus.*

utrum convocari voluerit ad arbitrium *Monarchiæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam *populum* tradidisse *summum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum vitæ suæ; quod cùm fecisset, putemus primò, è cœtu unumquemque ita discessisse, ut de loco, ubi (post mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum sit. In hoc casu manifestum est, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non esse amplius *personam*, sed multitudinem dissolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverso tempore, & loco quo libuerit, vel imperium sibi rapere si potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum est. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere ne per mortem suam civitas dissolvatur, nimirum vel statuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint convenire possint, vel successorem ipse nominando, prout sibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *summam potestatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum est, absolutè

eam.

eam habet, & potest disponere de successione. Secundo, si ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita discessisse, ut decretum prius factum sit de conveniendo ad diem & locum certum post mortem ejus, tunc mortuo Monarcha, consolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu civium, sed jure priore. toto enim medio tempore, *summum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *usus* autem, sive *exercitium* ejus tantùm in *Monarchâ temporario*, ut *usufructuario*. Quod si *populus* electo *Monarcha temporario* ita discesserit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus sit, durante termino illi præscripto (quemadmodum apud populum Romanum facti sunt olim *Dictatores*) non habendus est talis pro *Monarcha*, sed pro primo populi ministro, potestque *populus*, si videbitur, eum administratione suâ privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magistro Equitum æqualem dedit potestatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quem antè fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea est, quod cogitari non potest, eum sive hominem, sive cœtum, qui in potentiâ proximâ & immediatâ est ad agendum, ita imperium retinere;

ut non poſſit actu imperare. Imperium enim nihil aliud eſt, quam jus imperandi quoties per naturam poſſibile eſt. Poſtremò, ſi *populus*, declarato *Monarchâ temporario*, ita diſcedat à curia, ut injuſſu declarati non ſit licitum iterum convenire, intelligitur populus ſtatim diſſolvi; imperiumque ejus eſſe abſolutè, qui ſic declaratur: propterea, quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum, cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi, Monarcham temporarium* eligentis, plenius explicabuntur per comparationem cum *Monarchâ abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem niſi quem nominat ipſe, habere non poſſit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari poſſunt ad tempora dormiendi in *Monarchâ*. utrobique enim *actus* imperandi ceſſant, *potentia* retinetur. Denique ita diſſolvi conventum, ut non poſſit iterum convenire, mors populi eſt: ſicut ita dormire ut nunquam vigilare poſſit,

mors

mors hominis eſt. Quemadmodum igitur Rex cui hæres ullus eſt, dormiturus ita ut nunquam poſſit expergiſcere, hoc eſt moriturus, ſi tradit alicui ſummum imperium exercendum donec evigilaverit, tradit ei per conſequens ſucceſſionem; ita quoque *populus*, qui Monarcham temporarium eligens ſimul auſert ſibi poteſtatem conveniendi, tradit ipſi dominium civitatis. Porrò, ut rex qui dormiturus in tempus aliquod, ſummum imperium alii dat adminiſtrandum, idem expergefactus recipit; ſic *populus*, *Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium ſuum. Et ſicut rex qui imperium adminiſtrandum alii dedit, ipſo interea vigilante, poteſt idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præſcriptum jure convenit, poteſt eundem imperio, ſi velit, ſpoliare. Denique rex qui imperium adminiſtrandum alii tradit dum ipſe dormit, nec evigilare poteſt, niſi is cui traditum eſt voluerit, unà perdidit imperium cum vita; ſic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commiſit, ita ut injuſſu ejus non poſſit iterum convenire, penitùs diſſolutus eſt,

est, manetque imperium penes electum.

Monarcha, retento jure imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in media ad imperium necessaria.

XVII. *Monarcha* si quid *promiserit* civi, vel pluribus simul civibus, propter quod per consequens, summum Imperium exerceri non potest, *Promissum* illud sive *Pactum* juratò vel injuratò factum irritum est. *Pactum* enim est juris translatio, quæ per ea quæ capite secundo, articulo 4. dicta sunt, requirit signa idonea voluntatis in transferente. qui verò sufficienter significat voluntatem retinendi finem, sufficienter declarat se non decedere de jure ad media ad eum finem necessaria. Jam verò qui promisit aliquod necessarium ad *summum imperium*, ipsum tamen *imperium* retinet, satis idonea signa dat, se non aliter promisisse, nisi quatenus *summum imperium* sine eo retineri potest. Quandocunque igitur apparuerit id quod promissum est præstari non posse, salvo *summo imperio*, promissum pro non promisso, id est, invalidum censeri debet.

Quibus modis civis subjectione liberatur.

XVIII. Vidimus quo modo cives naturâ dictante obligarunt se mutuis pactis ad obediendum *summo imperio*. Videndum porrò est, quibus modis fieri potest, ut obedientiæ hujusmodi vincu-

lis.

lis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id eſt, ſi quis *jus imperii* non in alium transfert, ſed abjicit, ſive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquiſque civium ſuæ conſervationi ſuo providere arbitrio poteſt. Secundò, ſi civitas venerit in poteſtatem hoſtium, ita ut reſiſti eis non poſſit, intelligitur is qui priùs *ſummam* habebat *poteſtatem*, eam jam amiſiſſe. Cives enim cùm omnem conatum fecerint, ne in manus hoſtium venirent, pacta quæ inierunt ſinguli cum ſingulis de obedientiâ præſtandâ adimplerunt. Et quæ promiſerint poſtea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præſtant, omni conatu laborandum eſt. Tertio, in *Monarchiâ* (nam Δῆμος & *Curia optimatum* deficere non poſſunt) ſi ſucceſſor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus ſuis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur, qui cui tenetur neſcit, quia præſtatio in tali caſu eſſet impoſſibilis. Atque his tribus modis à ſubjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc eſt, naturalem & belluinam (nam ſtatus naturæ ad ſtatum civilem, hoc eſt, libertas ad ſubjectionem, eam

habet proportionem, quam cupiditas ad rationem, vel bellua ad Hominem) simul se recipiunt cuncti cives. Præterea vero, singuli cives liberari subjectione jure possunt, voluntate ejus, penes quem summum est imperium; nimirum si solum verterint: quod duobus modis accidere potest; vel permissione, ut si quis veniâ impetratâ aliò volens habitatum abit; vel jussu, ut *Exsul*. Utroque casu, liber erit legibus prioris civitatis, proptereà quod obstringitur legibus posterioris.

Caput VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus *quid sint*. II. *Distinctio* servorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt*. III. *Obligatio* servi *nascitur ex concessâ ei à* Domino *libertate corporis*. IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto*. V. Servi *non habent proprietatem in bonis suis contra* Dominum. VI. Dominus servum *potest vendere, vel testamento alienare*. VII. Dominus *in* servum *injurius esse non potest*. VIII. Dominus Domini *est* Dominus servorum. IX. *Quibus modis* servi *liberantur*. X. *Dominium in bestias juris naturalis est*.

Dominus & servus

I. DUobus capitibus proximè superioribus dictum est de *civitate insti-*

institutivâ, nempe quæ multorum consensione, qui se invicem pactis & fide mutuò data obstrinxerunt, inita est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt de *civitate naturali*, quæ & *Acquisita* dici potest, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalibus. Sciendum autem in primis est, quibus modis jus *Dominii* acquiri potest in *personas* hominum. Ubi tale jus acquisitum est, ibi *parvum* quoddam *regnum* est. *Regem* enim esse nihil aliud est quàm *Dominium* habere in *personas* multas, atque adeò *familia magna*, *regnum*; & *regnum parvum*, *familia* est. Ut redeamus iterùm in statum naturalem, consideremusque homines tanquam si essent jamjam subito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, sine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi sunt, quibus alter in alterius *personam Dominium* habere potest. Quorum primus est, si volentes (pacis & mutuæ defensionis causâ) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipsi sese pactis mutuis inter se initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam est. Secundus modus est, siquis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel quid sint.

for-

fortiori promittit, se ei *serviturum*, hoc est, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, est vitæ condonatio, quæ jure belli in statu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, ministerium & obedientia est. Hujus ergo promissi vi debetur à victo victori ministerium, & obedientia absoluta, quantum fieri potest, nisi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujusquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus sit sciat, tenetur ad omnia mandata simpliciter, & sine restrictione. Jam qui sic tenetur SERVUS, is cui tenetur DOMINUS appellatur. Tertiò, acquiritur jus in personam per generationem; de quo acquisitionis modo, dicetur capite sequenti.

Distinctio servorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergastulis sive

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum est, pacisci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel ministerium detrectare, vel machinari *Domino* malum aut damnum aliquod, si cupiat, possit. Et serviunt quidem hi, sed intra ergastula, vel compedibus vincti, ideoque vocabantur non modo *servi* commu-

muni nomine, sed etiam peculiari appellatione *ergastuli*; sicut & hodie diversa significant, *un serviteur*, & *un serf*, vel *un esclave*.

eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.

III. Obligatio igitur *servi*, adversus *Dominum*, non nascitur ex simplici vitæ condonatione, sed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum teneat. obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem nisi fide habitâ nullum est, ut patet ex cap. 2. Articulo 9. ubi definitur, Pactum esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta est fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut nisi intervenissent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, sed etiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus, vitâ spoliare possit.

Obligatio servi nascitur ex concessa ei à domino libertate corporis.

IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui carceribus, ergastulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *servorum* supra traditâ, quia serviunt hi, non pacto, sed ne vapulent. Ideoque si aufugerint vel *Dominum* interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales. Etenim vinculis ligare signum est, illum qui ligat supponere ligatum nulla aliâ obligatione satis teneri.

Servi vincti dominis non tenentur pactō.

V. Non minus igitur juris & dominii

Servi non ha-

habet

bent proprietatem in bonis suis contra dominum.

habet *Dominus* in servum *non vinctum*, quàm in *vinctum*: summum enim habet in utrumque; potestque de *servo* non minus quam de quâlibet aliâ re, sive animatâ, sive inanimatâ, dicere *Hoc meum est*. Ex quo sequitur, quicquid *servi* erat ante servitutem, id posteà *Domini* esse; & quicquid *servus* acquisierit, id *Domino* acquisitum esse. Qui enim jure disponit de *personâ* hominis, de omnibus rebus disponit, de quibus disponere potuit *persona*. Nihil igitur est, quod *servus* possit ut *suum* retinere contra *Dominum*. Est tamen ei *Domini* distributione, *proprietas* & *dominium* in res *suas*, ita ut eas retinere & defendere possit *servus* contra *conservum*; eo modo quo antè ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

Dominus servum potest vendere, vel testamento alienare.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse & ea quæ habet, omnia *Domini* sunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium suum in *servum* vendere, oppignorare, vel testamento transferre, pro arbitrio suo.

VII. Præterea id quod antè de subdi-

ditis in *civitate institutivâ* demonstratum est, nimirum, quod is qui summum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini* voluntati subjecere. Quare quicquid iste fecerit, ipsis volentibus fit: volenti autem injuria fieri non potest.

Dominus in servum injurius esse non potest.

VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* sive captivitate, sive subjectione voluntariâ *servus* vel *subditus* alterius fiat, ille alter non modo ipsius, sed etiam *servorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus supremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *servus*, sed etiam ea quæ habet *Domini* sunt, ideo & *servi* illius hujus sunt; neque potest *Dominus medius* de iis aliter disponere, quàm *Domino supremo* visum fuerit. Et propterea in civitatibus, si quando *Dominis* in *servos* potentia absoluta fuerit, ea à jure naturæ orta esse censetur, & lege civili non constituta, sed præterita.

Dominus domini, est dominus servorum.

IX. *Servus* iisdem modis *servitute* liberatur, quibus *subditus* in *civitate institutivâ* liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus Domino* transtulir,

Quibus modis servi liberantur.

tulit, idem poteſt *Dominus ſervo* rurſus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod ſimile eſt, ac ſi civitas civi permiſerit in aliam civitatem ſe transferre. Secundo, ſi *Dominus ſervum* à ſe *abigat*; id quod in civitate *exſilium* eſt: neque differt quoad effectum à *manumiſſione*, ſed quo ad modum. libertas enim hîc in pœnam, illic in gratiam data eſt. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *ſervus* ſi captus fuerit, *veterem* ſervitutem *novâ* abolet. nam ſicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *ſervi* bello acquiruntur, quos æquum eſt ut *Dominus* protegat, ſi ſuos eſſe volet. Quarto, liberatur *ſervus* ignoratione ſucceſſoris, puta moriente *Domino* ſine teſtamento, & ſine hærede. nemo enim obligari intelligitur, niſi ſcire poſſit cui præſtandum ſit quod debetur. Poſtremò; *ſervus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim exſiſtit pactum, niſi ubi paciſcenti creditur; nec violari poteſt fides, quæ non eſt habita. *Dominus* autem qui ipſe alii ſervit, *ſervos* ſuos non poteſt ita liberare, quin ſemper ſint in poteſtate *Domini ſupremi*. Nam ut ſupra

pra ostensum est, sunt tales *servi*, non sui, sed *domini supremi*.

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *personas* hominum; nimirum viribus & potentiis naturalibus. Siquidem enim in statu naturali, propter bellum omnium in omnes, subjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum sit, quoties id suo bono conducere videbitur; multo magis idem licitum erit adversus belluas, hoc est, arbitratu suo eas in servitutem subigere, quæ per ingenium cicurari & usui sibi esse possunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias persequi & destruere. *Dominium* igitur in bestias originem habet à *jure naturæ*, non à *jure divino positivo*. Nam si non exstitisset tale jus ante promulgationem scripturæ sacræ, nemo jure potuisset bestias ad cibum jugulare, durissimâ sanè hominum conditione, quos bestiæ devorare sine injuriâ possent, illi bestias non possent. Siquidem ergo à jure naturali sit, quod bestia hominem occidat, ab eodem jure erit, quod homo jugulet bestiam.

Dominium in bestias, juris naturalis est.

CAPUT IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* Generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus est, qui primus eos in potestate suâ habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *est.* IV. Infans *expositus ejus est, à quo conservatur.* V. *Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.* VI. *In conjunctione* Maris & fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet, Nati* matris *sunt, nisi* pacto *vel* lege civili *aliter statuatur.* VII. Liberi *subjiciuntur* Patribus, *non minus quam* servi Dominis, & cives civitati. VIII. *De Honore* Parentum & Dominorum. IX. *In quo consistat* libertas, & *differentia* civium & servorum. X. *Idem est jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in institutivo.* XI. *Quæstio de jure* successionis *in sola* Monarchia *locum habet.* XII. Monarcha *potest* summum imperium *civitatis, testamento disponere.* XIII. *Vel* donare *vel* vendere. XIV. Monarcha *intestatus, semper intelligitur velle fore sibi* Monarcham successorem. XV. *Et aliquem ex suis* liberis. XVI. *Et* masculum *potius quam* feminam. XVII. *Et filiorum* natu maximum, *quam* minorem. XVIII. *Et* fratrem, *si prole careat, præ omnibus aliis.* XIX. *Eodem modo quo succeditur in* imperium, *succeditur etiam in* jus successionis.

Dominium pater- I. Socrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque

demque evidentiſſima, propterea quod nihil opus eſt ad conſequentiæ veritatem agnoſcendam, niſi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* eſt in ipsâ *hominis* definitione; ſuppletque unusquisque propoſitionem quæ deſiderabatur, nempe hanc, *homo eſt animal*. Et hæc, *Sophroniſcus Socratis pater eſt, ergo & Dominus*, recta forte illatio eſt, cæterum non evidentiſſima, quia *Dominus* non eſt in definitione *patris*; itaque opus eſt ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* aſſerere conati ſunt, argumentum nullum attulere præter *generationem*; quaſi per ſe evidens ſit, quod à me genitum eſt meum eſſe; ſimiliter facientes, ac ſi quis putet ſi triangulum ſit, ſtatim apparere, ſine aliâ ratiocinatione angulos ejus eſſe æquales duobus rectis. Præterea, cum *Dominium*, hoc eſt, *imperium ſupremum* indiviſibile ſit, ita ut nemo duobus Dominis ſervire poſſit, ad generationem autem duæ perſonæ concurrant, *Mas* & *fœmina*, impoſſibile eſt ut *Dominium* omnino acquiratur ſola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quærenda eſt.

num non oritur à generatione.

II. Redeundum igitur eſt ad ſtatum

Dominium in infantes, ejus est qui primus eos in potestate sua habet.

naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines maturæ ætatis inter se æquales habendi sunt. ibi *jure naturæ* victor victi *Dominus* est. *jure* igitur *naturæ* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Manifestum autem est *eum* qui modo *nascitur*, prius esse in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, suo arbitrio & jure possit.

Dominium in infantes originaliter matris est.

III. Siquidem ergo educet (quoniam status naturæ status belli est) ea lege educare intelligitur, ne adultus, hostis fiat; hoc est, ea lege ut ipsi obediat. Cum enim necessitate naturali *velimus* omnes id quod *nobismetipsis* apparet *bonum*; intelligi non potest, quemquam ita vitam dedisse cuiquam, ut possit simul, & vires ætate acquirere, & jure hostis esse. Hostis autem est quisque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in statu naturæ, omnis puerpera simul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam ajunt, non *matrem*, in hoc casu, sed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præstantiam sexus, nihil est; nam & ratio in contrarium est, quia inæqualitas virium naturalium minor est, quam ut *mas* in *feminam* imperium sine

bello

bello acquirere possit. Et consuetudo in contrarium non est; quia *feminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hostes gesserunt, & de *prole* suâ suo libitu statuerunt; hodiéque pluribus in locis *feminæ* sunt cum *summo imperio*. Neque de harum *liberis* statuunt *mariti*, sed *ipsæ*; quod sanè *jure naturæ* faciunt, siquidem qui summum habent imperium legibus civilibus, ut supra ostensum est, non tenentur. Adde quod in statu naturæ sciri non potest, cujus *patris filius* est, nisi indicio *matris*. ejus igitur est quem *mater* vult eum esse, & proinde *matris* est. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* est; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem sequitur.

IV. *A matre* autem ad alios transit *Dominium* diversis modis: primo, si jus suum dereliquerit, sive abjecerit *filium exponendo*. Is igitur qui expositum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater*. Vitam enim quam *mater* (non *generando*, sed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit. quare & obligatio, quæ orta est ex vitæ donatione, per *expositionem* sublata est. Ei autem qui ipsum alendo conservavit, omnia debet conservatus, & nomine alumni, tanquam *ma-* *Infans expositus ejus est à quo conservatur.*

 tri,

tri, & nomine *servi*, tanquam *Domino*. Etsi enim *mater* filium in statu naturæ ubi omnia sunt omnium, repetere possit, (eodem scilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non potest ad matrem se transferre.

Natus ex cive & habente summũ imperium, imperantis est.

V. Secundo, si *mater* bello capta sit, *natus* ex eâ capientis est, propterea quod qui *Dominium* in *personam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ sunt ejus: quare & in *filium*, ut capite præcedente, Articulo 5. dictum est. Tertiò, si *mater* civis sit cujuscunque civitatis, is qui in ea civitate habet summum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea nascetur: nam & *matris* Dominus est, quæ habenti summum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, si *mulier* viro se tradiderit in vitæ societatem, eâ lege ut imperium apud *virum* sit, *qui nascitur* ex ambobus, *patris* est, propter imperium in *matrem*. Sed si *fœmina imperium habens filios* ex *subdito* susceperit, suscepti *matris* sunt. Aliter enim, salvo imperio, mulier filios habere non potest. Atque universaliter, si *maris* & *fœminæ* societas *unio* sit, ut alter alterius imperio subjiciatur, *liberi* sunt *imperantis*.

VI. Cæterùm in statu naturæ, siquidem

dem *mas* & *fœmina* societatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non subsit, *nati* ex iis *matris* sunt, propter rationes adductas supra articulo tertio, nisi aliter pactis provisum sit. pactis enim *mater* de jure suo disponere potest prout velit, quemadmodum factum est olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis susceptos liberos, *mares* quidem illis remiserunt, *fœminas* sibimetipsis pacto retinuerunt. In civitate vero, si contractus sit inter *marem* & *fœminam* ad cohabitationem, liberi geniti *patris* sunt: quia in omnibus civitatibus, scilicet constitutis à *Patribus*, non à *matribusfamilias*, imperium domesticum viri est. vocatur autem talis contractus, si fiat secundum leges civiles, MATRIMONIUM. si verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* sunt vel *matris*, vel *patris* variè, prout in diversis civitatibus Leges civiles diversæ sunt.

In conjunctione maris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperet, nati matris sunt, nisi pacto vel lege civili aliter statuatur.

VII. Quoniam, per articulum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* est, & ab illâ *pater*, vel alius quispiam jure derivato; manifestum est, non minus *liberos* illis esse subjectos à quibus aluntur & educantur, quam *servi Dominis*, vel *subditi* illi qui *summum* habet *imperium* in civitate; neque posse *paren-*

Liberi subjiciuntur Patribus, non minus quàm servi dominis, & cives civitati.

tem, quamdiu in ejus poteſtate eſt, *filio* injurium eſſe. Etiam ſubjectione iiſdem modis *Filius* liberatur, quibus *ſubditus* & *ſervus*. Eadem enim res eſt *emancipatio*, cum *manumiſſione*, & *abdicatio cum exilio*.

De honore parentum & dominorum. VIII. *Patrem-familias emancipatus filius*, vel *manumiſſus ſervus*, privatum jam patriâ & herili poteſtate minus metuunt, & (ſi quidem verus & internus ſpectetur *honor*) minùs *honorant* quàm antè. Eſt enim *honor* nihil aliud, quàm potentiæ alienæ æſtimatio; ideóque cui minus potentiæ eſt, minus ſemper eſt *honoris*. Non eſt autem putandum, *manumittentem manumiſſum*; vel *emancipantem emancipatum* ita voluiſſe ſibi æquare, ut ne beneficii quidem reus eſſet, ſed in omnibus ſe gereret, tanquam æqualis ſibi eſſet. Intelligendum igitur ſemper eſt, eum qui liberatur ſubjectione, ſive ſit *ſervus*, ſive *filius*, ſive *colonia* aliqua, promittere ſaltem externa ſigna omnia, quibus ſuperiores ab inferioribus ſolent *honorari*. Ex quo ſequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* eſſe *legis naturalis*, non modo ſub titulo *gratitudinis*, ſed etiam *Pactionis*.

In quo conſiſtat libertas. IX. Quænam ergo eſt, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem*, & *ſervum*.

servum differentia? neque enim quod sciam, à quoquam scriptore explicatum est, quid sit *libertas*, & quid *servitus*. Vulgo omnia nostro arbitratu facere, atque id impunè, *libertas*; id non posse, *servitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non potest; quia civitas sine imperio & jure coërcendi nulla est. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud est quàm *absentia impedimentorum motûs*; ut aqua vase conclusa: ideò non est *libera*, quia vas impedimento est ne effluat, quæ fracto vase *liberatur*. Et est cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus spatii est in quo versatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in angusto custoditur. Et potest esse homo *liber* versus unam partem, nec tamen versus alteram; ut qui iter faciens sepibus & maceriis, ne vineas & segetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujusmodi quidem impedimenta externa & absoluta sunt: quo sensu omnes *servi* & *subditi liberi* sunt, qui non sunt vincti, vel incarcerati. Alia sunt arbitraria, quæ non absolutè impediunt motum, sed per accidens, nimirum per electionem nostram: ut qui in nave est, non ita impeditur quin se-

& differentia civium & servorum.

ſe in mare præcipitare poſſit, ſi velle poſſit. Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere ſe poteſt, eo majorem habet *libertatem*. Atque in hoc conſiſtit *libertas* civilis. nemo enim ſive *ſubditus*, ſive *filius* familias, ſive *ſervus*, ita *civitatis* vel *patris* vel *Domini* ſui, utcunque ſeveri, pœnis propoſitis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia ſe convertere poſſit, quæ ad vitam & ſanitatem tuendam ſunt neceſſaria. Non igitur reperio quid ſit, de quo vel *ſervus* quiſquam conqueri poſſit eo nomine quod *libertate* careat, niſi miſeria ſit, ita cohiberi ne ipſe ſibi noceat, & vitam, quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ ſuâ amiſerat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & ſanitatem neceſſariis ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propoſitis, ne omnia quæ vult faciat, non opprimitur *ſervitute*, ſed regitur & ſuſtentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi ſervi exſiſtunt) *cives liberi*, & *filii* familias præ *ſervis* eximium habent, ut & miniſteria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus poſſideant rerum ſuperfluarum. Atque in hoc ſita eſt differentia inter *civem liberum* & *ſervum*, quod

quod LIBER quidem is sit qui soli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi servit. Libertas alia omnis, exemtio est à legibus civitatis, & propria imperantium.

X. *Pater-familias, liberi servique* ejus, virtute imperii paterni, in unam personam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, si multiplicatione *prolis*, & *servorum* acquisitione, numerosa fiat, ita ut sine belli incertâ aleâ subjugari non possit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acquisitum differat à *Monarchiâ institutivâ* origine & modo constituendi, constitutum tamen omnes easdem habet proprietates, & idem est utrobique imperii jus, ut non sit opus quidlibet de iis seorsim dicere.

Idem est jus in cives in regno patrimoniali, quod in institutivo.

XI. Quo jure summa imperia constituta sunt, dictum est breviter jam, quo jure continuentur, dicendum est. Jus autem quo continuantur, illud est quod appellatur jus SUCCESSIONIS. Quoniam autem in *Democratiâ*, summum imperium apud *populum* est, quamdiu cives existunt, tamdiu penes eandem est personam. Populus enim *successorem* non habet, similiter in *Aristocratiâ*, moriente uno optimatum, ali-

Quæstio de jure successionis in sola Monarchia locum habet.

quis alius in ejus locum à cæteris substituitur: ideóque nisi simul deficiant, quod suppono nunquam accidere, *successio* nulla est. Quæstio igitur de jure *successionis* in solâ *Monarchiâ absolutâ* locum habet. Nam qui ad tempus tantùm summum exercent imperium, non sunt ipsi *Monarchæ*, sed *ministri* civitatis.

Monarchia potest summum imperium civitatis, testamento disponere.

XII. Primum autem, si *Monarcha successorem* sibi testamento instituerit, institutus *succedet*. nam si à *populo* instituatur, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat: ut ostensum est Cap.7.art.11. Sed *populus* potuit ipsum eligere, ergo eodem jure ipse alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem sunt jura, quæ in *institutivo*. Quare monarcha omnis potest *successorem* sibi testamento facere.

Vel donare, vel vendere.

XIII. Quod autem quis testamento transferre in alium potest, id eodem jure donare, vel vendere, vivens potest. cuicunque ergo is summum imperium tradiderit, sive dono, sive precio, jure traditur.

Monarcha intestatus, semper intelligitur.

XIV. Quod si neque Testamento, neque aliter, voluntatem suam de *successore* vivens declaraverit, intelligitur primum noluisse eum redire civitatem ad Anarchiam, sive statum belli, id est,

eſt, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere ſine violatione legum naturalium, quibus in foro conſcientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem neceſſariò conducunt: tum etiam quia ſi voluiſſet, non erat difficile id apertè declaraſſe. Deinde, quia jus tranſit ſecundùm voluntatem patris, cenſendum eſt de *ſucceſſore* per ſigna voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluiſſe eum ſubditos ſuos ſub regimine eſſe *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quod & ipſe eum ſtatum exemplo ſuo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo pòſt damnavit. *velle fore ſibi Monarcham ſucceſſorem.*

XV. Porrò quoniam naturali neceſſitate omnes homines bene illis eſſe malunt, per quos ſibi honor & gloria eſt, quam aliis; honor autem & gloria unicuique poſt mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit; colligitur, patrem melius velle liberis ſuis, quam quibuscunque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris inteſtati ea fuiſſe ut *ſucceſſor* ei aliquis eſſet ex liberis ſuis. Hoc tamen ita intelligendum eſt, ſi alia ſigna apertiora in contrarium non exſiſtant; cujus generis, poſt *ſucceſſiones* plures, poteſt eſſe conſuetudo. qui enim *Et aliquem ex ſuis liberis.*

de *successione* tacet, intelligitur consuetudini Regni consentire.

Et masculum potius quàm fœminam.

XVI. Inter liberos, masculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non semper) aptiores sunt ad rerum magnarum, præsertim verò bellorum administrationem; post autem, ubi in consuetudinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideóque voluntas *Patris* in eorum favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

Et filiorum natu maximum, quàm minorem.

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales sunt, nec dividi imperium potest, is *succedet* qui maximus natu est. Nam si differentia sit aliqua propter ætatem, dignior maximus est. nam naturâ judice annis provectior (quia solet esse) prudentior est. Alius autem judex dari non potest. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi sint, *sorte* fiet *successor*. Est autem sors naturalis, *primogenitura*; eâ vero jam præfertur natu maximus; neque est qui potestatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere sortium res decidenda sit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat.

XVIII. Quod si liberi nulli sint, tunc

tunc ad fratres & sorores imperium transibit, propter eandem rationem, qua liberi *succederent* si essent; nam naturâ proximi, benevolentiâ proximi esse supponuntur; & in Fratres prius quam in sorores; item in majores natu prius quam in minores. Ratio enim hic eadem est, quæ in liberis. *Et fratrem, si prole careat, præ omnibus aliis.*

XIX. Porrò qua ratione *succeditur* ad imperium, eâdem quoque succeditur ad jus *successionis*. nam primogenitus, si ante patrem moriatur, censebitur, nisi pater aliter statuerit, jus suum *successionis* transtulisse ad liberos suos; ideoque nepotes & neptes priores ad *succedendum* erunt quàm ipsorum avunculi. Hæc inquam omnia ita se habent, si consuetudo loci (cui pater non contradicendo censebitur consentire) non impediat. *Eodem modo quo succeditur in imperium, succeditur etiam in jus successionis.*

CAPUT X.

Specierum trium civitatis quoad incommoda singularum comparatio.

I. *Comparatio status* naturalis *cum statu* civili. II. Imperantis *&* civium *eadem sunt commoda & incommoda.* III. *Commendatio* Monarchiæ. IV. *Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit cæteris omnibus.* V. *Rejectio opinionis eorum qui dicunt*

cunt Dominum *cum* servis *non posse esse* civitatem. VI. *Exactiones graviores esse sub* populo *imperante, quam sub* Monarchâ. VII. *Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub* Monarchâ, *quam sub* populo. VIII. *Libertatem civium singulorum non minorem esse sub* Monarchâ, *quàm sub* populo. IX. *Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.* X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* instabilitatem *Legum.* XIV. *Propter defectum* taciturnitatis. XV. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.* XVI. *Incommoda civitatis ex rege* puero. XVII. *Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.* XVIII. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.* XIX. Aristocratia *tanto melior est, quanto* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

Comparatio status naturalis cum statu civili.

I. D*Emocratia*, *Aristocratia* & *Monarchia* quid sint, dictum est. Utra autem ad civium pacem conservandam, & commoda eorum procuranda aptior sit, earum comparatione videndum est. Primùm autem commoda & incommoda civitatis in universum conferamus, ne quis forte satius esse ducat, vivere unumquemque arbitrio suo, quàm civitatem omnino constituere. Extra statum civitatis, unusquisque liber-

bertatem habet integerrimam quidem, sed infructuosam; propterea quod qui propter libertatem suam omnia agit arbitrio suo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate constitutâ, unusquisque civium tantum libertatis sibi retinet, quantum sufficit ad bene & tranquillè vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non sint metuendi. Extra civitatem, unicuique ita jus est ad omnia, ut tamen nulla re frui possit. In civitate verò, unusquisque finito jure securè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure spoliari & occidi potest. In civitate ab uno tantum. Extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur. In civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab industriâ nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas. in civitate, Imperium rationis, Pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientiæ, benevolentia.

II. *Aristoteles* Politicorum lib. 7. cap. 14, duo esse ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *subditorum* commodum dirigitur. Quasi

Imperantis & civium eadem

ſunt commoda & incommoda. Quaſi ubi cives duriùs tractantur, ibi *una*; ubi mitiùs, ibi *alia* ſpecies eſſet civitatis; quod ei minimè concedendum eſt. Sunt enim *imperantis* & *ſubditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur. Incommoda quæ civi alicui, infortunio, ſtultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ ſuâ accidunt, à Regentis incommodis ſeparari poſſunt: ſed non ſunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere poſſunt. Eadem ſi accidunt à primâ civitatis inſtitutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, ſed ipſi imperanti cum civibus communia erunt, ſicut communia etiam ſunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defenſio, idem utriſque eſt. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur ad vitæ ſuæ defenſionem, viribus utitur ſimul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere poteſt, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui ſummum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, ſi is qui ſummum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut ſe & familias ſuas alere, & vires cor-

corporum suorum conservare non possint, incommodum non magis illorum est, quam imperantis, qui quantiscunque divitiis sine corporibus civium, Imperium suum & divitias tueri non potest. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii administrationem sufficit, id commodum æquè est & ipsi & civibus ad communem pacem & defensionem. Neque imaginabile est, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo esse possint, modo privati non ita exhauriantur, ut per industriam suam, necessaria ad corporis & animi vires sustentandas acquirere sit impossibile. Nam sic incommodum & ad ipsum imperantem pertineret, nec oriretur ab institutione, vel ordinatione pravâ (quia in omni genere civitatis, cives opprimi possunt) sed à bene ordinatæ civitatis pravâ administratione.

III. Quod autem dictarum specierum civitatis, *Democratiæ*, & *Aristocratiæ* & *Monarchiæ* optima sit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in singulis ostendendum est. Hæc igitur, quod *universum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* statum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Iovi* adscribentes; *Commendatio Monarchiæ.*

quod

quod principio rerum, nationumque arbitria Principum pro legibus fuerint; quod imperium *Paternum* institutum à Deo in creatione *Monarchicum* fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per seditiones dissolutæ ruderibus, artificio hominum (*) pòst conglutinata sint; quodque populus Dei sub regibus fuerint, quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, sed exemplis & testimoniis faciunt, omittemus.

Annotatio. Artificio hominum conglutinata sint, &c.] *Videntur huc spectasse antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum surrepto à Sole igne, ex luto fecisse hominem: atque ob id factum perpetua jecoris laceratione irato Iovi dedisse pœnas. Hoc est, ingenio humano (id quod significatur per Prometheum) leges, & justitiam à Monarchia per imitationem sumtas esse, quarum vi (tanquam igne à fonte suo naturali surrepto) multitudo (quasi lutum & fex hominum) in unam personam civilem animata & conflata est, quæ Aristocratia vel Democratia appellatur, Inventi autem authores & fautores, qui securè atque otiosè sub imperio*

Regum.

Regum naturali vivere potuissent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, suspicionibus dissensionibusque alto loco expositi crucientur.

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine displicet, quia *unius* est; quasi iniquum esset inter tam multos tantâ potestate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio suo possit de cæteris omnibus statuere. Hi sanè subtrahere se ab imperio *unius* Dei, si possent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* suggerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt. idem iniquum esse censerent eadem ratione, si *pauci* imperarent, nisi ipsi vel essent, vel esse sperarent ex eorum numero. nam si iniquum sit non esse jus æquale omnibus, iniquum etiam est regimen optimatum. Quoniam autem ostensum est, statum æqualitatis esse statum belli; ideóque inæqualitatem introductam esse consensu omnium, inæqualitas illa non est amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ sequuntur *unius hominis* imperium, sequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur est, utrum imperium *hominis*, an *hominum*,

Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit cæteris omnibus.

num, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum, qui dicunt dominum cum servis non posse esse civitatem.

V. Sed primum amolienda est sententia eorum, qui negant omnino civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi Domino. Cap. 5 articulo 9. definitur *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem. *Persona* autem *una* est, per ejusdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque servi continetur in voluntate Domini, ut ostensum est capite 8, articulo 5, ita ut possit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo civitatem esse quæ constituitur ex *Domino* & pluribus *servis*. neque potest ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem constitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum*, cui *liberi* non sunt, *servi liberorum* rationem subeunt. Sunt enim & honor & præsidium ejus: neque magis subjiciuntur *servi Dominis*, quam *liberi patribus*.

ut suprà ostensum est capite 8. articulo 5.

VI. Inter incommoda imperii summi unum est, quod imperans præter pecunias ad sumtus publicos, hoc est, ad ministros publicos alendos; præsidia ædificanda, & tuenda; bella gerenda; rem domesticam honorificè sustentandam necessarias, possit etiam, si velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratiosos*, atque etiam *adulatores* ditare possit. Confitendum est, incommodum quidem hoc esse, sed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchiâ* autem tolerabiliora, quàm in *Democratiâ*. Nam & si velit *Monarcha* illos locupletare, pauci sunt, quia unius sunt. Sed in *Democratiâ*, quot sunt *Demagogi*, id est, potentes apud populum *oratores*, (qui & simul plures sunt, & quotidie novi suboriuntur) tot sunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoresque* ditandos habent. Cupiunt enim singuli, non modo familias suas divitiis potentes, illustresque reddere, quantum possunt, sed etiam alios sui muniendi causâ beneficiis devincire. *Monarcha* ministros & amicos suos, quia non sunt numerosi, sine civium dispendio, deferendo scilicet

Exactiones graviores esse sub populo imperante, quàm sub Monarcha.

cet illis belli pacisque munia, magna ex parte explere poteſt; in *Democratiâ*, ubi multi ſatiandi ſunt, & ſemper novi, fieri id ſine oppreſſione civium non poteſt. *Monarcha* quamquam poſſit indignos promovere, ſæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* ſemper hoc omnes velle intelliguntur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent ita creſceret, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub Monarcha, quàm ſub populo.

VII. Summi imperii incommodum aliud eſt, metus ille mortis perpetuus, in quo unumquemque verſari neceſſe eſt dum reputat ſecum, poſſe eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata conſtituere, ſed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiſerunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc reverà in omni civitatis ſpecie incommodum eſt, ubi fit: (incommodum enim ideo eſt quia fit, non quia fieri poteſt:) ſed vitium eſt Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* ſunt omnia eſſentialia. Minus tamen ſæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges ſæviunt in eos tantum, qui vel conſiliis in-

intempestivis molesti, vel verbis contumeliosis, vel voluntate adversi ipsis solis sunt. Faciunt autem ut potentiæ excessus, quem habere unus civis supra alium possit, innoxius sit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immeritò nemo potest, nisi qui ipsi cogniti sunt, nimirum Aulici, vel munere aliquo conspicui; neque omnes, sed illi soli, quibus est quod is habere cupit; nam qui molesti aut contumeliosi in eum sunt, meritò plectuntur. In *Monarchia* igitur, is qui latere vult, qualiscunque sit qui regnat, extra periculum est. Patiuntur enim soli ambitiosi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot possunt esse *Nerones*, quot sunt *Oratores* qui *populo* adulantur. tantum enim potest unusquisque eorum, quantum ipse *populus:* atque in subtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata, concives immeritò occiderunt, quasi tacito quodam inter se pacto, *Hodie mihi, cras tibi,* alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiæ privatæ terminus quidam est, ultra quem civitati perniciosa futura est, & propter quam *Monarchis* aliquando necessarium est providere, ne quid inde Respublica capiat detrimenti. Illam

igitur potentiam quando in divitiis sita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; si quando verò consisteret in aurâ *populari*, ipsum potentem sine alio crimine sustulerunt. Idem in *Democratiis* fieri solet. Nam *ostracismo* exsulabant potentes *Athenienses* sine crimine, propter potentiam solam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen famâ fuerunt: quia fama à populo est; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideóque invidiâ in virtutem eorum factum esse dicitur, si faciunt *Monarchæ*, quod si factum esset à *populo*, politia esset.

Libertatem singulorum non minorem esse sub Monarcha, quàm sub populo.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam Democratiâ* incommodiorem putent, quód *illic* minus libertatis sit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exemtionem à subjectione, quæ legibus, hoc est, mandatis debetur *populi*, neque in *Democratiâ*, neque in alio statu civitatis quocunque ulla omnino *libertas* est. Si *libertatem* in eo sitam esse intelligant, ut paucæ sint leges, pauca vetita, & ea talia quæ nisi vetentur, non sit Pax, tunc nego plus esse *libertatis* in *Democratiâ* quam in *Monarchiâ*. potest enim non

minus

minus hæc quam illa cum tali libertate rectè consistere. Etsi enim portis turribusque civitatis cujuscunque, characteribus quantumvis amplis *libertas* inscribatur, non est ea cujuscunque *civis*, sed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inscribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id est, subditi libertatem poscunt, nomine libertatis non *libertatem*, sed *Dominium* poscunt; quod tamen præ inscitia minimè animadvertunt. Si enim quam libertatem quisque sibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum est, aliis concederet, rediret ille status naturalis, in quo omnes jure possunt omnia; quem ut omni subjectione civili pejorem, si scirent, respuerent. Sed si quis liberum esse solum poscat, cæteris obstrictis, quid aliud quam *Dominium* poscit? Nam qui solutus est omni vinculo, vinctorum omnium quotquot sunt *Dominus* est. Non est ergo major libertas civium in statu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, est *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* est; cives eatenus imperium singuli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes sunt. Munera

autem publica æqualiter participant, quatenus in magistratibus & ministris publicis eligendis æqualia habent suffragia. Atque hoc est quod voluit *Aristoteles*, ipse quoque consuetudine temporis libertatem pro imperio nominans, Lib.6. *Politicorum*, cap.2. *In statu populari libertas est ex suppositione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra statum hunc liber esset nemo.* Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchiâ* sublatam libertatem plorant, hoc tantum stomachari, quod non adhibeantur ad Reipublicæ gubernacula.

Non esse civibus incommodum, quòd non omnes ad publicas deliberationes admittantur.

IX. Sed ob hoc ipsum fortasse aliquis *statum popularem* maximo intervallo *Monarchiæ* anteferendum esse dicet, quod illic, ubi scilicet negotia publica omnes tractant, prudentiam, scientiam, eloquentiamque suam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè ostentandi potestas omnibus facta sit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel sibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum est jucundissimum. hîc vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præclusa est. Quid autem est, si

hoc

hoc non est incommodum? Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, nostræ prælatam videre; sapientiam nostram in conspectu nostro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certissimas suscipere inimicitias; (hoc enim declinari non potest, sive vicerimus, sive vincamur:) odisse & odio esse ob dissimilitudinem opinionum; concilia & vota nostra ubi non est opus, sine fructu omnibus patefacere; rem domesticam negligere: Hæc, inquam, incommoda sunt. Abesse verò à certamine ingeniorum, quamquam ea certamina facundis jucunda sint, non est ideo illis incommodum, nisi etiam viris fortibus incommodum dicemus esse pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

X. Præterea multæ causæ sunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quàm ubi consiliarii sunt pauci. Quarum una est, quod ad rectè deliberandum de omnibus quæ ad salutem civitatis conducunt, cognitu necessaria sunt, non modo ea quæ intus, sed etiam ea quæ foris sunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæsitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præsidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi sunt; quis sit civibus animorum habi-

Deliberationes civiles magnis cœtibus malè committuntur, propter plurimorum imperitiam.

habitus versus principem, vel civitatis gubernatores,& multa similia. Foris autem, quanta & in quibus rebus sita sit potentia singularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & se invicem; & quid quotidie apud eos consilii capiatur. Hæc autem quia paucissimi cognoscunt in numeroso cœtu hominum, maximâ ex parte, talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium ineptis sententiis contribuere ad consilia, aliud quam impedimentum potest?

Propter eloquentiam.

XI. Alia causa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus sit, ea est, quod unusquisque eorum qui sententiam suam explicant, necesse habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque existimationis causâ, audientibus quantum potest ornatam gratamque eloquentiâ reddere. Eloquentiæ autem munus est, *Bonum* & *malum*, *utile* & *inutile*, *Honestum* & *inhonestum*, facere apparere majora vel minora, quam revera sunt, & *Iustum* videri, quod *injustum* est, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim est persuadere; & quamquam ratiocinentur, non pro-

procedunt tamen à principiis veris, sed ab ἐνδόξοις, id est, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ esse solent, neque orationem suam naturæ rerum, sed affectibus animorum convenientem esse student. Unde accidit non recta ratione, sed impetu animi sententias ferri. Neque est hoc *hominis*, sed ipsius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis (ut magistri Rhetoricæ omnes docent) non veritas est, (nisi per accidens) sed victoria; & munus, non docere, sed suadere.

XII. Tertia causa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea est, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* seditio & bellum civile. Quando enim contrariis sententiis orationibusque pugnant æquales oratores, victus victorem, eosque unà omnes qui illius sententiam sequuti sunt, tanquam consilium & sapientiam suam contemsissent odit, studetque quomodo faciat, ut consilium adversarii exitum sortiatur civitati damnosum; sic enim sibi restitutam, illi ademtam gloriam iri videt. Præterea ubi suffragia non sunt ita inæqualia, quin spes victis sit, posse se in conventu alio, accessione paucorum hominum sibi consentientium, *Propter factionem.*

partes habere ſuperiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant; ſeorſim deliberant quomodo ſententiam antè latam abrogare poſſint; ſtatuunt inter ſe ad proximum conventum frequentes & primi adeſſe; diſponunt quid quiſque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuò agitetur, & quod frequentibus adverſariis ratum, id iiſdem, aliqua ex parte, per negligentiam abſentibus, fiat irritum. Atque hujuſmodi induſtria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari ſolet. Quando autem *factio* ſuffragiis minor, viribus major vel non multo minor eſt, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum naſcitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non neceſſario, nec ſæpe accidunt. Idem dicere poſſet Oratores non eſſe neceſſariò cupidos gloriæ, & non ſæpe in magnis rebus magnos oratores diſſentire.

Propter inſtabilitatem legum.

XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum poteſtas ſumma ad conventus tales defertur, leges inſtabiles eſſe, mutarique, non ad mutationem ſtatus rerum, neque ad mutationem animorum, ſed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illâ

là *factione* confluxerit ad *curiam*; ita ut leges ibi, tanquam super undas, huc illuc fluctuent.

XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis consilia, quæ tacita esse sæpissimè permagni interest, antè ad inimicos proferantur, quàm possint perduci ad effectum; & quid possit, quid non possit, quid velit, quid nolit, exploratum externis sit, non minus quam ipsi *imperanti populo*.

Propter defectum taciturnitatis.

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem esse evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus discutiendæ sæpius committuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile potest. Nihil enim est propter quod non malit quisquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quòd locum esse videt facundiæ suæ, qua possit ingenii & prudentiæ existimationem acquirere, & domum reversus apud amicos, parentes, uxoresque, re bene gesta, triumphare; sicut olim *Marco Cariolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo sita erat, quod videret laudes suas pla-

Ea incommoda Democratiæ adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.

cere matri. Quod si in *Democratiâ populus* deliberationes de Bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magistratuum, & ministrorum publicorum, hoc est, authoritate sine ministerio, tunc fatendum est *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

Incommoda civitatis ex Rege puero.

XVI. Neque commoda vel incommoda, quæ magis in una quam in alia civitatis specie reperiuntur, ex eo procedunt, quod ipsum imperium, seu imperii negotia administranda melius uni quàm pluribus, vel contra pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*; administratio gubernandi *actus* est. *potentia* autem in omni civitatis specie æqualis est; soli *actus* differunt, hoc est, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel paucorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur regiminis commoda & incommoda, non illum in quo residet civitatis authoritas, sed imperii ministros sequi; ideóque nihil impedire, quin civitas rectè gubernari possit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans sit, modo ii negotiis pares sint, qui ministeriis &

munc-

muneribus publicis præfecti sunt. Atque id quod dicitur, *væ regno cujus Rex Puer est*, non significare *Monarchiæ* conditionem statu populari inferiorem esse, sed contra nimirum incommoditatem Regni per accidens esse, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administretur *Democraticè*, atque ex eo nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maximâ ex parte comitantur.

XVII. Signum autem quod *Monarchia* absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum Reges, sed etiam civitates illæ quæ *populo* & *optimatibus* subjectæ sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt, idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc est, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitum concedere, quam ipse in cives omnes exercere jure possit.) *Monarchia* itaque omnium optimum in castris regimen est. Quid autem aliud sunt plures respublicæ, quam totidem castra præsidiis & armis contra se invicem munita; quorum status (quia nulla communi potentiâ coërcentur, utcunque incerta pax

Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.

tanquam induciæ breves intercedat) pro ſtatu naturali, hoc eſt, pro ſtatu belli habendus eſt?

Optimus ſtatus civitatis eſt, ubi cives imperantis ſunt hæreditas.

XVIII. Poſtremò quoniam ad conſervationem noſtram, ſubditos nos eſſe alicui *homini* vel *concilio* neceſſarium erat, optimâ conditione illi ſubjicimur, cujus intereſt, ut ſalvi & ſani ſimus. Atque hoc fit, quando imperantis hæreditas ſumus; unusquisque enim ſponte ſuâ hæreditatem ſuam conſervare ſtudet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, ſed corpora & animi vegeti principum divitiæ: id quod facile concedetur ab iis, qui animadvertunt quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æſtimantur, & quanto faciliùs homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile occurrit ſubditi alicujus à Principe ſuo, vitâ vel bonis, ſine culpa propria, per ſolam licentiam imperii ſpoliati.

Ariſtocratia tantò melior eſt, quantò Monarchiæ propior; pejor,

XIX. Huc uſque facta eſt comparatio inter ſtatum *Monarchicum* & *popularem*; de *Ariſtocratiâ* tacitum eſt. De hac, ex iis quæ de illis dicta ſunt, videtur concludi poſſe, quæ hæreditaria eſt, & quæ contenta Magiſtratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos transmittit, & ſimpliciter

citer quæ *Monarcharum* regimen maximè *populi* minimè imitatur, eam civibus singulis & meliorem cæteris & diuturniorem esse. *quantò ab ea remotior.*

CAPUT XI.

Loca & exempla Scripturæ sacræ de jure Regni, quæ secunda videntur antedictis.

I. *Initium civitatis institutivæ, à consensu populi.* II. Iudicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium summorum.* III. *Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.* IV. *Sine summo imperio non esse* civitatem, *sed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus simplicem obedientiam.* VI. *Absolutum imperium evidentissimis tam Novi quàm Veteris Testamenti locis comprobatum.*

I. INitium civitatis institutivæ, sive politicæ, cap. 6. art. 2. à consensu multitudinis ita derivavimus, ut omnes consentire, vel pro hostibus censeri oportere appareat. Tale fuit initium Regni Dei super Judæos institutum per *Moysen. Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *venit Moyses, & convocatis majoribus natu populi*, &c. *responditque omnis populus simul: cuncta quæ loquutus est Domi-* *Initium civitatis institutivæ à consensu populi.*

 mi-

minus faciemus. Tale quoque fuit initium potestatis *Moysis* sub Deo, sive potestatis proregiæ. *Cunctus populus videbat voces, & lampades,* &c. *dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus.* Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi; Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus vester regnaret in vobis. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petiistis.* 1 Sam. 12. vers. 12. Consentientibus autem non omnibus, sed majore parte, (nam erant *Filii Belial*, qui *dixerunt, Num salvare nos poterit iste? & despexerunt eum.* 1 Sam. 10. vers. 27.) illi qui non consenserunt, tanquam hostes ad necem quærebantur. *Quis est* (ait populus ad Samuelem) *qui dixit, Saul non regnabit super nos. date viros, & interficiemus eos?* 1 Sam. 11. vers. 12.

Iudicia & Bella dependere ab arbitrio imperantium summorum.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & 7. ostensum est, tum *Iudicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui summum habet in civitate imperium; id est, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, sive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipsius populi. *Erimus nos quoque sicut omnes gentes, &* JUDICABIT *nos rex noster,*

& egre-

& egredietur ante nos, & pugnabit Bella *nostra pro nobis.* 1 Sam. 8. vers. 20. Et testimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *judicia*, & ad omnia de quibus disputari potest, an sint *bona* an *mala. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum* Judicare *possit, & discernere inter* Bonum *&* Malum. 1 Reg. 3. vers. 9. Et Absalonis *Non est qui te audiat constitutus à Rege.* 2. Sam. 15 vers. 3.

III. Quod Reges puniri à subditis non possint, sicut ostensum est supra, cap. 6. art. 12. confirmat Rex David, qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abstinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abisaium dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit?* 1 Sam. 22. vers. 9. Et cum præcidisset oram chlamydis ejus, *Propitius* (inquit) *mihi sit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum.* 1 Sam. 24. vers. 7. Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipsius gratiam, interfecerat, jussit tamen interfici. 2 Sam. 1. vers. 15.

Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.

IV. Quod habetur Judic. cap 17. vers. 6. *In diebus illis non erat Rex in Israël,*

Sine summo

Imperio, non esse civitatem, sed Anarchiam.

Israël, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat, (tanquam ubi non sit *Monarchia*, ibi sit *Anarchia*, seu confusio omnium rerum) adduci posset ad probandum excellentiam Regni supra omnes alias civitatis formas; nisi quod per vocem *Rex*, possit forte intelligi non modo *unus homo*, sed etiam *una curia*, modo summum in ea resideat imperium. Quod si sic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut sine summo & absoluto imperio (quod toto capite sexto probare conati sumus) cuilibet licebit quicquid libebit, sive quicquid sibi rectum videbitur; quod stare non potest cum conservatione generis humani, ideóque imperium summum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exsistere alicubi.

Servos & filios debere dominis & parentibus simplicem obedientiam.

V. *Servos Dominis* simplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. art. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 9. art. 7. Idem dicit sanctus Paulus nimirum de servis, *Servi obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* Col. 3. vers. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum est in Domino.* Col. 3. vers. 22. Sicut autem nos

per

per ſimplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non ſunt contra leges Dei, ita in locis illis ſancti Pauli citatis, poſt vocem OMNIA, ſubintelligendum eſt, *præter ea quæ ſunt contra leges Dei.*

VI. Sed ne jus Principum minutatim perſequar, ea jam producam quæ totam poteſtatem eorum (nempe deberi iis à ſubditis ſuis obedientiam ſimplicem & abſolutam) ſimul ſtabiliunt. Et primum ex novo Teſtamento: *Super cathedram Moyſis ſederunt Scribæ & Phariſæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite.* Matth. 22. verſ. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc eſt, obedite *ſimpliciter.* Quare? quia ſedent ſuper *cathedram Moyſis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis* Sacerdotis. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit; non eſt enim poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13. verſ. 1. &c. Quoniam ergo poteſtates quæ erant tempore ſancti *Pauli*, à Deo ordinatæ fuerunt, omnes autem Reges eo tempore requirebant à ſubditis ſuis integram obedientiam, ſequitur talem poteſtatem

Abſolutum imperium evidentiſſimis tam novi quàm veteris Teſtamenti locis comprobatum.

tem à Deo fuisse ordinatam. *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; quia sic est voluntas Dei.* 1 Pet. 2. vers. 13. Rursus sanctus Paulus ad Titum. *Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Cap. 3. vers. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum, qui obedientiam exigebant simplicem? Deinde, ut veniamus ad exemplum ipsius Christi, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Judæorum, is cùm more subditi viveret, tributum *Cæsari* & pendebat, & *Cæsaris* esse pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Matth. 22. vers. 21. Idem, cùm placuisset ei Regem agere, obedientiam integram requirebat. *Ite* (inquit) *in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum eâ; solvite & adducite mihi: & si quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet.* Matth. 21. vers. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, sive Regis Judæorum. Tollere verò subdito bona sua, eo nomine quod *Dominus*

opus habet, Imperium absolutum est. Loca Testamenti veteris in eandem sententiam evidentissima hæc sunt. *Tu accede, & audi* CUNCTA *quæ dixerit Dominus Deus noster tibi, loquêrisque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Deut. 5. vers. 27. At sub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rursus ad Iosuen: *Responderuntque ad Iosuen, atque dixerunt,* OMNIA *quæ præcepisti nobis faciemus, & quocunque miseris, ibimus; sicut obedivimus in* CUNCTIS *Moysi, ita obediemus & tibi; tantum sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CUNCTIS *sermonibus, quos præceperis ei, moriatur.* Iosu. 1. vers. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera super nos. quæ respondit iis, Si verè me Regem constituitis, venite & sub umbrâ meâ requiescite; sin autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno, & devoret cedros Libani.* Jud. 9. vers. 14. Quorum verborum sententia est, acquiescendum esse dictis eorum quos verè Reges in nos constituimus, ni velimus incendio belli civilis consumi. Particularius autem describitur potentia regia à Deo ipso per Samuelem. *Prædic iis jus*

Regis

Regis, qui regnaturus est super eos, &c. Hoc erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, &c. *Oliveta optima tollet, & dabit servis suis*, &c. 1 Sam. 8. vers. 8. &c. Nonne est potentia hujusmodi absoluta? veruntamen ab ipso Deo appellatur Jus Regis. Neque videtur quisquam, ne *Sacerdos* quidem *summus* apud Judæos, ab obedientiâ hâc exemtus fuisse. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex*, (nimirum Salomon) *Vade in Anathot ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus, & ejecit Salomon Abiatharum, ut non esset Sacerdos Domini*: 1 Reg. 2. vers. 26. nullo argumento colligi potest, factum illud Deo displicuisse; neque enim reprehendi Salomonem, aut personam ejus eo tempore parum Deo acceptam fuisse legimus.

CAPUT XII.

De causis internis civitatem dissolventibus.

I. Iudicationem boni & mali ad singulos pertinere, *seditiosa opinio.* II. Peccare subditos obediendo Principibus suis, *seditiosa opinio.* III. Tyrannicidium esse licitum, *seditiosa opinio.* IV. Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, *seditiosa opinio.* V. Imperium summum posse dividi, *seditiosa opinio.* VI. Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, *seditiosa opinio.* VII. Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, *sive* dominium absolutum, *seditiosa opinio.* VIII. *Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem.* IX. *Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniarum, quamvis justa & necessaria.* X. *Ad seditionem disponit ambitio.* XI. *Ad sedotionem disponit spes successus,* XII. *Virtus qua opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientiâ.* XIII. *Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrant ad rempublicam dissolvendam.*

I. HActenus quibus causis, & quibus pactis civitates constitutæ sint, & quæ sint imperantium in cives jura, dictum est. Jam quibus causis eædem dissolvantur, sive de causis seditionum: breviter dicendum est. Quemad-

Iudicationem boni & mali ad singulos pertinere, seditiosa oratio.

admodum autem in motu corporum naturalium, considerandā tria sunt, nimirum, *dispositio interna*, ut sint producendi motus susceptibilia: *Agens externum*; quo motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipsa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuantur, tria consideranda occurrunt, primum *doctrinæ* & *affectus* paci contrarii, quibus singulorum animi disponuntur; secundum, quales sunt qui jam dispositos ad secessionem & arma sollicitant, convocant, diriguntque; tertium, modus quo id fit, sive ipsa *factio*. Doctrinarum autem quæ ad seditionem disponunt, una & prima hæc est; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad singulos*. In statu quidem naturali, ubi jure æquali singuli vivunt, nec se per pacta sua aliorum imperio submiserunt, veram eam esse concedimus, imò cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in statu civili, falsa est. Ostensum enim est cap. 6. art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *justi* & *injusti*, *honesti* & *inhonesti*, esse leges civiles, ideóque quod legislator præceperit, id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* habendum esse. Legislator autem semper is est, cujus est in civitate imperium summum, hoc est, in Monarchiâ Monar-

narcha. Idem confirmavimus cap. 11. art. 6. ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim ſequendum ut bonum, & fugiendum ut malum eſſet id quod ſingulis viſum fuerit, quorſum ſpectant verba ejus, *Dabis ſervo tuo cor docile; ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum*. Quoniam ergo Regum eſt diſcernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ ſunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem eſſe, qui rectè facit*. Et *Regibus non eſſe obtemperandum, niſi juſta præceperint*; & aliæ ſimiles. Ante imperia, *juſtum* & *injuſtum* non exſtitere; ut quorum natura ad mandatum ſit relativa; actioque omnis ſuâ naturâ adiaphora eſt, Quod *juſta* vel *injuſta* ſit, â jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, juſta faciunt imperando, quæ vetant vetando injuſta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad ſe trahunt, cupiunt eſſe ſicut Reges; quod ſalvâ civitate fieri non poteſt. Omnium Dei præceptorum antiquiſſimum eſt, Gen. cap. 2. verſ. 15. *De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas*. & antiquiſſima tentationum diabolicarum, cap. 3. verſ. 5. *Eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum*. Et prima Dei cum homine expoſtulatio verſ. 11.

Quis

Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod *cognitionem* Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

Peccare subditos obediendo Principibus suis, seditiosa opinio.

II. Peccatum est quicquid quis fecerit contra conscientiam; nam qui id faciunt, legem spernunt. Sed distinguendum est; Peccatum meum est quod faciens, peccatum meum esse puto; quod vero peccatum alienum esse puto, possum quandoque sine peccato meo facere. Nam si jubear facere quod peccatum jubentis est, modo qui jubet jure Dominus meus sit, id si facio, non pecco: non enim si militavero jussu civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusavero, cognitionem justi & injusti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui distinctionem hanc non observant, quotiescunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel est, vel videtur esse, incident in peccandi necessitatem. Nam facient contra conscientiam, si obediverint; contra jus, si non obediverint. Si fecerint contra conscientiam, monstrant

se

se non metuere pœnas futuri seculi; si fecerint contra jus, tollunt quantum in se est societatem humanam, & vitam civilem seculi præsentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare subditos, quoties mandata Principum suorum, quæ sibi injusta videntur esse, exsequuntur*, & erronea est, & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adversantur; dependet autem ab originali illo errore quem supra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium nostrum *boni* & *mali*, facimus ipsi, ut tam obedientia nostra, quam inobedientia sit peccatum.

Tyrannicidiū esse licitum, seditiosa opinio.

III. Tertia doctrina seditiosa ab eâdem radice orta est, *Tyrannicidium esse licitum*. Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophistis *Platone, Aristotele, Cicerone, Seneca, Plutarcho*, cæterisque Græcæ & Romanæ Anarchiæ fautoribus non modo licitum, sed etiam maximâ laude dignum existimatum est. *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non solum Monarchas, sed omnes eos qui imperium summum in quocunque genere civitatis administrant. Non enim Athenis *Pisistratus* tantum, qui solus imperium habuit, sed post eum Triginta viri, qui simul dominati sunt; singuli *Tyranni* appellabantur.

Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel absque jure; si absque jure, hostis est, & jure occiditur: sed dici debet hoc non *Tyrannicidium*, sed *hosticidium*. si jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divina, *quis indicavit tibi, quod Tyrannus esset, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti?* Quare enim appellas tu *Tyrannum*, quem Deus *Regem* fecit, nisi tu privatus exsistens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali*? Quam perniciosa verò civitatibus, præsertim vero *Monarchiis*, opinio hæc sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, sive malus, sive bonus, unius sicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, seditiosa opinio.

IV. Quarta societati civili adversa opinio eorum est, qui censent *legibus civilibus subjectos esse etiam eos qui habent summum imperium*. Quam veram non esse satis ostensum est supra, c. 6. art. 14. ex eo quod civitas, neque sibi ipsi, neque civi cuiquam obligari potest: non sibi, quia nemo obligatur nisi alii; non civi, quia civium voluntates singulæ in voluntate civitatis continentur, ita ut si civitas se liberam à tali obligatione esse velit, etiam cives velint, & proinde libera

bera ſit. Quod autem de civitate verum eſt, id verum eſſe intelligitur de eo homine, vel cœtu hominum qui ſummam habet poteſtatem; illi enim civitas ſunt, quæ niſi per ſummam eorum poteſtatem non exſiſtit. Quod autem opinio hæc cum eſſentiâ civitatis conſiſtere non poſſit, ex eo patet, quod per eam *cognitio juſti* & *injuſti*, hoc eſt, quid ſit, quid non ſit, contra leges civiles, definire, ad ſingulos rediret. Ceſſabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis poteſtas coactiva, quod ſalvâ civitatis eſſentiâ fieri non poteſt. Magnos tamen habet error hic fautores, *Ariſtotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam, civitatis poteſtatem ſummam, ſolis legibus deferendam eſſe arbitrantur. Videntur autem in naturam civitatis parum profunde inſpexiſſe, qui poteſtatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem (quæ neceſſariæ civitati poteſtates ſunt) ipſis legibus relinquendas eſſe exiſtimaverint. Quamquam autem cives ſinguli cum ipſa civitate contendere judicio, & lege agere interdum poſſint, id tamen locum habet tunc ſolum quando quæſtio non eſt de eo quod civitas poſſit, ſed de eo quod certâ quâ-

dam lege voluit. Ut,cum de capite civis agitur quacunque lege, quæstio non est, an civitas jure suo absoluto vitam ejus tollere possit,sed an per legem illam tollendam esse voluerit. Voluit autem si legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas suis ipsius legibus obstricta sit non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet civitatē suis ipsius legibus non teneri, quia nemo obligatur sibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Cajo*, non civitati: utcunque ambitione jurisconsultorum factum sit, ut leges non ab authoritate civitatis, sed ab eorum prudentiâ dependere, imperitis videantur.

Imperium summum posse dividi seditiosa opinio.

V. Quinto, *Imperium summum dividi posse*, exitiosissima civitatibus doctrina est. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut summum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, potestati civili concedant; in iis vero quæ ad salutem animæ spectant, in alios transferant. Contingit autem,quia justitia ad salutem maximè omnium rerum necessaria est, ut cives justitiam metientes, non sicut debent, per leges civiles, sed per mandata & doctrinas eorum qui respectû civitatis vel privati sunt, vel externi,

terni, ſuperſtitioſo metu obedientiam Principibus debitam præſtare nolint; ipſo metu in id quod metuunt incidentes. Quid autem pernicioſius civitati eſſe poteſt, quam ut homines ne principibus, hoc eſt, ne legibus obediant, ſeu, ne juſti ſint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui ſummum imperium ita dividunt, ut poteſtatem ſummam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) ſed pecuniam imperandi jus, non illi, ſed aliis tribuunt. Quoniam autem & belli & pacis nervi ſunt pecuniæ, qui ſic dividunt, aut non rem ipſam dividunt, ſed imperium quidem illis dant, in quorum poteſtate eſt pecunia, nomen vero alteri; vel ſi dividunt civitatem diſſolvunt. neque enim bellum ſi opus eſt geri, neque pax publica ſine pecuniâ conſervari poteſt.

Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter infundi &

VI. Vulgo docetur, *Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione naturali acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter hominibus infundi vel inſpirari.* Quod ſi verum eſſet, non video quare rationem fidei noſtræ reddere juberemur, aut cur is non ſit Propheta, quisquis verè Chriſtianus eſt; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum ſibi ſit, ex propriâ potius in-

inspirari, seditiosa opinio.

spiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æstimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni* & *mali*, quæ concedi non potest sine civitatum dissolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Christianum diffusa est, ut numerus Apostatarum à ratione naturali penè infinitus sit. Nata autem est ab insanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum sacrorum nacti, ita ea concionando connectere soliti sunt, ut eorum oratio nihil significans, imperitis tamen hominibus divina videatur. cujus enim ratio nulla, oratio divina apparet, is necessariò divinitùs videbítur inspiratus.

Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, seditiosa opinio.

VII. Septima civitatibus adversa doctrina est, *Civibus singulis earum rerum quas possident absolutum esse Dominium*. Hoc est, *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, sed etiam ipsius civitatis in easdem res excludit. Id quod verum non est. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum est c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina est, ex constitutione. Ante susceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant. dic ergo, unde tibi *proprie-*

tas hæc, nisi à civitate? Unde autem civitati, nisi quod unusquisque jus suum in civitatem transtulisset? Et tu ergo tuum jus civitati quoque concessisti. *Dominium* ergo & *proprietas* tuà tanta est, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipsa vult. Sicut in familia filiorum singulorum *propria* sunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura sumus; nulla causa est quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus ad defensionem publicam, pecuniâ aliquando opus esse, sed qui eam exigunt, opus esse monstrent, & à volentibus accipient. Nesciunt qui sic loquuntur ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; ideóque loquentes tanquam in multitudine dissolutâ & nondum facta civitate, factam dissolvunt.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* est *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & cui actio *una* attribui possit. Nullum horum de multitudine dici

Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum.

& multitudinem. potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat, vult enim *populus* per voluntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives sunt, hoc est subditi. In *Democratia* & *Aristocratia*, cives sunt *multitudo*; sed *curia* est *populus*. Et in *Monarchia*, subditi sunt *multitudo*, & (quamquam paradoxum sit *Rex* est *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita esse minimè animadvertunt, de *magno numero* hominum semper loquuntur tanquam de *populo*, hoc est, de *civitate*; dicuntque rebellasse *civitatem* contra *regem* (quod est impossibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt molesti & mussitantes subditi, sub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc est, *Multitudinem* contra *populum* animantes. Atque hæ ferè sunt opiniones, quibus imbuti cives faciles sunt ad tumultuandum; & si quidem majestas in omni civitate, ei vel eis conservanda sit, qui summum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læsæ majestatis adhæret naturaliter.

Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniæ. IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egestas*; sive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam necessariæ sunt *inopia*. Et quamquam nemo sit qui nesciat

opes

rum, quamvis justa & necessaria.

opes industriâ comparandas, & parsimoniâ conservandas esse, omnes tamen inopes culpam ab ignaviâ & luxuriâ propriâ in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactionibus detritâ, transferre solent. Debent autem homines considerare; non modo laborandum esse iis quibus patrimonium non est, ut vivant, sed etiam pugnandum, ut laborent. Unusquisque Judæorum qui tempore *Esdræ* muros *Hierusalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gaudium. In omni civitate cogitandum est, manum quæ gladium tenet, esse *Regem*, vel *curiam summam*, & ab industria civium, non minus alendam esse, illâ quâ quisque fortunam suam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud esse, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne industria singulorum incursu hostium impediatur; nec magis justam querimoniam esse eorum, qui paupertatem suam pensionibus publicis imputant, quam si dicerent, inopes se fieri propter solutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum. patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare se invadi, & ma-

gno pondere opprimi & suffocari. Quod autem ii qui videntur sibi totâ civitatis mole oppressi, proni ad seditiones sint; quodque novis rebus delectentur quibus præsentes nocent, satis per se manifestum est.

Ad seditionem disponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo civitatibus noxia, eorum est, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem naturâ quidem omnes contendunt, illi vero maximè qui minimè rerum necessariarum sollicitudine distringuntur. Hos enim partim ad disserendum inter se de republicâ, partim ad Historicorum, Oratorum, Politicorum, aliorumq; librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti administrandas, & ab ingenio, & à doctrina instructos se esse arbitrentur. Quoniam autem non omnes sunt, quod sibi videntur esse, & si essent, non tamen omnes propter multitudinem ad munera publica adhiberi possent, necesse est multos præteriri. Hi igitur contumeliam sibi fieri existimantes, nihil magis in votis habere possunt, tum invidiâ in sibi prælatos, tum emergendi spe, quam ut consilia publica eventus infelices sortiantur. Ideoque mirum non est, si rerum novarum occasiones cupidis animis opperiantur.

XI. Inter affectus seditiosos numeranda est etiam *spes vincendi*. Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti; sint quantum fieri potest, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate sunt, læsi, & lacessiti, si tamen *vincendi spes* nulla, aut non satis magna appareat, nulla sequetur seditio; dissimulabunt singuli, & gravia potius ferent quàm graviora. Ad hanc *spem* necessariò requiruntur quatuor, *numerus*, *instrumenta*, *mutua fiducia*, & *Duces*. Sine *numero* magno Magistratibus publicis resistere non seditio, sed desperatio est. Per instrumenta intelligo *arma* & *commeatum*, quæ si absint, numerus nihil valet, sicut neque arma sine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia sive unione, sub *duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod se ipsius imperio submiserint (supposuimus enim hoc ipso capite, hujusmodi homines nescire se obligari ultra id quod sibimet ipsis rectum & bonum visum fuerit,) sed propter existimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel similitudinem affectuum, sponte velint. Quatuor hæc si hominibus præsentia molestè ferentibus, & jus actionum suarum proprio judicio metientibus in propin-

Ad seditionem disponit spes successus.

quo sint, ad seditionem & civitatis confusionem præterea nihil deest præter aliquem, *qui ipsos acuat & concitet.*

Virtus quâ opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est, sine sapientia.

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad seditiones factus fuit, character apud *Salustium* hic est, quod haberet *eloquentiæ satis, sapientiæ parum.* Separat ille *sapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut necessariam attribuens, illam ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex est, altera sententiæ & conceptuum animi perspicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipsarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita significatione acceptorum intelligentia; altera est affectuum animi (quales sunt *spes*, *metus*, *ira*, *misericordia*) commotrix, oriturque ex usu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualescunque eæ sint, orationem texit. Illius ars Logica; hujus Rhetorica est. Illius finis veritas est; hujus victoria. Utraque suum usum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *sapientiâ* nunquam disjungitur; hæc vero ferè semper. Quod autem hujusmodi *eloquentia potens*, separata à rerum scientia, hoc est,

à sapientia, verus character sit eorum qui populum ad res novas sollicitant & concitant, ex ipso opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum absurdis illis opinionibus paci & societati civili contrariis possent, nisi ipsi easdem tenerent; quod ignorantiæ majoris est, quàm quæ possit cadere in hominem sapientem. quis enim qui nescit unde leges vim suam derivent; quæ sint *justi, injusti, honesti, inhonesti, boni, mali*, regulæ; quid pacem inter homines concilier & conservet, quid destruat; quid sit *suum*, quid *alienum*; quid denique sibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter sapiens existimandus est? Quod autem auditores suos, ex stultis insanos reddere possunt; quod facere possunt ut quibus malè est, pejus, quibus rectè, malè esse videatur; quod spem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem possunt, id ab eloquentia habent, non ab eâ, quæ res sicut sunt, ita explicat, sed ab alterâ illâ quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipsi animis priùs commotis ea conceperunt.

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum *Quomodo stultitia vulgi.*

& eloquentia ambitiosorum, concurrant ad Rempublicam dissolvendam.

dictis opinionibus conformem doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris insinuant, per inscitiam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conspirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimùm polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus quibus regimen civitatis, prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominentur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capessendas, atque ita rempublicam aliquan-

do

do quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla sit, plerumque vero lacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *stultitia* & *eloquentia* ad subversionem civitatis, eo modo quo conspirarunt quondam (ut est in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Thessaliæ cum *Medeâ*, contra patrem suum. Volentes illæ decrepito seni restituere adolescentiam, consilio *Medeæ* in frusta concisum igni coquendum imponunt, exspectantes frustra dum revivisceret. Eodem modo vulgus stultitiâ suâ, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentiâ* ambitiosorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* divisam incendio sæpius consumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui summum imperium administrant.

I. Distinguitur summi imperii jus ab exercitio. II. Salus populi suprema lex. III. Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam. IV. Per salutem intelligi omnia commoda. V. Quæritur an Regum officium sit saluti animarum civium suorum providere, prout ipsis secun-

ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur. VI. *Salus populi in quo conſiſtat.* VII. *Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi.* VIII. *Milites, arma, præſidia; pecuniam tempore pacis parata habere, neceſſarium etiam ad defenſionem populi.* IX. *Recta inſtitutio civium in doctrina civili, paci conſervandæ neceſſaria.* X. *Onera publica æqualiter diſtribuere, paci conſervandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis eſſe, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quiſque conſumit, non quæ poſſidet.* XII. *Ad pacem conſervandam conducere, ambitioſos premere.* XIII. *Et factiones diſſolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus* artes lucrativæ *foveantur, & quibus ſumptus coërceantur.* XV. *Non eſſe plura & legibus definienda, quam poſtulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores ſumendas, quam quæ legibus præfinita ſunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum.*

Diſtinguitur ſummi Imperii jus ab exercitio.

I. APparent ex hactenus dictis in unoquoque civitatis genere *officia* civium & ſubditorum; & quid ſummi imperantes in eos *poſſint*. Ipſorum autem imperantium *officia*, & quo modo in ſubditos gerere ſe debeant, nondum dictum eſt. Diſtinguendum autem eſt inter ſummi imperii *jus* & *exercitium*; poſſunt enim ſeparari; ut puta, cùm is qui habet *jus* vel non poſſit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipſe intereſſe.

Reges

Reges enim aliquando per ætatem res gerere non possunt, quandoque etiam etsi possunt, rectiùs tamen esse judicant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imperium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus* & *exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum. Ubi vero, qui jus regni obtinet omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, ac si Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint. hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex*. Quamquam enim ii qui summum inter homines imperium obtinent, legibus propriè dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia

Salus populi suprema lex.

quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, *officii* tamen eorum est rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt in omnibus obedire. Quoniam autem imperia pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quæsita, qui in imperio positus, eo aliter quam ad salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dictat, per quam Principes cognoscunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen *hujus* & *illius* ratio habenda est. non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; ideoque *officio* satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutares constitutiones quam plurimis rectè sit, & quam diutissimè; neque male cuiquam, nisi suâ culpâ, aut

casu

casu cui provideri non potuerat. expedit autem aliquando saluti plurimorum, ut male iis sit qui mali sunt.

IV. Per *salutem* autem intelligi debet non sola vitæ qualitercunque conservatio, sed quatenus fieri potest vita beata. Nam eo fine homines in civitates *institutivas* sponte coiere, ut possent, quantum conditio fert humana, jucundissimè vivere. Facerent ergo ii qui summum imperium in eo genere civitatis administrandum in se susceperunt, contra legem naturæ (quia contra fiduciam eorum qui imperii administrationem eis commiserunt) si non studerent, quantum legibus fieri potest, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, sed etiam ad delectationem abunde instruantur. Qui vero armis imperia acquisiverunt, cupiunt omnes ut subditi sui, viribus tam animi quam corporis idonei sint ut ipsis serviant; quare contra finem & scopum proprium facerent, si non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, sed etiam quibus fortes esse possint præbeantur.

Per salutem intelligi omnia commoda.

V. Inprimis autem ad *salutem æternam* plurimum interesse Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualisque ei cultus exhibea-

Quæritur an Regum officium sit saluti

animarum civium suorum providere, prout ipsis secundùm conscientiam propriam optimum videbitur.

beatur. Quo supposito, quæri potest utrum summi imperatores, & quicunque sunt, sive unus sive plures, qui summum civitatis imperium administrant, non peccent contra legem naturæ, si talem doctrinam, & talem cultum quem ipsi civibus ad *salutem æternam* necessariò conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifestum est facere eos contra conscientiam, & velle, quantum in se est, æternam civium perditionem. Nam si non vellent, rationem non video quare committerent, (cum summi existentes cogi non possint,) ut ea docerentur & facerent propter quæ damnandos eos esse credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo consistat.

VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam spectant, in quatuor genera distribui possuut. 1. ut ab hostibus externis defendantur. 2. ut pax interna conservetur. 3. ut quantum cum securitate publica consistere potest, locupletentur. 4. ut libertate innoxiâ perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus industria partis frui possint, summi imperatores conferre non possunt.

VII. Ad defensionem populi duo necessaria sunt; *Præmoneri* & *Præmuniri*. Status enim civitatum inter se; *naturalis*, id est, hostilis est. Neque si pugnare cessent, idcirco Pax dicenda est, sed respiratio; in qua hostis alter alterius motum vultumque observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & consiliis adversarii æstimat. Atque id jure naturali, ut capite 2. articulo 10. ex eo quod pacta in statu naturali quoties justus metus intercedit sunt invalida, ostensum est. Necessarium igitur est ad civitatis defensionem, primum, ut sit qui omnium eorum qui civitati nocere possunt, quantum fieri potest, consilia & motus *exploret* & *præsentiat*. Sunt enim sibi *exploratores* ad eos qui summum imperium administrant, idem quod radii lucis ad animam humanam; Atque in visione politica, quàm in naturali rectius dicemus, species rerum externarum sensibiles intelligibilesque ad animam, (hoc est, eos qui summum imperium civitatis administrant) ab aliis non animadversas per aërem transportari; Ideoque non minus necessarii sunt ad salutem civitatis, quam lucis radii ad salutem hominis. Vel si comparentur aranearum telis, quæ

Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.

quæ extensæ undiquaque subtilissimis filis, motus externos, ipsis intus in cavernulis suis residentibus significant; non magis ii qui imperant, quid ad subditorum suorum defensionem imperato opus est, sine *exploratoribus*, quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum sit, sine filis suis scire possunt.

Milites, arma, præsidia, pecuniam tempore pacis parata habere, necessarium etiam ad defensionem populi.

VIII. Deinde ad defensionem populi requiritur necessario ut sint *præmuniti*. Præmuniri autem est, militibus, armis, classe, propugnaculis, antequàm instet periculum, comparatis, & pecunia jam comportata instrui. Nam milites conscribere, arma conquirere, post acceptam cladem, si non impossibile, saltem serum est. Similiter propugnacula & præsidia non antè locis opportunis constituere, quam fines invadantur, simile est rusticorum, ut dixit Demosthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impensas, tunc imperari satis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non considerant quam difficile sit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus subito corradere. Nam omnes ferè, quod semel

ſemel in bonis ſuis numeraverunt, ita ſuum & ſibi proprium eſſe judicant, ut injuriam ſibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia ſatis magna ad civitatem armis defendendam ſubito confici non poteſt. Pecunia itaque belli causâ, ſi civitatem ſalvam eſſe volumus, tempore pacis congerenda eſt. Cum ergo explorare hoſtium conſilia, arma & præſidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad ſalutem civium neceſſaria ſint; ſalutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes teneantur, ſequitur non modo licitum eis eſſe exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare; & pecuniam in eas res exigere, ſed etiam ea non facere illicitum. Quibus etiam addi poteſt quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt, vel arte vel vi minuendam conducere videbitur. obligantur enim rectores civitatum, mala quæ metuunt, curare pro viribus, ne contingant.

Recta inſtitutio civium in

IX. Ad conſervationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt, (ut capite præcedente

doctrina civili, paci conservandæ necessaria. te ostensum est) ad eam perturbandam. Ostendimus ibi alia esse quæ disponunt animos ad seditionem, alia quæ dispositos movent & excitant. Inter ea quæ disponunt, numeravimus primo loco quasdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias insinuare officium eorum est, qui summa imperia administrant. Quoniam autem opiniones non imperando, sed docendo; non terrore pœnarum, sed perspicuitate rationum animis hominum inseruntur, leges quibus huic malo obviandum est, non in errantes, sed in ipsos errores constituendæ sunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis consistere non posse affirmavimus, in animos rudium irrepserunt partim è concionatorum cathedris, partim à sermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem studiis vacantium; & in animos horum à doctoribus adolescentiæ suæ in Academiis publicis. Quare etiam vice versa, si quis sanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ civilis vera, & verè demonstrata jacienda sunt, quibus imbuti adolescentes, plebem postea privatim & publicè instruere possint. Id autem tanto

ala-

alacrius, & potentius facient, quanto ipsi de veritate eorum quæ docent & prædicant certiores erunt. Siquidem enim propositiones propter consuetudinem audiendi, quamquam falsæ, nec magis intelligibiles, quam si quis vocabula sorte ex urna extracta copularet, hodie receptæ sunt, quanto magis imbiberent homines, propter eandem causam, doctrinas veras, intellectui suo & rerum naturæ conformes? Officii igitur summorum imperantium esse arbitror, Elementa vera doctrinæ civilis conscribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

X. Secundo loco disponere cives ad seditionem ostendimus, ægritudinem animi ab *egestate*; quam quidem egestatem licet à luxuria vel ignaviâ propriâ profectam, imputant tamen iis qui regunt civitatem, tanquam pensionibus publicis exhausti & oppressi. Fieri tamen potest aliquando ut querimonia illa justa sit, nimirum cum onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus simul leve onus est, si multi se subtrahunt, cæteris grave, imò intolerabile erit. Neque homines tam onus ipsum quam inæqualitatem graviter ferre solent. Maxima enim ambitione

Onera publica æqualiter distribuere, paci conservandæ conducibile.

ne de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident. Ad tollendam ergo justam querimoniam, quietis publicæ interest, & per consequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud sit præter emtæ pacis pretium, rationis est, ut ii qui æquè pacis participant, æquas partes solvant, vel pecunias, vel operas reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis est (per art. 15. cap. 3.) unusquisque in jure aliis distribuendo, omnibus æqualem se præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, sed oneris, hoc est, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes æqualiter fruantur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia sunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rursus alii plus plus alii minus consumunt. Quæri igitur potest, an debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari

xari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parta per parsimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideóque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere: & ex altera parte, ubi res ipsæ taxantur, ibi uuumquemque dum rem privatam consumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

XII. Tertio, officere paci publicæ diximus ægritudinem animi quæ oritur ex *ambitione*. Sunt enim qui cum sibi præ cæteris sapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præsentia administrant; virtus sua quantum civitati prodesse queat, quando aliter ostendere non *Ad pacem conservandam conducere, seditiosos premere.*

possunt, ostendunt nocendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio, & honorum aviditas non potest, officii imperantium non est, ut in id incumbant. Possunt autem præmiorum & pœnarum constanti applicatione facere, ut homines sciant viam ad honores non esse per vituperationem regiminis præsentis, neque per factiones, & auram popularem; sed per contraria. Viri boni sunt, qui consulta patrum, qui leges juráque servant. Hos si honoribus ornari, factiosos vero ab iis qui summa imperia administrant puniri & contemtui haberi, constanti tenore videremus, parendi quam obstandi major ambitio esset. Accidit tamen aliquando, ut, sicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum sit. Sed ut illud sessoris, ita hoc imperatoris jam pene excussi est. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra est. Horum officium esse, inquam, obedientes cives fovere, factiosos quantum possunt imperio premere; neque enim alio modo potentia publica, nec sine ea civium quies conservari potest.

Et factiones dissolvere. XIII. Si vero factiosos homines coërcere, multo magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet

impe-

imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter se, vel unius alicujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, authoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate. sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicunque sive Principi, sive civi simpliciter obedituros se obstrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter se mutuæ defensionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui summam potestatem habent in civitate, *factio* est. Etiam gratia apud plebem si tanta sit, ut per eam comparari exercitus possit, nisi obsidibus, aut alio pignore publice caveatur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum est, si sint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum sit, civitatum inter se statum naturalem & hostilem esse, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac si hostem intra mœnia reciperent. Quod est contra civium salutem, & propterea etiam contra leges naturales.

XIV. Ad locupletandos cives ne-

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativæ foveantur, & quibus sumtus coërceantur.

cessaria duo sunt, *labor* & *parsimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; est autem & quartum, *militia*, quæ rem civium quandoque auget, sæpiùs vero attenuat. priora duo sola necessaria sunt. Potest enim civitas in insulâ maris constituta, non majore, quam ut habitationi locum præstet, sine semente, sine piscatura, solâ Mercaturâ & opificiis ditescere. sed non est dubium si habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero esse possint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, sub nomine *lestricæ*, sive *prædatoriæ*. Et genere humano ante constitutionem civitatum per familias disperso, justa & honorifica habita est. Est enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Atheniensis* spoliis belli, vectigalibus externis, & territorio armis acquisito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, sed etiam pecuniam & agros viritim diviserint. Hujus modi autem divitiarum incrementa in rationes minimè

nimè referenda ſunt. Eſt enim quod ad lucrum ſpectat, miliria ſicut alea, qua plurimi rem ſuam labefactant, pauciſſimi ampliorem reddunt. Cum ergo tria tantum ſint, *proventus terræ* & *aquæ*, *labor*, & *parſimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum verſabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales ſunt *Agricultura*, & *Piſcatura*. Ad ſecundum utiles ſunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, induſtria excitetur, *ars navigandi* (per quam commoda totius mundi ſolo penè labore emta in unam civitatem comportantur,) item *mechanica* (ſub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *ſcientiæ mathematicæ*, nauticæ & mechanicæ fontes in honore habeantur. Ad tertium utiles ſunt leges illæ, quibus ſumtus tam in cibos quam in veſtes, & univerſum in res omnes, quæ uſu conſumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines ſupra dictos utiles ſunt, pertinet etiam ad officium imperantium eas ſancire.

X V. Libertas civium non in eo ſita eſt, ut legibus civitatis exemti ſint, vel *Non eſſe plura legibus*

definienda, quàm postulat civium & civitatis commodum.

ut ii qui civitatis summam potestatem habent, non possint leges ferre quascunque volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumscriptæ sunt, neque circumscribi propter varietatem possunt, necesse est, ut infinita pene sint, quæ neque jubentur neque prohibentur; sed facere vel non facere suo quisque arbitrio potest. In his unusquisque dicitur suâ frui libertate, atque in hoc sensu libertas hoc loco intelligenda est, nempe pro juris naturalis parte eâ, quæ civibus à legibus civilibus permissa, & relicta est. Sicut aqua ripis undiquaque conclusa stagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit eo liberior fluit: ita quoque cives si nihil injussu legum facerent torperent; si omnia dissiparentur, & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitiosum est: non enim ad actiones hominum tollendas, sed dirigendas, inventæ leges sunt; sicut neque ripas ad sistendum cursum fluminis, sed ad dirigendum natura ordinavit. Mensura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda est. Quare contra officium eorum qui imperant,

&

& legum ferendarum authoritatem habent, in primis eſt, ut plures leges ſint, quam ad bonum civium & civitatis neceſſario conducat. Nam cum de eo quod facere vel non facere debent, ſæpius per rationem naturalem, quàm per ſcientiam legum homines deliberare ſoleant; ubi leges plures ſunt, quàm ut earum facile meminiſſe poſſimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per ſe non prohibet; neceſſe eſt ut per ignorantiam, ſine ulla pravâ intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conſervare lege naturali obligantur.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & ſingulis civibus ad beate vivendum neceſſariæ pars magna etiam eſt, ut pœnæ nullæ timendæ ſint, niſi quas prævidere, aut exſpectare poſſint. Præſtatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur, ibi is qui primus legem transgreſſus eſt, pœnam exſpectat indefinitam, ſive arbitrariam, ſupponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non ſubjiciuntur, per ea quæ diximus

Pœnas non majores ſumendas, quàm quæ legibus præfinitæ ſunt.

mus cap. 3. articulo 11. ideóque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis, spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quàm utilitatem publicam. Ubi vero pœna definita est, sive lege præscripta, ut quando verbis disertis ponitur, *qui sic facit, sic patietur*; sive praxi, ut quando pœna, lege non præscripta, sed (arbitraria ab initio) determinata est postea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quàm quæ lege definitur majorem exigere, contra legem naturæ est. Finis enim punitionis est, voluntatem hominis non cogere, sed formare, & talem facere, qualem eam esse cupit is qui pœnam statuit. Et deliberatio nihil aliud est nisi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat necessariò secundum inclinationem suam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quàm ut libidini metus præponderet, libidinis supra metum pœnæ excessus quo crimen committitur, legislatori attribuendus.

dus est, hoc est, summo imperanti; ideóque si punit majori pœnâ, quàm ipse legibus præfinivit, punit in alio quod peccavit ipse.

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

XVII. Etiam ad innoxiam & necessariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus sibi quisque concessa habet, iis sine metu frui possit. Frustra enim est *suum* ab *alieno* legibus distingui, si falso judicio, latrocinio, vel furto rursus confundantur. Contingit autem falsa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi possunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ statuuntur, sed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æstimamus, quæ rarò fieri solent, raro exspectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam misericordia corrupti pœnas lege debitas sæpe remittant atque eo modo improbis spem faciant impunitatis, bonis civibus à sicariis, latronibus, veteratoribusque obsessis, neque conversari inter se, neque omnino se movere liberum erit; imò civitas ipsa dissolvitur, & redit cuique jus se ipsum suo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ summis imperantibus, ut justitiam nòn modo ipsi exerceant, sed etiam ut judices à

se positos idem facere pœnis cogant, hoc est, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus est, judices extra ordinem qui de ordinariis cognoscant.

CAPUT XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt à* consilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo* à jure. IV. *Divisio legum in* Divinas & Humanas, & Divinarum *in* Naturales & Positivas; & naturalium *in leges* singulorum hominum, & Gentium. V. Legum Humanarum, *id est*, *civilium divisio in* sacras, & sæculares. VI. *In* Distributivam & Vindicativam. VII. Distributivam & vindicativam *non esse* species *legum*, *sed partes*. VIII. *Omni legi pœna appensa intelligitur*. IX. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse*. X. *Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ*. XI. *Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator*. XII. *Unde cognoscatur* legislator. XIII. *Ad cognoscendam legem necessaria sunt* Promulgatio & interpretatio. XIV. *Legis civilis divisio in* scriptam & non scriptam. XV. Leges naturales *non esse leges* scriptas; *neque* Responsa Jurisprudentum, *neque* consuetudinem *esse* leges *per se*, *sed per consensum summæ potestatis*. XVI. Peccati *nomen latissimè acceptum quid significet*. XVII. Peccati *Definito*. XVIII. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, & mali-

tiam

tiam. XIX. *In quo genere peccati contineatur* Atheismus. XX. *Quid sit* crimen læsæ Majestatis. XXI. *Crimine læsæ Majestatis non leges* civiles *sed* naturales *violari.* XXII. *Ideoque non jure* Imperii *sed jure* belli *puniri.* XXIII. *Obedientiam non recte distingui in* activam *&* passivam.

Lex ab iis qui vim verborum minus morosè pensitant, aliquando cum *consilio*, aliquando cum *Pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *consilio*, qui putant Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est fiat, frustra esset. Distinctio inter *consilium* & *legem* petenda est à differentia inter *consilium* & *mandatum.* Jam CONSILIUM est *præceptum*, in quo ratio quare paremus sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis.* Propriè enim non dicitur, *Sic volo, sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas.* Cùm vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo: LEX est *mandatum ejus personæ (sive hominis, sive curiæ) cujus* *Lex quomodo differat à consilio.*

præceptum continet obedientiæ rationem. Ut præcepta Dei respectu hominum, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sint. Differunt ergo multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur *officii*, quod *consilio arbitrii* est. *Consilium* dirigitur ad finem *ejus cui præcipitur*, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit*. *Consilium* non nisi *volentibus* datur, *lex* etiã *nolentibus*. Deniq; jus *consiliarii* tollitur arbitrio ejus cui *consilium* dat jus *legislatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex*.

Quomodo differat à pacto.

II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi, communi consensu hominum determinatas. Inter quos est *Aristoteles* qui *legem* hoc modo definit. Νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id est, *lex est oratio definita juxta consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere.* Quæ definitio non est *legis* simpliciter, sed *civilis*. Manifestum

festum enim est, *leges divinas* non esse ortas à consensu hominum, neque etiam *naturales*. nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque verò est ea definitio legitima *legis civilis*. civitas enim eo loco sumitur, vel pro unâ personâ civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ illud *communi consensu* non rectè ponitur; non enim habet una persona *consensum communem*. Neque oportebat ponere *indicans* quid facto opus esset, sed *jubens*. Civitas enim civibus quæ indicat imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem. hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non antequemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constituto imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga cæteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cùm sit qui potentiam civitatis

jure

jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum*; *lex mandatum*. *In pactis*, *faciam* dicitur; in *legibus*, *Fac*. *Pacto* * obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *Pacto*, priùs determinatur quid faciendum est, quàm ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem*, hoc modo, *Lex civilis est oratio definita per voluntatem civitatis, singula imperans quæ oportet facere*. Quæ eadem est cum eâ quam attulimus supra cap. 6. articulo 9 nimirum *leges civiles esse ejus* (sive hominis, sive curiæ) *qui in civitate summa potestate præditus est, de civium futuris actionibus mandata*.

Annotatio. Pacto obligamur. &c.] *Visum est aliquibus, idem esse* Obligari *&* Obligatum teneri, *& proinde distinctionem in verbis aliquam, in re nullam esse. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id est propter promissionem præstare debere. Lege vero obligatum teneri,*

id

id est, metu pœnæ quæ in Lege constituitur ad præstationem cogi.

III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permissum est, facere perseverant, quamquam *lege civitatis* prohibeatur. Quod *lege divinâ* prohibetur, lege civili permitti non potest, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi potest *lege civili.* Veruntamen quod jure divino permittitur, id est, quod jure divino fieri potest, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem à *superioribus* relictam restringere possunt, quamquam ampliare non possunt. Est autem *jus*, *libertas naturalis*, à legibus non constituta, sed relicta. Remotis enim *legibus*, *libertas* integra est; hanc primo restringit *naturalis lex*, & *divina*; residuam restringunt *leges civiles*; & quæ legi civili superest, restringi rursus potest, à *constitutionibus* particularium urbium & societatum. Multum ergo interest inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* est, differuntque ut ut contraria. *Quomodo à jure.*

IV. *Lex* omnis dividi potest, primum pro diversitate authorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem pro duo- *Divisio legum in Divinas & Hu-*

manas; & Divinarum in Naturales & Positivas; & Naturalium in leges singulorum hominum & gentium.

duobus modis, quibus Deus voluntatem suam hominibus notam facit, duplex est: *Naturalis* (sive *Moralis*) & *Positiva*. *Naturalis* ea est, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* suum *æternum* ipsis innatum, nimirum *Rationem naturalem*. Atque hæc est ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus sum. *Positiva* est, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*, quo locutus est ad homines tanquam homo; quales sunt leges quas tradidit *Iudæis* circa politiam & cultum divinum; possuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Israëlitarum* populi sui peculiaris peculiares erant. Rursus *naturalis* dividi potest, in naturalem *hominum*, quæ sola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici potest *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium* appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, *lex* quam loquentes de hominum singulorum officio *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus ttadita sunt, translata ad *civitates* & *gentes* integras,

pro-

pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis ſumi poſſunt.

V. *Humana lex* omnis *civilis* eſt. Nam extra civitates ſtatus hominum hoſtilis eſt; in quo quia alter alteri non ſubjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina eſt, nullæ ſunt. In civitate verò, ſola civitas, hoc eſt, homo, vel curia cui ſummum civitatis imperium committitur, legiſlator eſt, civitatis autem leges civiles ſunt. *Civiles leges* poſſunt dividi pro diverſitate ſubjectæ materiæ in *ſacras* & *ſeculares*. *Sacræ* ſunt quæ pertinent ad Religionem, hoc eſt, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu perſonæ, res, loca, conſecranda ſunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibuſque ſupplicationes faciendæ ſunt, & ſimilia) & nulla lege divinâ poſitivâ definiuntur. Nam *leges civiles ſacræ* ſunt *humanæ* (quæ & *Eccleſiaſticæ* dicuntur) circa res *ſacras*; *ſeculares* autem generali nomine *civiles* appellari ſolent.

Legum humanarum, id eſt civilium, diviſio in ſacras & ſeculares.

VI. Rurſus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis quorum alterum eſt *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquieſcant, duas habet partes, alteram *diſtributivam*, alteram *vindicativam*, ſive

In Diſtributivam & vindicativam.

sive *pœnariam*. *Distributivâ* est, qua jus suum cuique distribuitur, hoc est, quæ reguas omnium rerum constituit, quibus sciamus quid nobis, quid aliis proprium sit, ita ut nos nostris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur suis; & quid cuique licitum sit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* est, qua, quæ pœnæ sumendæ sunt de iis qui legem violant, definitur.

Distributivam & Vindicativam non esse species legum, sed partes.

VII. *Distributiva* autem *& vindicativa* non sunt duæ legum *species*, sed ejusdem legis duæ *partes* Siquidem enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum esto, quod tu tuo reti cepisti in mari*, frustra est. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepisti, non impedit quin adhuc tuum sit. nam in statu naturæ ubi omnia omnium sunt communia, idem est & *tuum* & *alienum*; ita ut quod lex definit esse *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & post legem *tuum* esse non definit, quamquam ab alio possessum. nihil ergo lex agit, nisi ita intelligatur, ut sic *tuum* sit, ut omnes alii prohibeantur ne impediant quo minus omni tempore eo possis tuo arbitratu secure uti & frui. Hoc enim est quod requiritur ad proprietatem bonorum, non

ut

ut quis iis possit uti, sed possit solus, quod fit prohibendo alios ne sint impedimento. Sed frustra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt. frustra ergo lex est nisi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *distributiva* dicitur, *prohibitoria* est, & loquitur ad omnes; secunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria est, & loquitur tantùm ad ministros publicos.

Omni legi pœna appensa intelligitur.

VIII. Ex quo etiam intelligitur omni *legi civili annexam esse pœnam*, vel explicite vel implicitè. Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressæ jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis. frustra enim est lex, quæ impunè violari potest.

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis, de homicidio, adulte-

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod prohibeatur aliena invadere, sequitur præcepta hæc, *Honorem parentibus; legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant leges occidere, non occides: Legi-*

bus

rio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.

bus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falso testimonio non frustrabere, esse leges civiles. Leges naturales eadem præcipiunt, sed implicité: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam obedientiam præstare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abstinere, quando quid sit alienum lege civili definitum fuerit. cives autem omnes (per cap 6. art. 13.) obedientiam præstare mandatis ejus qui habet summam potestatem, hoc est, legibus civilibus, ex ipsa civitatis constitutione *paciscuntur*, etiam ante quam violari possunt. Nam lex naturalis obligabat in statu naturali, ubi primò (quia natura omnia omnibus dedit) nihil alienum erat, & proinde alienum invadere impossibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiam concubitus omnes liciti; tertio, ubi status belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujusque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; postremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus usus testimonii dicendi neque veri neque falsi.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas obser-

observandas antiquior sit quam ipsarum legum promulgatio, utpote contenta in ipsa civitatis constitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet observari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam sciamus quid imperabitur, ibi universaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo sequitur legem civilem nullam quæ non sit lata in contumeliam Dei (cujus respectu ipsæ civitates non sunt sui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem esse posse. Nam etsi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. si tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non est illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacædemonii olim cum permitterunt pueris certa lege surripere bona aliena, ea bona non aliena, sed propria surripientis esse jusserunt; ideoque tales surreptiones non erant furta. similiter ethnicorum copulationes sexuum, secundum leges suas, conjugia erant legitima.

Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ;

XI. Ad essentiam legis necessarium est, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia summam potestatem, hoc est, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipsa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut cui

Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.

cui, aut ad quid tenetur, obedire non potest, & perinde est, ac si non teneretur. Non dico necessarium esse ad essentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuò cognitum sit, sed tantum ut cognitum semel fuerit, quod si postea civis obliviscatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipsius legis, id non impedit quo minus teneatur obedire, cum potuerit meminisse, si voluntatem obediendi, prout naturalis lex jubet, habuisset.

Unde cognoscatur legislator.

XII. *Cognitio legislatoris* dependet ab ipso cive; nam sine consensu & pacto sùo proprio, vel expresso, vel subaudito jus legislationis conferri in neminem potuit. Expresso, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter se constituunt, vel quando promisso suo submittunt se alicujus imperio; vel saltem subaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad profectionem & conservationem sui adversus alios. Cujus enim imperio concives nostros obedire postulamus bono nostro, illius imperium legitimum esse, eâ ipsâ postulatione confitemur. Ideoque ignorantia potestatis legum ferendarum obtinendi nunquam potest. unusquisque enim quod ipse fecit fecisse se cognovit.

XIII. *Co-*

XIII. *Cognitio legum* dependet à legislatore, qui eas promulgare debet; aliter enim non ſunt leges. Eſt enim lex legislatoris mandatum; mandatum autem eſt declaratio voluntatis. non ergo lex eſt, niſi voluntas legislatoris declaretur; id quod fit *promulgatione.* In *promulgatione* autem duo conſtare debent, quorum alterum eſt, ut is vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipſi jus legislationis, vel id faciant authoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum eſt ipſa legis ſententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui ſummum habet imperium, conſtare, hoc eſt ſciri accuratè & Philoſophicè loquendo non poteſt, niſi ab iis qui ab ore ipſius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; ſed credendi rationes tantæ ſunt, ut non credere vix ſit poſſibile. Et in civitate quidem *Democraticâ*, ubi legibus ferendis unuſquiſque intereſſe ſi velit poteſt, qui abſens fuerit, præſentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Ariſtocratiis*, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præſentibus & coram audire conceditur, illis paucis neceſſe erat poteſtatem facere, ea cæteris promulgandi. Et ſic *Edicta* & *decreta* Prin-

Ad cognoſcendam legem neceſſaria ſunt promulgatio & interpretatio.

cipum esse credimus, quæ pro talibus vel scripto, vel voce eorum quorum id munus est, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi causas habeamus has, vidisse quod princeps, vel curia summa talibus *consiliariis*, *scribis*, *præconibus*, *sigillis*, & similibus argumentis ad voluntatem suam declarandam constanter usus sit; quod nunquam authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem transgressi sunt pœnæ sumtæ fuerint; non modo qui sic credens obediverit *edictis* & *decretis* per illos editis ubique terrarum accusatur, sed etiam qui non credens non obediverit punitur. Nam permittere ut hæc constanter fiant, satis manifestum signum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat satis perspicua est; modo nihil in *lege*, edicto seu *decreto* contineatur, quod summæ potestati ipsius imperantis deroget. Non est enim putandum, eum velle potestati suæ à quibuscunque ministris suis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi. *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda est ab iis quibus à summa potestate commissa est *Causarum cognitio*, sive *judicia*. *Iudicare* enim nihil aliud

est

est quam *leges* singulis casibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commissum est, eodem modo cognoscitur, quo cognoscimus qui sint ii, quibus commissa est authoritas leges promulgandi.

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta*, & *non scripta*. Per *scriptam* intelligo eam quæ voce sive signo aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum est generi humano, & propterea inventione literarum & scribendi arte antiquius. Non ergo *legi scriptæ* necessaria est *scriptio*, sed vox; hæc sola ad *essentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita est. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari solitas esse legimus. *Non scripta* est ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, sive rationem naturalem, quales sunt *leges naturales*. Lex enim naturalis, quamquam à civili distinguatur quatenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet civilis est; exempli gratia, hæc, *non concupisces*, quæ pertinet tantùm ad animum, lex naturalis tantum

Legis civilis divisio in Scriptam & Non scriptam.

 est;

eſt; hæc verò, *non invades* & naturalis, & civilis eſt. Cum enim regulas præſcribere univerſales, quibus omnes futuræ lites quæ fortè infinitæ ſunt, dijudicari poſſint impoſſibile ſit, intelligitur, in mni caſu *legibus ſcriptis* prætermiſſo ſequendam eſſe *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus distribuere: atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui ſcientes & volentes *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non eſſe leges ſcriptas: neque reſponſa juriſprudentum, neque conſuetudinem eſſe leges per ſe, ſed per conſenſũ ſummæ poteſtatis.

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quanquam in libris Philoſophorum deſcriptæ fuerint, non eſſe ob eam rem vocandas leges ſcriptas; neque ſcripta juriſprudentum, eſſe leges, ob defectum authoritatis ſummæ; neque etiam *Reſponſa prudentum*, id eſt, *judicum*, niſi quatenus conſenſu ſummæ poteſtatis in conſuetudinem abierint. tunc autem inter *leges ſcriptas* habenda eſſe; non propter conſuetudinem ipſam, (quæ vi ſua legem non conſtituit) ſed propter voluntatem ſummi imperantis, quæ ex eo arguitur, quod *ſententiam*, ſive æquam ſive iniquam, in conſuetudinem ire perpeſſus eſt.

Peccati nomen

XVI. *Peccatum* ſignificatione latiſſimâ comprehendit omne *factum dictum*, & *vo-*

& *volitum* contra rectam rationem. Unusquisque enim media ad finem quam sibimet ipsi proponit ratiocinando quærit. si ergo rectè ratiocinetur (hoc est incipiens à principiis euidentissimis texat discursum ex consequentibus continuò necessariis) progredietur itinere directissimo, aliter deviabit; id est, *faciet*, *dicet* vel *conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocinando quidem *errasse*, actione verò & voluntate *peccâsse*; nam *peccatum* ita sequitur *erratum*, sicut *voluntas intellectum*. Atque hæc est vocis acceptio generalissima, qua continetur omne *factum imprudens*, sive contra legem, ut, alienam domum evertere; sive non contra legem, ut propriam, super arenam ædificare. *latissimè acceptum, quid significet.*

XVII. Ubi vero de *legibus* sermo est, ibi *peccati* nomen arctius est, significatque non omne factum contra rectam rationem, sed illud tantum quod *culpatur*, atque ob eam causam *malum culpa* appellatur. Nec tamen si quid culpetur, *peccatum* statim, aut *culpa* dicenda est, sed si cum ratione culpetur. Quærendum igitur est, quid sit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea est natura hominis, ut unusquisque *Peccati definitio*

id quod ipse sibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit, *malum* vocet. itaque diversitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*; & eandem rem, in seipso *bonam*, in alio *malam* esse dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & molestiâ nostrâ, (vel eâ quæ nunc est, vel quæ exspectatur) omnes æstimamus. Quoniam jam prosperè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium (propter certamen honorum) *molesta* omnibus, adeoque *mala* & videntur, & sunt; soleantque homines, *malos putare*, hoc est, *culpam attribuere* iis, unde sibi *malum* advenit, fieri non potest, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda sint, consensu singulorum quibus non eadem placent & displicent definiatur. Possunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum*, *adulterium*, & similia, esse *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi solent. Sed non quærimus an furtum sit peccatum; quærimus quid furtum dicendum sit, & sic de cæteris similibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum sit, in tanta diversitate censentium, non sit mensurandum

dum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla exſiſtat præter rationes *ſingulorum*, & rationem *civitatis*; ſequitur quid ſit *ratione culpandum* definiendum eſſe à civitate; ut *culpa*, hoc eſt, PECCATUM ſit quod quis fecerit, omiſerit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id eſt contra leges.

Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.

XVIII. Facere autem aliquis poteſt contra leges per infirmitatem humanam, etiamſi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotieſque lucri impunitatiſque; ſpes apparet, nulla pactorum & datæ fidei conſcientiâ retinentur, quin eas violent. Horum non modò facta, ſed etiam ingenia adverſa legibus ſunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* ſunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* ſunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ diſtinguuntur. Nam actionis irregularitas ἀδίκημα, *injuſtè factum*; animi, ἀδικία, & κακία, *injuſtitia* & *malitia*:

illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi sedati *pravitas*.

In quo genere peccati contineatur Atheismus.

XIX. Si quidem autem peccatum non sit, quod non sit contra aliquam legem, neque lex ulla sit, quæ non sit mandatum ejus qui summum habet imperium; neque quisquam summum imperium habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum, quo modo peccare dicetur is qui vel non existere Deum vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipsum evomuerit? Dicet enim *se voluntatem suam Dei voluntati nunquam subjecisse, ut quemne esse quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio sua erronea esset, ideoque etiam peccatum; numerandam tamen esse inter peccata imprudentiæ, sive ignorantiæ, quæ puniri jure non possunt.* Oratio hæc eo usque admittenda esse videtur, ut hujusmodi peccatum, quamquam sit maximum damnosissimumque, referri tamen debeat * ad peccata imprudentiæ; sed ut per imprudentiam aut ignorantiam excusandum sit, absurdum est. Punitur enim Atheus siue à Deo immediatè, sive à Regibus sub Deo constitutis, non ut subditus punitur à Rege: propterea quod leges non observaverit; sed ut hostis ab hoste, quod leges noluerit accipere;

cipere; hoc est, jure belli, ut Gigantes θεόμαχοι. Hostes enim inter se sunt quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri subjiciuntur.

Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ.] *Quod Atheismum non ad injustitiam, sed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehensum est: imo à nonnullis in eâm partem acceptum tanquam Atheis non satis acrem adversarium me ostenderim. Objiciunt præterea, quod cum* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim alicubi, confiteri deberem peccare eos, saltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiæ tantùm sed etiam injustitiæ reos esse. Ego verò ita Atheis inimicus sum, ut legem aliquam juxta quam condemnare eos injustitiæ possem, & diligentissimè quæsiverim & vehementer cupiverim; sed cum nullam invenerim, quæsivi proximè, quo nomine tantopere Deo exosi homines, ab ipso appellarentur. Deus autem de Atheo sic loquitur*, Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipso Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hostes Dei esse ostendo; Nomen autem hostis, quam injusti aliquando atrocius* *Annotatio.*

cius esse puto. Postremo justè & à Deo, & à summis imperantibus eo nomine puniri posse confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuso neque extenuo. Quod autem Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim, ita accipiendum est, non tanquam omnes id scire posse putaverim; nisi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo sequi putant, quemlibet ex vulgo, idem invenire potuisse. Dico igitur etsi ab aliquibus Deum esse, lumine rationis sciri possit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuò occupatos, item homines qui rectè ratiocinari non solent, vel non valent, vel non curant, denique insipientes in quo numero Athei sunt, scire id non posse.*

Quid sit crimen læsæ Majestatis.

XX. Quoniam à vi pacti quo cives singuli singulis ad obedientiam civitati, hoc est, summo imperanti sive is unus homo sive una curia sit, absolutam & universalem (qualem supra capite articulo definivimus) præstandam obligantur, derivatur obligatio ad singulas leges civiles observandas, ita ut illud pactum contineat in se leges omnes simul; manifestum est civem qui pacto generali:

li obedientiæ renunciaverit, omnibus simul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius est quolibet peccato uno, quanto peccare *semper* gravius est quam *semel*. Atque hoc est peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAIESTATIS, & est factum vel dictum quo civis, seu subditus, declarat non esse sibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ cui commissum est summum civitatis imperium obediendi. Et facto quidem, hujusmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur personis eorum qui vel summum imperium habent, vel habentium mandata exsequuntur, quales sunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ad hostes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem ostendunt qui directè negant se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret non esse iis obediendum (salvâ obedientiâ quam debemus Deo) simpliciter absolute & universaliter; vel in parte ut si quis diceret non esse iis jus suo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conscribendi, pecunias exigendi magistratus & ministros publicos eligendi, leges ferendi, controversias

determinandi, pœnas ſtatuendi, vel aliud aliquod ſine quo conſiſtere civitas non poteſt. Atque hæc & ſimilia dicta & facta crimina læſæ majeſtatis, ex vi legis (non civilis, ſed) naturalis ſunt. Poteſt autem eſſe ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læſæ majeſtatis, ſit tamen, ſi fiat pòſt. Ut ſi lége declaretur pro ſigno obedientiæ civilis renunciatæ habendum eſſe (hoc eſt pro crimine læſæ Majeſtatis) ſi quis vel monetam cuderit, vel ſigilla civitatis adulteraverit, is qui poſtea id fecerit reus majeſtatis non minus eſt quam ille alter, minùs tamen peccat, quia non omnes leges ſimul, ſed unam tantum legem violat. nam lex vocando crimen majeſtatis, id quod naturâ non ita eſt, nomen quidem invidioſum, & fortè pœnam majorem in reum jure ſtatuit, ſed ut peccatum ipſum gravius ſit, non efficit.

Crimine læſa Majeſtatis non leges civiles ſed naturales violari.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læſæ majeſtatis eſt, legis naturalis transgreſſio eſt; non civilis. Cùm enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ ſunt, omni lege civili prior ſit, ſitque crimen læſæ majeſtatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius vio-

violatio; sequitur crimine læsæ majestatis violari legem quæ præcessit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod si quis Princeps summus legem civilem in hanc formulam conciperet; *non rebellabis*, nihil efficeret. Nam nisi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc est, ad non rebellandum, omnis lex invalida est. obligatio autem, quæ obligat, ad id, ad quod antè obligati erant, superflua est.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles*, *proditores*, & cæteros *læsæ majestatis* convictos, non *jure civili*, sed *naturali*, hoc est, non ut *cives malos*, sed ut *civitatis hostes*, nec *jure imperii* sive dominii, sed *jure belli*.

Ideoque non jure imperii; sed jure belli puniri.

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipsâ lege definitur, expiari putant, si pœnam volentes subeant, neque reos esse coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus quoque naturales, quæ jubent civiles observari) eos qui pœnam solverunt, quam lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur venundaretur. Per

Obedientiam non rectè distingui in Activam & Passivam.

eandem rationem possent inferre etiam nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere. Sciendum autem est verba legis duplici sensu intelligi posse, altero ut duas partes (prout dictum est supra articulo 7.) contineat, nempe prohibentem absolute, ut *non facies*; & vindicantem, ut *qui facit pœnas dabit*. Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies nisi pœnas velis solvere*. Et sic lex non simpliciter, sed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit peccat, quia quod lege vetitum est facit. Si secundo, non peccat, quia facere vetitum non est implenti conditionem. Nam in primo sensu omnes facere prohibentur; in secundo ii soli, qui se pœnæ subtrahunt. In primo sensu, legis pars vindicativa non Reum obligat, sed magistratum pœnas exigere; in secundo obligatur ad pœnas exigendas ipse qui pœnas debet; ad quas solvendas si capitales, aut alioqui graves sint, obligari non potest. Utro verò sensu lex accipienda sit ab arbitrio dependet ejus, qui summum habet imperium. Ubi ergo de sententia legis dubitatur, quia certi sumus non peccare qui non faciunt, pec-

catum

catum erit ſi facimus, utcunque lex poſtea explicari poſſit. Nam quod dubitas an ſit peccatum necne id facere, cum abſtinere liberum ſit, contemtio legum eſt; ideoque per cap. 3. art. 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur eſt diſtinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Paſſivam*, quaſi pœnis humano arbitrio poſitis expiari poſſit, quod peccatum eſt contra legem naturalem quæ eſt lex Dei; aut quaſi non peccent qui peccant ſuo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam.

I. *Propoſitio ſequentium.* II. *In quos dicatur Deus Regnare.* III. *Verbum Dei triplex:* Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Regnum Dei duplex*, naturale *&* Propheticum. V. *Ius quo Regnat Deus, ſitum eſt in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura ſacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præſtandæ procedere ab imbecillitate humanâ.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali eſſe eas, quæ 2. & 3. Cap. ſuprà recitatæ ſunt.* IX. Honor *&* cultus *quid ſunt.* X *Cultum conſiſtere vel in* attributis, *vel in* actionibus. XI. *Et eſſe alium* naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *alium* juſſum, *alium* ſpontaneum. XIII. *Quis ſit cultus* finis *ſeu ſcopus.* XIV. *Quænam ſint leges naturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam ſint* actiones *quibus exhibetur*

cultus

cultus naturaliter. XVI. *In regno Dei naturali, civitatem posse* cultum *Dei* instituere *arbitrio suo.* XVII. *Regnante Deo per naturam solam,* legum *omnium* interpretem *esse* civitatem, *id est, eum hominem vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.* XVIII. *Dubitationes quædam sublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid sit* peccatum, *&* *quid* crimen læsæ Majestatis Divinæ.

Propositio sequentium. I. Quod status naturæ, hoc est libertatis absolutæ, qualis est eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia sit & status hostilis; Quod præcepta quibus talis status evitatur sint *leges naturæ*; Quod civitas existere sine summo imperio non possit; Quod iis qui summum imperium obtinent obediendum sit simpliciter, id est, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant, in antecedentibus, & ratione, & sacræ Scripturæ testimoniis comprobatum est. Deest ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut sciamus quæ sint leges sive mandata Dei. Aliter enim sciri non potest, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis sint contra leges Dei necne. Ex quo contingere necesse est, ut vel nimiâ obedientiâ erga civitatem contumaces simus erga majestatem divinam; vel metu peccan-

di.

di in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Ut utrumque hunc scopulum effugiamus, necessaria est cognitio legum Divinarum; quoniam verò legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum est in sequentibus de *Regno Dei*.

II. Psal. 96. v. 1. *Dominus regnavit, exultet terra*, dicit Psalmista. Et rursus idem Psalmista, Psal. 98. v. 1. *Dominus regnavit, irascantur populi*; *qui sedet super Cherubin*, *moveatur terra*. Scilicet velint nolint homines, Deus est Rex universæ terræ; neque si sint qui *Existentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo solio suo excutitur. Quamquam autem Deus homines universos ita per potentiam regat, ut nemo possit quidquam facere quod ille factum nolit, non est tamen hoc propriè & accuratè loquendo Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, sed qui *loquendo*, id est, *præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro subditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentiæ divinæ subjiciantur; quia *præcepta* & *minas* Dei *non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum esse non credunt, neque eos qui Deum esse credentes eum tamen inferiora hæc regere non credunt.

In quos Deus dicatur regnare.

credunt. nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoſcunt, neque minas metuunt. Soli igitur in Regno Dei cenſendi ſunt, qui ipſum & rectorem omnium rerum eſſe, & *præcepta* hominibus *dediſſe*, & *pœnas* in transgreſſores *ſtatuiſſe* agnoſcunt. Cæteros non ſubditos, ſed hoſtes Dei appellare debemus.

Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio & Prophetia.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, niſi qui regendis præcepta ſua apertè declarat; nam *præcepta* regentium leges ſunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, niſi quæ perſpicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excuſatio. Leges ſuas homines quidem *verbo* ſive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem ſuam univerſaliter ſignificare poſſunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur; Primò *per tacita rectæ rationis dictamina.* Secundò, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem ſupernaturalem*, vel per *viſionem*, vel *ſomnium*, vel *inſpirationem* ſeu afflatum divinum. Tertiò, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce ſic utitur Deus ad voluntatem ſuam aliis ſignificandam, vocatur PRO-

PHETA.

PHETA. Tres hi modi dici possunt triplex *Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale, Verbum sensibile*, & *Verbum Propheticum.* Quibus respondent tres modi quibus audire Deum dicimur, *Ratiocinatio recta*; *Sensus*, & *Fides. Verbum* Dei *sensibile* ad paucos factum est, neque Deus, per Revelationem hominibus loquutus est, nisi viritim, & diversis diversa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

IV. Pro differentiâ autem quæ est inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo Regnum duplex attributum est: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque universale est in omnes qui divinam agnoscunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum Propheticum*; quod peculiare est, propterea quod non omnibus dedit leges positivas, sed populo peculiari, & certis quibusdam hominibus à se electis. *Regnum Dei duplex, naturale & Propheticum.*

V. In *Regno naturali* Regnandi & puniendi eos qui leges suas violant jus Deo est à sola *potentiâ irresistibili.* Jus enim omne in alios vel à *Natura* est; vel à *Pacto.* Quomodo jus regnandi ex *Pacto* oritur, ostensum est capite 6. A *Natu-* *Ius quo regnat Deus situm est in omnipotentia ejus.*

ra

ra autem idem jus derivatur, eo ipso quod à natura non sit sublatum. Cum enim per naturam jus esset omnibus in omnia, unicuique erat jus in omnes regnandi ipsi naturæ coævum. causa autem quare inter homines id abolitum fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut supra capite secundo, articulo 3. ostensum est; dictante scilicet ratione decedendum esse à jure illo propter conservationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter se quoad vires & potentias naturales necessariò consequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta est. Quod si quis cæteros potentiâ in tantum anteisset, ut resistere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuissent, ratio quare de jure sibi à naturâ concesso decederet nulla omnino fuisset. Mansisset igitur ipsi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ excessum, qua & se & illos conservare potuisset. Iis igitur quorum potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipsa *potentiâ* derivatur. Et quotiescunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etsi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum est non potuisse eum

eundem

eundem justè affligere, vel etiam occidere, etsi non peccasset. Neque si voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens respicere possit, ideò sequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, sed à *peccato hominis*.

VI. Quæstio ista disputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala & malis bona contingunt*, eadem est cum hac nostra, *quo jure Deus bona & mala hominibus dispenset*. Et difficultate suâ non solum vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, sanctorum hominum de divinâ providentia fidem vacillare fecit. Psal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus* (inquit David) *Israelis Deus his qui recto sunt corde; mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*. Et *Iob*, quam acriter cum Deo expostulabat, quod *justus* cum esset, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in casu *Iob*, ipse Deus vivâ voce, & jus suum argumentis non à peccato ejus, sed à potentiâ propriâ desumtis confirmavit. Ita enim disputarunt inter se *Iob*, & amici ejus, ut hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accusationem argumentis ab innocentiâ sua redargueret.

Idem ex Scriptura sacra.

ret. Atqui Deus cùm & illum & hos audivisset, expostulationem illius refutat, non injustitiæ aut peccati alicujus ipsum damnando, sed propriam potentiam explicando. Job 38. vers. 3. & sequentibus. *Vbi* (inquit) *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ?* &c. De amicis autem Job 42. 7, *iratum se* ait *contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, sicut servus ejus Iob.* Sententiæ huic consentanea est ea quam dixit Servator noster in casu ejus qui cæcus natus erat, cum interrogantibus discipulis an ipse peccasset quod nasceretur cæcus, an parentes, respondit, Joh. 9. vers. 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum sit, Rom. 5. 12. *Mortem intrasse in hunc mundum per peccatum*, non sequitur quin Deus jure suo potuerit homines & morbis & morti obnoxios fecisse, etiamsi nunquam peccassent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morbosa, etiamsi peccare non possunt.

Obligationem obedientiæ Deo præstan- VII. Quod si jus Regnandi habeat Deus ab omnipotentiâ suâ, manifestum est *obligationem* ad præstandam ipsi obedientiam incumbere hominibus propter

pter * imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum est capite secundo, hîc ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à naturâ oritur, locum habere non potest. Sunt autem *obligationis naturalis* duæ species; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus suæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur spe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui resistere se posse desperat non potest non obedire. A secundo hoc obligationis genere nascitur, hoc est, à metu, sive imbecillitatis propriæ (respectu divinæ potentiæ) conscientiâ, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante scilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoscentibus *non esse calcitrandum contra stimulum.*

da procedere ab imbecillitate humana.

Propter imbecillitatem.] *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione considerare velit, si essent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur credo neutrum neutri obligari. Hoc si verum est, verum quoque est quod posui, homines ideo Deo subjectos esse,*

Annotatio.

esse, quia omnipotentes non sunt. Etenim Servator noster Paulum admonens (qui eo tempore Ecclesiæ hostis erat) ne contra stimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videtur exegisse, quod ad resistendum satis virium non haberet.

Leges Dei in regno naturali esse eas, quæ 2. & 3. cap. supra recitatæ sunt.

VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam solam regnantis, aliud non supponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* solo cognosci possunt, manifestum est leges Dei per solam naturam regnantis solas esse *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3. enumeravimus, & à rationis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Iustitiam*, *Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem; & illas quas ratio recta dictaverit præterea, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dictet *ratio naturalis* videndum est.

Honor & cultus quid sint.

IX. Honor, proprie loquendo, nihil aliud est quàm opinio alienæ *potentia* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* ali-

aliquem, idem eſt quod magni æſtimare. Et ſic Honor non in *Honorato*, ſed in *Honorante eſt. Honorem* autem in opinione ſitum conſequuntur neceſſariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes & Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri ſolent, & quæ ſunt ipſius honoris effectus, ideoque & ſigna naturalia. Sed nomen *Honor* tranſlatum eſt etiam ad effectus illos honoris externos; quo ſenſu, *Honorare* eum dicimur, de cujus potentiâ teſtamur, verbis vel factis, nos egregiè ſentire; ut *Honor* idem ſit quod *Cultus*. CULTUS autem eſt actus externus Honoris interni ſignum. Et quos officiis placare ſi irati ſint, vel utcunque propitios nobis reddere ſtudemus, eos *Colere* dicimur.

X. Signa animi omnia, vel *verba* ſunt vel *facta*; ideóque *Cultus* omnis, vel *verbis* vel *factis* conſtat. Utraque autem ad tria genera referuntur; quorum primum, *Laus* eſt ſive *prædicatio bonitatis*; ſecundum *prædicatio potentiæ præſentis*, quod eſt *Magnificare* *μεγάλυνσις*; Tertium *prædicatio felicitatis* ſive *potentiæ in futurum* etiam ſecuræ; quæ *μακαρισμὸς* dicitur. Honorum, inquam, unum *Cultum conſiſtere vel in attributis, vel in actionibus.*

quodque genus, non in *Verbis* modo, ſed etiam in *Factis* ſpectari poteſt. *Verbis* autem *laudamus* celebramuſque tunc, quando fit per propoſitionem, ſive *dogmaticè*, hoc eſt, per *attributa*, ſive *nomina*, quod *enunciativè* & *Categoricè* laudare vel celebrare dici poteſt; ut cum dicimus illum quem honoramus eſſe *liberalem*, *fortem*, *ſapientem*. *Factis* vero, quando fit *per conſequens*, ſive *per hypotheſin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *fœlicitatem* ſupponit.

Et eſſe alium naturalem, alium Arbitrariũ.

XI. Sive autem *verbis*, ſive *factis* aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes ſignificant, qualia ſunt inter *attributa*, nomina *virtutum* & *potentiarum* generalia, quæ in malam partem accipi non poſſunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Iuſtus*, & ſimilia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis ſemper ſubintelligitur. Alia quæ honorem apud quoſdam ſignificant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia ſunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honeſta vel inhoneſta, pro diverſitate opinionum diver-

versè referuntur; ut quod occiderit inimicum; quod fugerit; quod sit Philosophus; quod Orator, & similia, quæ apud alios in honore, aliis contemtui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, prostratum; vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*; alter vero qui loca & mores sequitur, *Arbitrarius* dici potest.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *Imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti. si *Imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant honorem ut *tales*, sed ut *imperatæ*: significant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*; ita ut *cultus imperatus* consistat obedientiâ; *spontaneus* solâ naturâ actionum sit honorificus; quæsi honoris significativæ sint apud spectantes, *cultus*, aliter *contumelia* est. Rursus *cultus* vel *publicus*, vel *privatus* esse potest; *publicus* autem *spontaneus* esse respectu colentium singulorum non

Alium jussum, alium spontaneum.

modo sibi vel amore vel metu obedientes reddat.

XIV. Ut sciamus autem, quem *cultum* Dei assignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*; ubi inprimis manifestum est attribuendam ei esse *exsistentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus esse, nulla esse potest. Deinde Philosophos qui ipsum mundum, vel mundi animam (id est partem) dixerunt esse Deum, idignè de Deo loquutos esse; non enim quicquam ei attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi causa*; dicentes autem *mundum esse Deum*, dicunt *nullam esse ejus causam*, hoc est, *Deum non esse*. Similiter eos qui mundum non creatum, sed æternum esse asserunt, quoniam æterni causa esse non potest, *causam mundi esse*, id est, *Deum esse* negare. Indigne item de Deo sentire, qui otium ipsi attribuentes, mundi generisque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipotentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud: *quod supra nos, nihil ad nos*; cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certè est tanquam non exsisteret. Præterea in *attri-*

Quænam sint leges naturales circa Dei attributa.

butis quæ ſignificant *magnitudinem* & *potentiam*: ea quæ finitum, ſeu determinatum aliquod ſignificant, minime ſigna eſſe animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, ſi minus ei *potentiæ* aut *magnitudinis* attribuimus quàm poſſumus. Finitum autem omne minus eſt quam poſſumus; finito enim majus ſemper aſſignari & attribui facillimè poteſt. Non igitur Deò tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, ſive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ noſtræ; quicquid enim concipimus, *finitum* eſt. Et quamquam vox hæc *infinitum* ſignificet conceptum animi, non tamen ſequitur conceptum nobis aliquem eſſe *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid eſſe *infinitum*, non aliquid in re ſignificamus, ſed impotentiam in animo noſtro; tanquam ſi diceremus neſcire nos, an & ubi terminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea ejus* animo noſtro inſit, *idea* enim conceptus noſter eſt, conceptus autem niſi *finiti* non eſt. Neque quod habeat *partes*, aut quod ſit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finitorum* ſunt. Neque quod in *loco* aliquo ſit. *in loco* enim non eſt, niſi quod undiquaque *fines* & ter-

terminos habeat magnitudinis. neque quod *moveatur* aut *quiescat*, utrumque enim supponit *esse in loco*. Neque plures esse Deos, quia nec plura infinita. Porrò circa *attributa Felicitatis*, indigna Deo ea esse quæ significant *dolorem* (nisi intelligantur, non pro affectu, sed per metonymiam pro effectu) qualia sunt *pœnitentia, ira, misericordia:* vel *egestatem*, ut *appetitus, spes, concupiscentia:* & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; signa enim *indigentiæ* sunt, cum intelligi non possit, ut quis *appetat*, *speret*, *cupiatve*, nisi ea quibus *caret*, *indigetque*. *vel facultatem passivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ est, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non est intelligenda similis nostræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim si *appetat*, *indiget*; quod contumelia est dicere; sed supponendum est aliquid analogum quod concipere non possumus. Similiter quando attribuimus ei *visionem* & cæteros *sensuum actus*, vel *scientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud sunt, quàm suscitatus à rebus externis organa prementibus animi tumultus, non est putandum aliquid tale accidere Deo; signum enim est potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non est

beatissimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa sunt, ut *infinitus*, *æternus*, *incomprehensibilis*, vel superlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortissimus*, &c. vel indefinita, *ut bonus*, *justus*, *fortis*, *creator*, *rex* & similia; eo sensu, ut non velimus, quid sit dicere, (quod esset cum limitibus nostræ phantasiæ circumscribere; sed propriam admirationem, & obedientiam confiteri, quod humilitatis est, & proprium animi honorantis, quantum potest. Unicum enim ratio dictat *naturæ* significativum Dei nomen, *exsistens*, sive simpliciter, *quod est*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus*, & *Pater*.

Quænam sint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter.

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus est (quemadmodum & circa *attributa*) generalissimum rationis præceptum est, ut sint signa animi honorantis; sub quo continentur, Primò, *preces*. *Qui fingit sacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos; qui Rogat, ille facit*. Sunt enim *preces* signa spei; spes vero *potentiæ* & *bonitatis* divinæ agnitio est.

Secundò, *Gratiarum actio*, quæ ejusdem

dem affectûs signum est, nisi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiæ consequantur*.

Tertiò, *Dona*, id est *oblationes* & *sacrificia*, sunt enim *Gratiarum actiones*.

Quartò, *Non jurare per alium*. Est enim juramentum hominis contra seipsum, si fallat, iræ imprecatio ejus, qui & scire, utrum fefellerit necne; & punire quamvis potentem potest. Id quod solius Dei est. Siquidem enim Homo aliquis esset, cui neque abscondi subditorum suorum *malitia*, neque resistere potentia humana posset, sufficeret fides data, sine juramento; quæ violata posset âb Homine vindicari; neque igitur juramento esset opus.

Quintò, *De Deo considerate loqui*, Signum enim *Timoris* est; Timor autem *Potentiæ* confessio est. Sequitur ex præcepto hoc: *non esse utendum Dei nomine temerè, aut frustrà*; utrumque enim inconsideratum est. *Non esse jurandum ubi non est opus*; est enim frustra. Opus autem non est; nisi inter civitates ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri necesse est, ubi promissis fides deest, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non esse disputandum de divina naturâ*. Suppositum enim

eſt, in *regno Dei naturali ſolâ ratione omnia inquiri*, hoc eſt, ex principiis ſcientiæ naturalis. His autem tantum abeſt, ut ſciamus naturam Dei, ut ne quidem noſtri corporis, aut cujuſq; creaturæ proprietates ſatis aſſequi poſſimus. Ex hujusmodi igitur diſputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum noſtrarum nomina divinæ majeſtati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconſideratam & temerariam loquutionem eſſe eorum qui dicunt, *Hoc* vel *illud non conſiſtere cum juſtitiâ divinâ.* Nam & homines contumeliæ ducunt ſi filii ſui jus eorum diſputent, aut juſtitiam aliter quam imperatis ſuis metiantur.

Sextò, in *Precibus, Gratiarum actionibus, Sacrificiisque quidquid exhibetur, oportere eſſe in ſuo genere optimum, & honoris ſignificativum*; nimirum *orationem* eſſe non ſubitam, aut levem, aut plebejam, ſed pulchram & bene compoſitam. nam etſi abſurdum erat, quod Ethnici Deum ſub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & muſicâ in ſacris uterentur. Item *Victimas pulchras*, & *Donaria magnifica*, & quæ aguntur, vel ſubmiſſionis

vel

vel gratitudinis significativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa esse; proficiscuntur enim hæc omnia à studio honorandi.

Septimò, *Deum non solum secretò, sed palàm & publice in conspectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum est suprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Nisi ergo alii videant, quod in cultu gratissimum est perit. Postremò, summo conatu *observandas esse leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, superat omnes alias contumelias; sicut & è contrario, omnibus sacrificiis acceptior est obedientia. Atque hæ sunt legum naturalium circa cultum Dei præcipuè, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus singulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una est Persona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultûs Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt à singulis secundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non sunt, neque ergo civitatis cultus. quod autem fit à civitate fieri intelligitur ejus, vel eorum qui summum habent imperium, ideoque consensu civium simul omnium, id est, *uniformiter.*

XVI. *Leges naturales* circa cultum divi- *In regno Dei na-*

naturali, civitatem posse cultum Dei instituere arbitrio suo.

divinum, quæ præcedente articulo numerantur, signa honoris naturalia tantùm exhiberi præcipiunt. Considerandum autem est, duo esse genera signorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, sive ex constituto expresso, vel tacito. Quoniam jam in omni linguâ, *Nominum* sive *Appellationum* usus ex constituto oritur, etiam ex constituto poterit mutari. Quod enim dependet & vim suam derivat à voluntate hominum, eorundem consentientium voluntate mutari, vel aboleri potest. *Nomina* ergo quæ ex constituto hominum obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem constituto cessare possunt: quod autem constituto hominum potest fieri, id constituere civitati licet. Jure ergo civitas (hoc est ii, qui totius civitatis potestatem habent) quæ *nomina* sive *appellationes* Deo *honorificæ* sint, quæ non sint, hoc est, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ, vel profitendæ sunt judicabit. Actiones autem significant non ex constituto hominum, sed naturaliter, sicut effectus sunt signa suarum causarum, quarum quædam semper signa sunt contemtûs eorum, coram quibus fiunt, nimirum quibus ostentatur corpo-

ris immundities, & quæcunque pudet facere coram iis: quos reveremur. Aliæ semper signa sunt honoris, ut, accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas potest. Sed infinitæ aliæ sunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam, adiaphoræ sunt; eæ verò in signa honoris à civitate & institui possunt; & institutæ revera honorificæ sunt. Ex quo intelligi potest civitati obediendum esse, quicquid jusserit pro signo honorandi Deum, id est, pro cultu usurpari, modo id in signum honoris institui possit; quia honoris signum est, quod jussu civitatis pro tali usurpatur.

Regnante Deo per naturam solam, legum omnium interpretem esse civitatem, id est eum hominem.

XVII. Regnante Deo per solam naturam, quæ sint leges ejus, tam sacræ quam seculares diximus jam. Quoniam autem nemo est, quin falli ratiocinando possit, contingatque circa plerasque actiones, homines discordi sententiâ esse, quæri ulterius potest, quemnam, *rectæ rationis*, hoc est, legum suarum *interpretem* Deus esse voluit. Et de *legibus* quidem *secularibus*, id est; de iis quæ pertinent ad justitiam, & mores hominum versus homines, ex antè dictis de civitatis constitutione, rationi con-

vel curiam, qua habet sub Deo civitatis imperium summum.

sentaneum esse demonstravimus, *judicia* omnia esse penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud esse, quam legum interpretationes: & per consequens *legum interpretes* ubique esse civitates, hoc est, eos qui civitatum habent imperium summum. De *legibus* autem *sacris* considerandum est, quod supra cap. 5. artic. 13. demonstravimus, singulos cives tantum juris in eum vel eos qui imperium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, transtulisse. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus sit. ergo & transtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifestum est, quod modus honorandi Deum ante constitutam civitatem ab uniuscujusque *ratione privatâ* petendus erat. unusquisque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* submittere potest. Præterea si singuli propriam rationem in colendo Deo sequerentur, in tanta diversitate colentium, alter alterius cultum indecorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur. non esset ergo *cultus*, ne is quidem qui maximè cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultûs* in eo consistit, ut sit *signum honoris interni*:

signum

ſignum autem non eſt niſi quo aliquid innoteſcit aliis. neque ergo ſignum honoris eſt,niſi quod aliis ſic videtur. Rurſus ſignum verum eſt, quod conſenſu hominum fit ſignum, ergo etiam honorificum eſt, quod conſenſu hominum, id eſt, juſſu civitatis fit ſignum honoris. non eſt ergo contra voluntatem Dei, per ſolam rationem declaratam, exhibere ipſi ſigna honoris quæ imperabit civitas. Poſſunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos transferre, qui civitatis habent imperium ſummum: Imò debent; alioquin enim, omnes abſurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exſtitere, in eadem ſimul civitate conſpicerentur; ex quo contingeret unicuique credere cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici poſſet, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id eſt, honorat externe, niſi is qui ea facit,quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque poteſt, *legum naturalium* tam *ſacrarum*, quam *ſecularium*, Regnante Deo per ſolam naturam, *interpretationem*, dependere ab authoritate civitatis, hoc eſt, ejus hominis, vel curiæ, cui conceſ-

cessum est summum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converso, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa secularia, imperari à Deo.

Dubitationes quædam sublatæ. XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Primò, an non sequatur obediendum civitati esse, si directè imperat, Deum contumeliâ afficere, vel prohibeat colere: Dico, non sequi, neque esse obediendum. nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi potest pro modo colendi. neque etiam habuit quisquam ante civitatem constitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipsi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, si quæratur, an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentiæ contumeliosæ possunt derivari; veluti si imperetur: Deum colere sub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum esse putant? Certè faciendum (*) est. Cultus enim instituitur in signum honoris: sic autem colere signum honoris est, & ho-

honorem Dei propagat apud eos quibus pro signo habetur. Vel si imperetur Deo nomen attribuere, quod non intelligimus quid significet, aut quomodo cum hoc ipso nomine, *Deo* cohæreat? id quoque faciendum est; quia quæ facimus honoris causâ, nec intelligimus aliter se habere, si pro signis honoris accipiuntur, signa honoris sunt, ideòque, si ea facere recusamus, recusamus Dei honorem propagare. Idem sentiendum est de omnibns *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controversiam, vel disputari possunt. Quamquam enim hujusmodi imperata possunt esse interdum contra rectam rationem, ideòque peccata in iis qui imperant, non tamen sunt contra rectam rationem, neque peccata in subditis, quorum in rebus controversis recta ratio est ea quæ submittitur rationi civitatis. Postremò, si is homo vel curia cui commissa est summa potestas civitatis, jubeat se coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus est Deus, quæri potest an obediendum sit. Multa sunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui possunt; nam & homines *laudari*, & *magnificari* possunt; multæque actiones,

qui-

quibus & Deus & homines coli possunt. Sed *attributorum* & *actionum* significationes tantùm spectandæ sunt. *Attributis* ergo quibus significamus sentire nos hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat; vel esse immortalem, vel potentiæ infinitæ, & similia, quamquam jubeant Reges, abstinendum est; sicut & *actionibus* idem significantibus, ut precari absentem, rogare ea quæ solus Deus dare potest, ut pluvias, & serenitatem; offerre ei quæ solus Deus accipere potest, ut holocausta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi potest, ut sacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare existimetur, contra id quod ab initio supponitur. Cæterum genuflexio prostratio, vel alius quicunque actus corporis adhiberi licitè potest, etiam in cultu civili: possunt enim significare agnitionem potestatis civilis tantùm. Cultus enim divinus à civili, non motu, situ, habitu, aut gestu corporis distinguitur, sed sententiæ de eo qui colitur declaratione; ut si prosternamus nos ante aliquem animo declarandi eo signo quod habemus eum pro Deo, cultus divinus est: si idem facimus in signum agnitionis imperii civilis cultus civilis est. Neque distingui-

tur

tur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi solita est sub nominibus λατρεία & δυλεία, quorum prius servorum *officium*, posterius *sortem* denotans, nomina sunt ejusdem numero actionis.

Certè faciendum est] *Diximus capitis præsentis articulo* 14. *qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Iam qui Deum colunt sub imagine, terminos illi statuunt. faciunt ergo quod faciendum non est, & locus hic priori videtur esse contrarius. Sciendum igitur est primò, non illos qui imperio coacti sic colunt, Deo terminos assignare, sed qui imperant. nam qui inviti colunt, revera colunt, sed eo in loco stant vel procumbunt in quo loco stare vel procumbere à legitimo imperante jussi sunt. Secundo, faciendum esse dico, non semper & ubique, sed supposito nullam aliam esse colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione est. At in Regno Dei per Pactum, sive antiquum sive novum, ubi expresse prohibetur Idololatria, etsi civitas sic colere jubeat tamen faciendum non est. Quæ si consideraverit, qui repugnantiam putavit* *Annotatio.*

vit

vit esse aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare desinet.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deo per solam rationem naturalem, peccare subditos, primò, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundò, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertiò, si non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quartò, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: Hoc est, si Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2. *læsæ divinæ Majestatis crimen* est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive *Atheismus*. Procedunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit, illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut

ut illud non exciperent, Rei majeſtatis dicerentur.

CAPUT XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem (ſuperſtitione exteras nationes occupante) inſtituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum *&* Adamum, *prohibita eſt diſputatio de mandatis ſuperiorum.* III. *Pacti inter Deum &* Abrahamum *formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio Dei non ſimpliciter, ſed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non erant præter leges* naturæ, *& legem Circumciſionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud ſuos* interpres *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipſi obediendo.* VIII. *Pactum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *ſortitum eſt.* X. *Quænam leges Iudæis à Deo impoſitæ ſint.* XI. *Quid ſit, & quomodo cognoſcendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum Dei ſcriptum *apud Iudæos.* XIII. Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, *& ſummam* poteſtatem civilem *conjunctas fuiſſe in* Moſe, *dum viveret.* XIV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummo Sacerdote, *vivente Ioſua.* XV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummo Sacerdote *uſque ad* Saulem Regem. XVI. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* Regibus *uſque ad captivitatem.* XVII. *Eaſdem*

dem fuisse in Sacerdotibus *post captivitatem.* XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ, & Idololatria, sola erant crimina* læsæ Majestatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.*

Veram religionem (superstitione cæteras nationes occupante) instituit Deus per Abrahamum.

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conscientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant esse omnium rerum visibilium, Opificem invisibilem Deum; quem etiam metuunt sentientes non esse sibi satis tutelæ in seipsis. Cæterùm, ut eum rectè colerent imperfectus usus rationis, & affectuum vehementia obstitere. Metus autem invisibilium, quando à recta ratione separatur, superstitio est. Hominibus itaque sine speciali Dei auxilio, utrumque scopulum effugere *Atheismum* & *superstitionem*, penè erat impossibile. hæc enim à metu sine rectâ ratione, ille à *rationis opinione* sine metu proficiscitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria*; & coluerunt Deum omnes pene Gentes sub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, spectraque sive Phantasmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majestati (ut in Historiâ sacrâ scriptum legimus) ex genere humano unum per

quem ad verum sui cultum homines perdoceret evocare *Abrahamum*; illi se supernaturaliter revelare; & cum illo atque illius semine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Testamentum Antiquum.* Is igitur Religionis veræ caput est; is *Post diluvium unum esse Deum Creatorem Universi primus docuit.* Et ab eo *Regnum Dei per Pacta* initium sumit. Joseph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7.

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non solùm naturaliter, sed etiam per *pactum*, super *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluisse obedientiam præstari sibi, præter illam quam dictaret ratio naturalis, nisi *per pactum*, id est, ex ipsorum hominum consensu. Quoniam autem *pactum* hoc statim irritum factum est, neque unquam post renovatum, non est inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *scientiæ boni & mali*, (*sive judicatio de Bono* & *Malo* prohibita sit, sive esus fructus alicujus arborei) Deum postulasse præceptis suis obedientiam simplicissimam, sine disputatione, an *Bonum* vel *Malum* esset quod præciperetur

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum.

fru-

fructus enim arboris, si mandatum absit, nihil habet in naturâ suâ, quo esus ejus moraliter *malus*, hoc est, *peccatum* esse possit.

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

III. Pactum autem inter *Deum* & *Abrahamum* hac formulâ initum est. Gen. 17. vers. 7, 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & semen ejus memoriam fœderis hujus conservare posset, necessaria erat signi institutio. Adjecta ergo est pacto *Circumcisio*, sed tamen ut signum tantùm. vers. 10. *Hoc est pactum meum quod observabis inter me & te, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum Fœderis inter me & vos.* Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc habitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti cura-

curaret se & semen ejus masculinum *circumcidi*.

IV. Cum verò *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *exsistentia*, neque de *Providentiâ* Dei unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturâ debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hâc lege, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, solâ agnitione potestatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definitè illum, qui dixerat ipsi, Gen. 12. vers. 34. *Egredere de Terra tuâ*, &c. Gen. 13. vers. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei. Gen. 18. v. 1. sub specie trium virorum Cœlestium: & Gen. 15. vers. 1. per visionem: & vers. 3. per somnium, quod *Fidei est*. Qua specie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali sono eum alloquutus sit, non explicatur; constat tamen credidisse *Abra-*

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo.

hamum, vocem illam fuiſſe vocem Dei, & revelationem veram, & voluiſſe à ſuis coli illum, qui ſic eum alloquutus erat, pro Deo univerſi creatore; fidemque ejus in eo ſitam fuiſſe, non quod crediderit *Deum eſſe*, aut in promiſſis *veracem eſſe*, id quod credunt omnes, ſed quod non dubitaverit Deum fuiſſe illum, cujus vocem & promiſſa audierat. Et *Deum Abrahami* ſignificare, non ſimpliciter *Deum*, ſed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, ſed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, ſed quem Deus *ſupernaturaliter* revelaverat.

Leges quibus Abrahamus tenebatur, aliæ non erant præter leges naturæ, & legem circumciſionis.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiæ ſuæ poſitas, tunc vel poſt, ſeculares, vel ſacras, (excepto mandato de *circumciſione*, quod in ipſo *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifeſtum eſt, non fuiſſe alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur, præter leges naturales, & cultum rationalem, & circumciſionem.

Abrahamus, verbi

VI. Erat autem *legum* omnium *interpres*, tam ſacrarum, quàm ſecularium apud ſuos *Abrahamus*, non modò naturaliter, quatenus legibus uteretur natura-

turalibus tantùm, ſed etiam ex ipsâ pa- *Dei &*
cti formulâ, qua promittitur ab *Abra-* *legum*
hamo obedientia, non pro ſe tantùm, *omni-*
ſed etiam pro ſemine ſuo. *Quod* fruſtra *um, a-*
fuiſſet niſi filii ejus illius mandatis obedi- *pud ſuos*
re tenerentur. Atque quod dicit Deus *inter-*
Gen. 18. verſ. 18. *Benedicendæ ſunt in* *pres*
illo omnes nationes terræ: ſcio enim quòd *erat.*
præcepturus ſit filiis ſuis & domui ſuæ
poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini, &
faciant judicium & juſtitiam, quomo-
do intelligi poteſt, niſi filii & domus
ejus teneri ad obedientiam illius manda-
tis præſtandam ſupponerentur?

VII. Sequitur hinc, ſubditos *Abra-* *Subditi*
hami ipſi obediendo peccare non po- *Abra-*
tuiſſe, modò *Abrahamus* non impe- *hami*
raſſet *Dei exſiſtentiam* vel *Providentiam* *peccare*
negare, vel facere aliquid, quod eſſet *non po-*
expreſſè contra honorem Dei. In cæte- *tuerunt*
ris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius *ipſi obe-*
ſolius ore petendum erat, ut *legum* *diendo.*
omnium & *verborum Dei interpretis*.
Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quo-
modò colendus, ab *Abrahamo* ſolo do-
ceri poterant. Qui vero poſt *Abrahami*
mortem ſubditi erant imperio *Iſaaci* aut
Iacobi ſine peccato per eandem ratio-
nem ipſis in omnibus paruere, quam-
diu pro Deo & Rege ſuo agnoſcerent &

profiterentur *Deum Abrahami*. Priùs enim *Deo* ſimpliciter ſe ſubmiſerant, quàm *Abrahamo*; priùs autem *Abrahamo*, quàm *Deo Abrahami*, & rurſus prius *Deo Abrahami*, quàm *Iſaaco*. In ſubditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læſæ majeſtatis divinæ*, negare Deum; ſed in poſteris eorum, læſæ majeſtatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc eſt, colere Deum aliter quàm ab *Abrahamo* eſt inſtitutum, nimirum ſub imaginibus (*) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam cauſam appellabantur *Idololatræ*. Atque hucuſque ſubditi circa mandata principum ſuorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, ſatis facile dignoſcere potuerunt.

Annotatio. Sub Imaginibus manu-factis) *Vide cap.* 15. *art.* 14. *ibi cultum talem irrationalem eſſe oſtendimus, At ſi juſſu civitatis fiat, cui verbum Dei ſcriptum non eſt cognitum neque receptum, cultum talem cap.* 15. *art.* 18. *oſtendimus eſſe rationalem. Cæterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne ſic colant, expreſsè cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi ſive injuſſu ſive juſſu civitatis fiat, male fit.*

VIII. Ut

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3, 4. cum *Isaaco*. & Gen. 28. vers. 14. cum *Iacobo*, ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dictat; sed distinctè, *Deum Abrahami* & *Isaaci*: & post, idem *Pactum* renovaturus per *Mosen* cum toto populo *Israëlis* Exod. 3. vers. 6. *Ego* (inquit) *sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob*. Deinde cum populus ille constitisset in deserto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, sed etiam subjectionis humanæ propter memoriam recentem servitutis Ægyptiacæ inimicissimus, *Pactum* illud *antiquum* propositum est omnibus redintegrandum, hac formula, Exod. 19. vers. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & custodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo*, *Isaaco*, & *Iacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis. mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale, & gens sancta*. Respondit autem omnis populus simul. vers. 8. *Cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus*.

Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.

IX. In hoc Fœdere animadvertenda est inter alia, appellatio *Regni* non

Inde regimen Dei, no-

 ante

men regni sortitum est. ante usurpata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* esset ipsorum Rex, debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantùm, quatenus subditi ipsius; religiosum verò qualem instituit *Abrahamus*, quatenus subditi *Abrahami*, *Isaaci*, vel *Iacobi* suorum Principum naturalium. ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercesserat, nisi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Jam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *regnum Dei* super eos *institutivum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum Dei*: atque huc spectat, quod cum *Israëlitæ* Regem exposcerent, dixit Deus *Samueli*, 1. Sam. 8. vers. 7. *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.* & quod dixit *Samuel Israëlitis* 1. Sam. 12. vers. 12. *Dixistis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis*; & quod dicitur Ierem. 31. vers. 31, *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus sum eorum*; atque

etiam

etiam doctrina *Iudæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joseph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2. his verbis: *Quartæ autem studium sapientiæ sectantium viæ primus author fuit Iudas Galilæus. Hi cætera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum, Dominum habendum ac Principem & facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi, unà cum cognatis suis ac charissimis, quàm mortalem aliquem appellare Dominum.*

X. Iure regni per *Pactum* sic constituto, videndum proximo loco est, quasnam eis Deus proposuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ sunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à vicesimo capite *Exodi* usque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Mosis*. *Legum* autem in universum per manum *Mosis* traditarum, aliæ sunt quæ naturalirer obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo naturæ* latæ sunt, & vim suam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, ut pote lætæ à *Deo* quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim suam habuerunt ante *Mosen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obligant ex *pacto* illo solo quod

Quænam leges Iudæis à Deo impositæ sint.

postremum, initum est cum ipso populo, utpote latæ à *Deo* quatenus *Rege peculiari Israelitarum*. Primi generis sunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia sunt, *Parentes honorabis*; *non occides*; *non mœchaberis*; *non furaberis*; *non dices falsum Testimonium*; *non concupisces*. Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non assumendo Dei nomine in vanum*; est enim pars cultus naturalis, ut ostensum est capite præcedente, articulo 15. Item secundum, *de non adorando per imaginem* à seipsis factam; est enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo ostenditur. Secundi generis est præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim consistit essentia *pacti Abrahami*, per quod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipse Deus ipsius esset & seminis ejus. Item præceptum *de sanctificando sabbatho*. Est enim institutа septimi diei sanctificatio in memoriam creationis Hexameræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31. v. 17. *Pactum est* (subauditur *sabbathum*) *sempiternum inter me & filios Israël, signumque perpetuum: sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in septimo die ab opere cessavit*. Tertii generis sunt leges *politicæ, judiciales*,

diciales, *ceremonialesque*, quæ ſpectabant ad *Iudæos* ſolos. Primi & ſecundi generis *leges* in *tabulis lapideis* ſcriptæ, nempe *Decalogus*, in ipſa *Arca* conſervabantur: cæteræ ſcriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere*. Deut. 3. v. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Leges* Dei omnes ſunt *Verbum Dei*, ſed non è converſo omne *Verbum Dei* eſt *lex*. *Ego ſum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terrâ Ægypti*, Verbum Dei eſt, lex non eſt. Neque omne id quod ad *Verbum Dei* declarandum, unà cum ipſo enunciatur, aut ſcribitur, ſtatim *Verbum Dei* eſt. Nam, *hæc dicit Dominus*, non eſt Domini vox, ſed præconis, ſive Prophetæ. Id omne & ſolum Verbum Dei eſt, quod Deum loquutum eſſe pronunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipſe Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur, quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & ſolum eſt, quod pro tali exhibetur à vero Propheta, ſciri quid ſit *Verbum Dei*, antè non poteſt, quam cognoſcatur, quis ſit Propheta verus;

Quid ſit, & quomodo cognoſcendum Verbum Dei.

nec *Verbo Dei* credi, quàm credatur Prophetæ. *Mosi* à populo *Israelitico* creditum est propter duas res: *miracula*, & *fidem*. utcunque enim magna & evidentissima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidissent, saltem non credendum erat, si ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocasset, quàm ad cultum Dei *Abrahami*, *Isaaci*, & *Iacobi* patrum suorum. Fuisset enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res sunt, nimirum *prædictio futurorum supernaturalis*, quod est ingens miraculum & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Iudæis* pro notis veri Prophetæ habendas proposuit. Cui alterutra harum deest, is Propheta verus non est, nec pro verbo Dei habendum est quod pro tali obtendit. Si desit fides, reprobatur his verbis: Deut. 13. vers. 1. 2. 3. 4. 5. *Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & evenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos alienos, &c. Propheta ille, aut fictor somniorum interficietur.* Si prædictio eventuum desit, rejicitur his verbis: Deut. 18. vers. 21. 22. *Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum*

possum intelligere, quod Verbum Dominus non est loquutus? Hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit. Jam quod *Verbum Dei* sit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus respondebant, extra controversiam est. Sed quid sit sequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus respondere affirmantur, eis verè respondeant necne, multas controversias pati potest, præsertim in prædictionibus quæ obscurè atque ænigmaticè eventum præsignificant, quales sunt prædictiones prophetarum ferè omnium, ut qui non palam, sicut Moses, sed *per ænigmata & figuras Dominum vident.* Num. 12. vers. 8. De his autem judicari aliter non potest, quam per *Rationem naturalem.* dependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejusdem cum eventu.

XII. Pro *Verbo Dei scripto* habebant *Judæi* librum legis totius qui appellabatur *Deuteronomium*; usque autem ad captivitatem, quantum ex Historiâ sacrâ colligi *Quodnam fuerit verbum Dei scri-*

colligi poteſt, illum ſolum. nam liber hic traditus eſt ab ipſo *Moſe* Sacerdotibus, aſſervandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus deſcribendus. Deut. 3. verſ. 9. 26. idemque longo pòſt tempore authoritate Regis *Ioſiæ* pro *Verbo Dei* recognitus; 2 Reg. 23. verſ. 1. Cæteri verò libri Teſtamenti veteris quando fuerint in canonem primum recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Iſaiam* & cæteros, cum prædicerent non niſi ea, quæ vel in captivitate, vel poſt captivitatem futura erant, eorum ſcripta non potuerunt pro Propheticis illicò haberi, propter legem ſuprà citatam ex Deut. 18. verſ. 21. 22. quâ jubebantur *Iſraëlitæ*, ne pro Prophetâ haberent, niſi eum cujus prædictionibus eventus reſponderent. Atque hinc fortè eſt, quod *Iudæi*, quos interfecerunt, cùm propheterent, eorum ſcripta poſt, propter eventum prædictionum, pro Propheticis, hoc eſt pro verbo Dei habuerunt.

Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, & ſummam

XIII. Cognitô, quæ fuerint ſub *Pacto veteri leges*, & quod *Verbum Divinum* ab initio receptum; conſiderandum deinceps eſt, penes quem, vel quos, de ſcriptis Prophetarum poſt ſurgentium, an recipienda eſſent pro *Verbo Dei*, id

id eſt, an eventus prædictionibus reſponderent, necne, judicandi, & apud quem, vel quos *leges jam receptas & Verbum Dei ſcriptum interpretandi* reſideret authoritas; id quod per ſingula tempora, & mutationes Reipublicæ Iſraeliticæ inveſtigandum eſt.

poteſtatem civilem, conjunctas fuiſſe in Moſe dum viveret.

Manifeſtum autem eſt poteſtatem hanc, vivente *Moſe*, totam fuiſſe penes ipſum. Nam ſi ipſe *interpres legum* & *Verbi* non eſſet, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *ſingulos* privatim, vel ad congregationem ſive *Synagogam* plurium, vel ad *ſummum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primò, munus illud minimè fuiſſe privatorum hominum, aut congregationis ex illis compoſitæ, ex eo conſtat quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint. graviſſimis minis, ne aliter quàm per *Moſen, Deum audirent*. Nam ſcriptum eſt, *Sacerdotes autem & populus ne tranſeant terminos, nec aſcendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. deſcenditque Moſes ad populum & omnia narravit eis.* Exod. 19. 24, 25. Deinde quod neque ſinguli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus ſit, & per conſequens, quod ipſi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occaſione ex ſedi-

tione *Core, Dathan*, *Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifestè & expresſè declaratur. Nam contendentibus illis Dominum non minus loqui per ipſos, quam per Moſen, ſic arguunt: *ſufficiat vobis: quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus; cur elevamini ſuper populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controverſiâ ſtatuerit Dominus; ex eo intelligitur, quod *deſcenderunt* (*Core*, *Dathan* & *Abiron*) *vivi in infernum*, & *ignis egreſſus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros.* ibid. v. 33. & 35.

Secundò, Authoritatem illam non fuiſſe penes Aaronem ſummum Sacerdotem, manifeſtum eſt ex ſimili controverſiâ inter ipſum unà cum *Maria* ſorore, & Moſen. Quæſtio enim erat an Deus per *Moſen* ſolum loquutus fuerit, an etiam per ipſos, hoc eſt, an ſolus *Moſes*, an etiam ipſi *Verbi Dei interpretes* eſſent. Sic enim dixerunt: *Num per Moſen loquutus eſt Dominus? non & nobis ſimiliter loquutus eſt?* Num. 12. v. 2. Deus autem hos increpavit, diſtinxitque inter *Moſen* & alios *Prophetas*. *Siquis* (inquiens) *fuerit inter vos Propheta, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium lo-*

quar ad illum. at non talis ſervus meus Moſes, &c. *Ore enim ad os loquor ei , & non per ænigmata & figuras Dominum videt. quare ergo non timuiſtis?* &c.ibid. v.6. 7. 8. Poſtremò , quod *interpretatio Verbi Dei*, vivente *Moſe*, non fuerit penes Prophetas alios quoſcunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus ſuper omnes alios ; & ex ratione naturali , quandoquidem ejuſdem Prophetæ eſt , mandata Dei & ferre & explicare ; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud quod per *Moſen* annunciatum eſt. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius extiterit nemo , qui ad populum prophetaverit, præter 70 ſeniores , qui per *ſpiritum Moſis* prophetaverunt. Atque id quoque injuriâ factum credebat *Ioſua* , Moſis tunc miniſter, poſt ſucceſſor, donec conſentiente Moſe factum ſciret. id quod ex ipſo textu Scripturæ manifeſtum eſt. *Deſcendit Dominus per nubem, &c. auferens de ſpiritu, qui erat in Moſe, & dans ſeptuaginta viris.* Num. 11. v. 25. Poſtquam autem nunciatum eſſet, quod prophetarent , dixit *Ioſua* ad *Moſen : Domine mi prohibe eos. Moſes* autem reſpondit , *quid æmularis pro me,* &c? Cum ergo *Moſes* ſolus *Verbi Dei*

nun-

nuncius esset, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*, qui summam etiam potestatem habebat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen* suscitatum fuisse, non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote, vivente Iosuâ.

XIV. Tempore *Iosuæ interpretatio legum* & *Verbi Dei erat* penes *Eleazarum* summum *Sacerdotem*, eundemque Regem sub Deo absolutum. Id quod colligitur primò ex ipso *pacto*, in quo Respublica *Israëlitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel ut recitatur 1 Pet. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutionem & *pactum* populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat antè dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro suo tempore moderari (sive *Monarchia*, sive *Aristocratia*, sive *Democratia* sit) quod instituit; & habere poten-

rentiam omnem in præsens, quam aliis tributurus sit in futurum. Habuisse autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotium*, sed etiam *imperium summum*, expressè habetur per ipsam *Iosuæ* ad administrationem rerum vocationem. Sic enim scriptum est: *Tolle Iosuam filium Nun,&c.qui stabit coram Eleazaro Sacerdote,& omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel. Pro hoc, si quid agendum est, Eleazar Sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israel cum eo.* Num 27. v. 18, 19, 20, 21. Ubi *consulere Deum, quicquid agendum sit,* hòc est, *Verbum Dei interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus,* hoc est, ei obedire, pertinet & ad *Iosuam* & ad *omnem populum.* Notandum quoque est, vocem illam, *partem gloriæ tuæ*, apertè significare non habuisse *Iosuam* potestatem æqualem ei, quam habuerat Moses. Interim manifestum est etiam tempore *Iosuæ* potestatem summam civilem, & authoritatem interpretandi verbum Dei fuisse ambas in eâdem persona.

X V. Post

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote usque ad Saulem Regem.

XV. Post mortem *Iosuæ* sequuntur tempora *Iudicum* usque ad *Saulem* Regem; in quibus manifestum est jus regni à Deo instituti, mansisse apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per Sacerdotem. atque tale esse debuit usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo mutaretur: id quod non est factum antequam petentibus Regem consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te; sed me abjecerunt, ne regnem super eos.* 1 Sam. 8. v. 7. Potestas itaque civilis summa debebatur *jure*, ex institutione Dei, Sacerdoti summo. Facto autem potestas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie suscitatis) Israelitæ (gens Prophetarum avida) propter existimationem prophetiæ protegendos se & judicandos subjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod institutione Regni Dei sacerdotalis, etsi pœnæ statutæ fuerint & Magistratus qui judicarent; jus tamen pœnas sumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes dissolutam multitudinem & singulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moses imperio proprio morte multavit neminem;

nem; ſed quando interficiendus aliquis eſſet, unus vel plures, in eum vel eos, (authoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum ſed Dei metu obeditur. Et ſi quidem homines tales eſſent, quales eſſe debent, optimus is eſſet civitatis ſtatus. Sed hominibus quales ſunt regendis, neceſſaria eſt potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Moſen* præſcripſit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17.v.14. & Moſes ultimis ad populum verbis prædixit, *Novi quod poſt mortem meam iniquè agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis*. Deuter. 31.29. Cum ergo ſecundum hanc prædictionem ſurrexerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Iſrael, fecerunt filii Iſrael malum in conſpectu Dei & ſervierunt Baalim*: Jud. 2.10, 11. ſcilicet abjecerunt regimen Dei, hoc eſt, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & poſteà cum ab hoſtibus vincerentur & ſervitute permerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, ſed à Prophetis exſpectavere. Hi igitur judi-

judicabant Israël de *facto*, *jure* autem obedientia, eorum debita erat *Sacerdoti summo*. Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* post mortem Mosis & *Iosuæ*, sine viribus erat, non erat tamen sine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifestum est, quod Deus post tabernaculum, & arcam fœderis consecratam, non amplius loquutus sit in monte *Sinai*, sed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quo præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus* Regni spectetur, simul erat *summum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi authoritas* in Sacerdote; si vero *factum* consideres, simul erant in Prophetis qui Israëlitas judicabant. Nam, ut *judices*, authoritatem habebant civilem; ut *Prophetæ*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucusque duæ illæ potestates inseparabiles exstitere.

Easdem conjunctas fuisse in Regibus usque ad captivitatem.

XVI. Constitutis Regibus dubium non est, quin *Authoritas civilis* penes Reges esset. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Israëlitis & consentiente Deo finitum esset; quod notat etiam Hieronymus loquens de libris

libris *Samuelis*: Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiso *Saul*, veterem legem abolitam monstrat. Porrò in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta testantur, jus,quo Reges gubernabant, in ipsa populi concessione fundatum erat. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israëlitæ*, *jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest *Judicabit* (inquiunt) *nos Rex noster*, *& egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis*. 1 Sam. 8 .v.20. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Iudicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo pertinebat *legum interpretatio*. Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Reges etiam erat authoritas *interpretandi Verbum Dei*. Imò siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisset aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat

bebat esse penes eosdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consuluere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem authoritate sua, sed præcipiente *Iosia*, nec immediatè, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet authoritatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque tamen sequitur authoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Mose institutâ, si illis notis uti non liceret? Authoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit authoritate *Iosiæ* Regis, ut apparet ex 4. Reg. 22. & 23. ubi narratur convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœderis ejus suscitasse*, hoc est, fecisse ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Mosaico*, id est pro *Verbo Dei*, & denuo receptum

receptum & confirmatum ab Iſraelitis. Erat ergo etiam temporibus Regum poteſtas civilis, & poteſtas *diſcernendi Verbum Dei* à verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi* omnis penes ipſos. Prophetæ miſſi erant non cum authoritate, ſed formâ & jure præconum ſeu prædicatorum, de quibus auditores judicabant, & ſiquidem, qui ipſis facilia perſpicuè docentibus non auſcultarent, punirentur, non ſequitur ex eo obligatos fuiſſe Reges omnia ſequi, quæ illi Dei nomine ſequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Ioſia* bonus Rex Judæ, quod ſermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obediverit, id eſt, quod bonum conſilium, quamquam ab hoſte videretur proficiſci, reſpueret, non tamen dicet quiſquam fuiſſe *Ioſiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum*, obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum ſibi loquutum eſſe.* Quod autem objicere quis poſſit, Reges propter defectum doctrinæ rarò ſatis idoneos eſſe ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur interpretandum; atque ob eam rem non æquum eſſe, munus illud ab eorum authoritate dependere; objicere idem poſſit contra Sacerdotes

tes & omnes mortales; possunt enim errare; licetque essent Sacerdotes cæteris hominibus naturâ & artibus melius instructi, sunt tamen Reges satis idonei ad tales interpretes sub se constituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipsi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum authoritate dependere potest; & qui ideo authoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipsum munus exercere non possint, idem faciunt, ac si dicerent non debere authoritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacerdotibus præcepisse, Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hereditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus à *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem.

XVII. Post reditum à servitute Babylonica, renovato & signato *fœdere* restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Iosuæ* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quòd

Esdræ

Esdræ (cujus auſpiciis *Iudæi* reduces ſtatum ſuum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipſi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud eſſe, quàm ſingulorum de iis quæ in libro legis ſcripta erant obſervandis vota & promiſſa nuda. Veruntamen (fortè non ex populi intentione) ex *pacto*, quod tum renovabant (nam pactum erat idem cum eo quod factum eſt ad montem Sinai) erat ille ſtatus *Regnum Sacerdotale*, hoc eſt, ſuprema authoritas civilis & ſacra unita erat in Sacerdotibus. Utcunque autem ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum ita turbatum poſtea ſit uſque ad tempora Servatoris noſtri *Ieſu Chriſti*, ut ex hiſtoriis temporum illorum ſciri non poſſit, ubi authoritas illa reſideret; conſtat tamen non fuiſſe illis temporibus poteſtatem *interpretandi Verbum Dei* à ſumma poteſtate civili ſeparatam.

Apud Iudæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria, ſola erāt

XVIII. Ex his facile cognitu eſt, quid Judæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Chriſtum* circa mandata principum ſuorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis merè humanis, magiſtratui ſubordinato obediendum eſt in omnibus,

O

crimina læsæ Majestatis divinæ: in cæteris omnibus Principibus suis parere debebant.

bus præterquam cum mandata ejus continent in se crimen læsæ majestatis; ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo*, *Isaaco*, *Iacobo Mosi*, *Sacerdoti*, *Regi* cuique pro tempore suo obediendum in omnibus erat; nisi ubi mandata eorum continebant *crimen læsæ majestatis Divinæ*. Crimen vero læsæ majestatis divinæ erat, primò, *negatio providentiæ divinæ*; erat enim hoc, negare *Deum esse Regem per naturam*. Deinde *Idololatria*, sive cultus deorum, non *aliorum* (unus enim est Deus) sed *alienorum*, hoc est, cultus, quamquam unius Dei, sub aliis *nominibus*, *attributis*, *ritibusque*, quam qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant. Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* esse eorum Regem per *pactum* cum *Abrahamo* & ipsis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat: & siquidem Rex vel Sacerdos habens summum imperium jussisset aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui summum habebat imperium, non subditi; cujus officium est mandata superiorum non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per Pactum novum.

I. *Vaticinia de* Christi dignitate. II *Vaticinia de* Christi humilitate & passione. III. *Iesum esse* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* Pactum novum *non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.* V. Regnum Dei per pactum novum, *cœleste esse. & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Christi *in hoc mundo non fuisse* imperium, *sed* consilium, *sive regimen per doctrinam & persuasionem.* VII. Pacti novi *promissa utrinque quænam sint.* VIII. Leges *à* Christo *nullæ additæ præter institutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini, Baptizamini, serva mandata,*& *similes formulæ non sunt* leges. X. *Pertinet ad authoritatem ciuilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.* XI. *Pertinet ad authoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.* XII. *Pertinet ad authoritatem civilem judicare (quando opus est) quæ definitiones, & quæ illationes, veræ sunt.* XIII. *Pertinet ad officium* Christi *docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non est scientia propriè dicta.* XIV. *Distinctio Temporalium à Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia quæ habentur in Scriptura sacra pertinere ad Canonem fidei Christianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis sacrarum Scripturarum esse Verbum Dei.* XVIII. *Authoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.* XIX. *Ecclesiæ plures*

significationes. XX. *Quid sit* Ecclesia, *cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.* XXI. Civitas Christiana *idem quod* Ecclesia Christiana. XXII. *Plures* civitates *non constituunt unam* Ecclesiam. XXIII. Ecclesiastici *qui.* XXIV. Electionem Ecclesiasticorum *spectare ad* Ecclesiam, consecrationem *ad* Pastores. XXV. *Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ad* Pastores; *sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.* XXVI. Excommunicatio *quid, & in quos cadere non potest.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab authoritate* civitatis. XXVIII. Christianam civitatem *Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.*

Vaticinia de Christi dignitate.

I. DE *Iesu Christo* Servatore nostro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum restituturus erat, partim *dignitatem* ejus Regalem, partim *humilitatem* & *passionem* prænunciantes, multæ in *Testamento vetere* exstant Prophetiæ non obscuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promittit ei filium Isaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* Gen. 17. vers. 16. Jacobus benedicens filio suo *Iudæ*: *Non auferetur* (inquit) *sceptrum de Iuda.* Gen. 49. vers. 10. Deus ad Mosem: *Prophetam* (inquit) *suscitabo eis ex medio fratrum suorum similem tui, & ponam*

nam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exſiſtam. Deut. 18. verſ. 18. Iſaias: *Dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* Iſa, 7. verſ. 14 *Idem: Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis; & factus eſt Principatus ſuper humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis.* Iſa. 9. 6. Rurſus: *Egredietur virga de Radice Ieſſe, & flos de Radice ejus aſcendet, requieſcet ſuper eum Spiritus ſapientiæ, &c. Non ſecundum viſionem oculorum judicabit; neque ſecundum auditum aurium arguet; ſed judicabit in juſtitia pauperes*, &c. *& percutiet terram virgâ oris ſui, & ſpiritu labiorum interficiet impium.* Iſa. 11. verſ. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejuſdem *Iſaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54. 56. 60. 61, 62. penè nihil aliud continetur, præter deſcriptionem adventus & operum futuri *Chriſti.* Jeremias: *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iudæ fœdus novum*, &c. Jer. 31. verſ. 31. Baruch: *Hic eſt Deus noſter*, &c. *Poſt hæc in*

terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Bar. 3. v. 36. 38. Ezechiel: *Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David, & faciam cum eis Pactum pacis.* Ezech. 34. vers. 23. Daniel *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat*, & *usque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei potestatem & honorem* & *regnum, & omnes populi, & tribus & linguæ ipsi servient, potestas ejus potestas æterna.* Dan, 7. v. 13. Aggæus: *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum & terram. & mare & aridum, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Agg. 2. vers. 7, 8. Zacharias snb visione *Iesu* magni Sacerdotis: *Adducam servum meum Orientem*, &c. Zachar. 3. vers. 8. & rursus: *Ecce vir Oriens nomen ejus.* Zach. 6. vers. 12. Et rutsus: *Exulta satis filia Sion, jubila filia Ierusalem, Ecce Rex tuus & Salvator.* Zach 9. v. 9. His aliisque vaticiniis permoti, exspectarunt Judæi *Christum*, Regem à Deo mittendum, qui ipsos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum suo-

suorum, etsi falsò interpretatus est imperator Vespasianus) *Ex Iudaa venturum, qui rerum potiretur.*

II. Vaticinia autem de *humilitate* & *passione Christi*, inter alia hæc sunt. Jesaiæ: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum.* Jesa. 53. v. 4. & mox: *Oblatus quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet*, &c. v. 7. & rursus: *Abscissus est de terra viventium, propter scelus populi percussi eum*, &c. vers. 8. *& ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.* vers. 12. Et Zachariæ: *Ipse pauper ascendens super asinam, & super pullum filium asina.* Zach. 9. vers. 9.

Vaticinia de Christi humilitate & passione.

III. Imperante *Tiberio Cæsare* prædicare cœpit servator noster JESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Iosephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab ipsis exspectatum appropinquasse; & esse se *Regem*, id est, CHRI-

Iesum esse illum Christum.

STUM ILLUM; *Legem* explicans; *Apostolos duodecim* & *discipulos septuaginta*, secundum numerum Principum tribuum, & septuaginta Seniorum (ad similitudinem *Mosis*) in ministerium assumens; *viam salutis* per se & per illos *docens*; Templum purgans; signa ingentia faciens, & ea omnia adimplens, quæ Prophetæ de futuro *Christo* vaticinati fuerant. Hunc Pharisæis (quorum doctrinam falsam, & simulatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo invisum, regni affectati accusatum, & Crucifixum, descriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & resurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse CHRISTUM, & *Regem* à Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt Euangelistæ, & Christiani omnes consentiunt.

Regnum Dei per Pactum novum, non esse regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.

IV. Ex eo, quòd CHRISTUS à Deo Patre missus fuerit ad percutiendum *fœdus* inter ipsum & populum, manifestum est, etsi *Christus* Patri suo æqualis sit quoad naturam, minorem tamen fuisse quoad jus Regni. Etenim munus tale propriè loquendo, non Regium est; sed Pro-regium, quale erat regimen Mosis.

Regnum enim non ejus, sed *Patris* erat: id quod CHRISTUS significavit ipse, cum ut subditus baptizaretur, & apertè professus est, quando orare docuit: *Pater noster*, &c. *adveniat Regnum tuum.* Et ubi dixit: *Non bibam*, &c. *usque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26. vers. 29. & sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus; deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis cum tradiderit Regnum Deo & Patri.* 1. Cor. 15. v. 22. 23. 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi.* Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo.* Matth. 20. v. 21. Et latro in cruce: *Domine memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. v. 42. Et sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei.* Eph. 5. v. 5. Alibi: *Testificor coram* Deo *& Iesu Christo qui judicaturus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus*, 2. Tim. 4. v. 1.

&, *liberavit me Dominus ab omni opere malo & salvum faciet in Regnum suum cœleste.* v. 18. Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque *Pater* & *Filius*, idem sit *Deus*; & *Pactum novum* de *Regno Dei* non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine, PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut *unius Dei.*

Regnum Dei per pactum novum cœleste esse, & incipere à die judicii.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS â Deo Patre missus est, non antè initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judicaturos se duodecim tribus Israel. *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israel.* Matth. 19. vers. 29. id quod præstandum non est, nisi in die judicii. nondum ergo est CHRISTUS in sede Majestatis suæ. Neque tempus quo CHRISTUS in terris versatus est, regnum dicitur, sed *regeneratio*, hoc est, renovatio, sive restitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius homi-*

nis

nis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab hœdis; Matth. 25. v. 21. manifestè colligitur, nullam futuram separationem, quoad locum, subditorum Dei ab ipsius hostibus; sed permixtim victuros esse usque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum cum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piscium comprehendente. At regnum propriè dici non potest multitudo hominum ex subditis & hostibus simul promiscuè habitantibus. Præterea *Apostoli*, cùm servatorem nostrum interrogarent, an in eo tempore, quo ascenderet in cœlum, restituturus esset Regnum Israël, apertè testabantur, putare se tunc, cum CHRISTUS ascenderet, Regnum Dei nondum advenisse. Porrò Verba CHRISTI, *Non est regnum meum de hoc mundo*. Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat*. Et: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum*. Et: *siquis non audierit verba mea, & non custodierit, ego*

non judico eum; non enim veni; ut judicem mundum, sed salvificem mundum. Et: *Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* & ipsa appellatio *Regni cœlestis* idem testatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de *Regno Dei* per *Pactum novum*: *Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.* Jerem. 31. v. 34. Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cujus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus: *Adveniat Regnum tuum*, (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hœdis separabit; in quo Apostoli judicabunt 12 Tribus Israël; in quo CHRISTUS veniet in Majestate & gloria; in quo denique omnes cognoscent Deum, ita ut non opus sit doceri, id est, in secundo CHRISTI adventu, sive die judicii ultimi. Quod si regnum Dei restitutum jam esset, nulla ratio reddi posset quare CHRI-

STUS, completo opere propter quod missus est, iterum veniret, aut quare sic precaremur : Adveniat Regnum tuum.

VI. Quamquam autem *Regnum Dei* per CHRISTUM *Fœdere novo* constituendum, cœleste fuerit, non est ideò putandum eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide sua & obedientiâ pacto promissâ perseverarent. Frustra enim fuisset regnum cœleste, & promissa patria, nisi in ipsam perducendi essemus. Perduci autem non possunt; nisi qui in via diriguntur. *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdotale*, ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, populum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri est, (quem similem *Mosi* ea in re Deus esse voluit) quatenus à Patre missi, Cœlestis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi possint, etiamsi Regnum non ejus propriè, sed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles suos in hac vita CHRISTUS regit, non est propriè *Regnum*, sive *imperium*; sed *munus Pastoritium* sive *jus docendi*, id est, non dedit ei Deus Pater potestatem

Regimen Christi in hoc mundo non fuisse imperium; sed consilium, sive regimen per doctrinam & persuasionem.

judicandi, de *meo* & *tuo*, ſicut Regibus terræ; nec poteſtatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; ſed mundo oſtendendi,& *docendi viam* & *ſcientiam ſalutis*, hoc eſt,*prædicandi* & *explicandi*, quid faciendum iis eſt, qui in *regnum cœlorum* intraturi ſunt. Quod non habuerit CHRISTUS poteſtatem â Patre ad *judicandum* in quæſtionibus *Mei* & *Tui*, hoc eſt, in omnibus *quæſtionibus juris*, inter eos, qui non crediderunt; ſatis oſtendunt verba illa CHRISTI ſuprà citata: *homo, quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos.* Et ratione confirmatur; cùm enim CHRISTUS miſſus fuerit ad *Pactum* inter Deum & homines *percutiendum*, neque obligatur quiſquam ad obedientiam præſtandam ante pactum initum, ſi judicaſſet de quæſtionibus *juris*, nemo ſententiæ ejus teneretur obedire. Sed cognitionem juris non fuiſſe CHRISTO commiſſam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud ſine controverſia pertineat ad *Principes*, quamdiu authoritati eorum à Deo non derogatur. non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis ſancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tradiderit regnum*

Deo

Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & potestatem, & virtutem. 1. Cor. 15. v. 24. Secundò, verba servatoris nostri, *Iacobum* & *Iohannem*, ubi dixissent, *Vis dicamus ut ignis descendat de cælo & consumat illos*, (nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Ierusalem* noluerunt hospitio accipere) increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare.* & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem*, & similia. & verba illa: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et illa, *Siquis audierit verba mea & non custodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. ostendunt non fuisse datam ei potestatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio*, illud verò cum intelligi possit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique missus non sit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & missione *legislator* propriè dictus, sicuti neque *Moses*, sed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non *Moses* neque CHRISTUS,

ex:

ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni ſolvere*, (nimirùm leges antea à Deo latas per *Moſen*, quas ſtatim interpretatur) *ſed adimplere*. Et: *Qui ſolverit unum de mandatis illis minimis & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in Regno Cœlorum.* Non ergo habuit CHRISTUS à Patre ſibi commiſſam authoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, ſed conſiliariam & doctrinalem tantùm; id quod ſignificat ipſe tum ubi vocat *Apoſtolos* non venatores, ſed piſcatores hominum, tum ubi comparat regnum Dei grano ſinapis & fermento abſcondito in farinâ.

Pacti novi promiſſa utrimque quænam ſint.

VII. Promiſit Deus primum *Abrahamo* ſemen numeroſum, poſſeſſionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in ſemine ejus, ea lege, ut ipſe & ſemen ejus ei ſervirent; deinde ſemini *Abrahami* ſecundum carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nullo humano imperio ſubjiciendi erant, ea lege ut ſervirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moſes*; Poſtremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cœleſte*, & æternum, ea lege ut ſervirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc eſt, *Chriſtiano*, conventum eſt

ex parte Hominum, *ut Deo ſervirent Abrahami, eo ritu, quem doceret* JESUS; ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cœleſte ipſos introduceret.* De *regno Cœleſti*, quale fuerit, diximus ſupra articulo quinto. Appellari autem ſolet, quandoque *Regnum Cœlorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita æterna.* Quod requiritur ex parte Hominum, nempe ſervire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet. *obedientiam Deo præſtandam*, (hoc enim eſt ſervire Deo) & *Fidem* in JESUM, nempe, ut credamus JESUM eſſe ILLUM CHRISTUM, à Deo promiſſum; ea enim ſola cauſa eſt, quare illius potius quam alterius ſequenda ſit doctrina. *Obedientiæ* autem loco in ſacris Scripturis ſæpiſſimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi ſignum eſt infallibile. His intellectis, eas eſſe *fœderis Chriſtiani* conditiones, quas diximus, nempe ex parte Dei dare hominibus Remiſſionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM ex multis locis Scripturæ ſacræ evidentiſſimè appare-

parebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; Marc. 1. v. 15. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Ierosolyma.* Luc. 24. v. 46. 47. & ista: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii,* &c. Act. 3. v. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expresse, altera sub intelligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joh. 3. v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum Dei.* Matth. 4. v. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, subauditur *fides*. Sed manifestissimè, & formalissimè *contractus novi* partes ibi explicantur, ubi Princeps quidam regnum Dei tanquam licitans, servatorem nostrum interrogat: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Luc. 18. v. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem precii unam, nempe observa-

ſervationem præceptorum, ſive *obedientiam*, quam cum præſtitiſſe ſe reſpondiſſet, adjungit alteram, *Vnum*, inquiens, *deeſt*; *omnia, quæcunque habes vende, & da pauperibus*, & *habebis Theſaurum in cœlo*, & *veni ſequere me*. v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non ſatis credens CHRISTO & theſauris cœleſtibus triſtis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit ſalvus erit, qui verò non crediderit condemnabitur*. Marc. 16. v. 15. 16. Vbi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis ſupponitur. Et his, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non poteſt introire in Regnum Dei*. Ioh. 3. v. 5. Vbi *renaſci ex aqua* idem eſt quod regeneratio, id eſt converſio ad CHRISTVM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliiſque requiratur *Baptiſmus*, intelligendum eſt, ſicut *circumciſio* erat, ad *pactum vetus*; ita eſſe *Baptiſmum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad eſſentiam, ſed ad memoriam *pacti veteris*, ut ceremonia, & ſignum pertinuerit (quod in deſerto omiſſum eſt) ſimiliter etiam hæc, non ad eſſentiam initi fœderis novi, ſed ad memoriam & ſignum adhibita eſt; & modo voluntas adſit, per neceſſitatem omitti quoad

actum poteſt; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de eſſentia *pacti* ſunt, ſemper requiruntur.

Leges à Christo nullæ additæ, præter institutionem Sacramentorum.

VII. In *Regno Dei* poſt hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* ſunt; tum quia neque legibus locus eſt, ubi peccato non eſt; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ ſunt, non ut in cœlo, ſed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTVS (non ipſe ſanxit, nam authoritatem legiſlativam, ut ſupra articulo ſexto oſtenſum eſt, aſſumere ſibi noluit, ſed) pro paternis propoſuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum ſcripturæ, ubi *leges Dei* uſque ad id tempus traditas, omnes contrahit in præcepto duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tuâ & in tota mente tua: hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: diliges proximum tuum ſicut teipſum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Matth. 22. v. 37. 38. 39. 40. Horum quidem primum datum antè eſt per *Moſen* totidem verbis, Deut. 6. v. 5. Secundum autem etiam ante *Moſen*. eſt enim lex naturalis, initium habens cum ipsâ naturâ rationali. Eſt autem utrumque ſimul omnium legum ſumma. nam continentur

omnes

omnes leges cultûs divini naturalis, in his verbis: *diliges Deum*; & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum*, hoc est, *Deum* quatenus Regem peculiariter *Abrahami* & feminis ejus; & omnes leges naturales & civiles, his verbis: *diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Nam qui diligit Deum, & proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Ampliùs autem quàm animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, sextum, & septimum sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes habentur, vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami*; ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudiandâ uxore. illud enim: *erunt duo in carne unâ*, neque à CHRISTO primo, neque à *Mose*, sed ab *Abrahamo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt quam illæ, ad quas tenentur, omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrahami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutio-

nem

nem Sacramentorum *Baptismi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, serva mandata, & similes formulæ, non sunt leges.

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujusmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Euangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes, da pauperibus, sequere me*, & similibus? dicendum est, non esse *leges*, sed vocationem ad *fidem*, quale est illud Iesaiæ, *Venite, emite absque argento & absque ulla commutatione vinum & lac*. Isa. 55. v. 1. Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantùm; neque punietur *infidelitas*, sed peccata priora. Quare sanctus *Iohannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet super illum*; non dicit: *ira Dei veniet* super illum. Et: *Qui non credit jam judicatus est, quia non credit*; non dicit: *judicabitur*; *sed jam judicatus est*. Imò non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate*.

Pertinet ad authoritatem civilem definire,

X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est, regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* si-

bi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis, circumstantiisve *dari, tradi, invadi, possideri* rem oporteat, ut *accipientis, invadentis*, vel *possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTVS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitatis summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides, non Mœchabere, non Furabere, Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum, tuum, suum, alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur. nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in sabbatho*. Exod. 35. v. 2. Neque omnis occisio causâ inauditâ. dixit enim *occidat unusquisque fratrem & amicum & proximum suum*: Exod. 32. v. 27. & occisa sunt tria & viginta millia hominum. Neque omnis occisio hominis innocentis. vovit enim Iephte, *quicunque fuerit egressus, &c. eum holocaustum offeram Domino*: Iud. 11. v.

quid sit peccatum injustitia.

11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum eſt. Quid ergo prohibetur? Hoc tantùm, ne quis occidat quemquam, quem occidere non ſit ipſi jus, id eſt, nemo occidat, niſi id facere *ſuum* ſit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occiſionem, & proinde etiam circa omnem læſionem hominis & circa pœnas ſtatuendas ſoli civitati obedire. Similiter præcepto: *non Mœchabere*, non prohibetur omnis concubitus, ſed tantum cum *alienâ*; quæ vero *aliena* eſt, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præſcribet civitas, determinanda eſt. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ ſervare fidem, quam dederint mutuò, ex præſcripto civitatis. Pariter præcepto: *non Furabere*, non prohibetur omnis rei invaſio, aut clandeſtina ablatio, ſed alienæ tantùm. jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut ſurripiat quicquam, quod invadi aut ſurripi prohibet civitas; & in univerſum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, niſi quod fiat contra leges civiles. Poſtremò, cum juſſerit CHRISTUS parentes honorare, nec præſcripſit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientiâ honorandi ſunt, intelligitur honorandos eſſe voluntate quidem & internè,

ut

ut filiorum suorum reges & dominos, externè verò non ulterius, quàm permittit civitas, quæ *suum cuique* (sicut & res alias) *honorem* assignabit. Cum autem natura justitiæ in eo consistat, ut *suum* cuique tribuatur, manifestum est, ad civitatem pertinere etiam Christianam, quid sit justitia, & quid injustitia, sive peccatum contra justitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere censendum est ad eum vel eos, qui habent summum civitatis imperium.

Pertinet ad authoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.

XI. Porro quoniam Servator noster civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc est, præter mandatum obedientiæ civilis, non potest civis quisquam privatim determinare, quis sit amicus, vel quis hostis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax quando induciæ ineundæ sunt; neque qui cives, quæ & quorum hominum authoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, saluti civitatis vel commodæ vel adversæ sunt. Hæc ergo & similia omnia, à civitate, id est, à summis imperantibus, si opus sit, discenda sunt.

Pertinet ad authorita-

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula; domos, templa ædificare;

Pertinet ad authoritatem civilem judicare (quando opus est) quæ definitiones, & quæ illationes veræ sint.

pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò transmittere; machinas ad omnem vitæ usum construere; orbis terrarum faciem, siderum cursus, anni tempestates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoscere; jura naturalia & civilia callere; scientiæque omnes, quæ Philosophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum necessariæ sunt. Horum scientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id est, texendo consequentias initio sumto ab experientiis, addiscenda est. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ sunt, & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error est. Errores autem etiam circa Philosophica hæc aliquando nocent publicè, magnarum seditionum & injuriarum occasionem præbent. Oportet igitur quoties repugnans bono publico, & paci communi controversia de his rebus oritur, esse aliquem qui de ratiocinatione, id est, an quod infertur, rectè inferatur necne, sententiam ferat, ut controversia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ sunt à CHRITO; neque

enim

enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur eſt, judices talium controverſiarum eoſdem eſſe, quos Deus per naturam priùs inſtituerat, nimirùm, eos, qui à ſummo Imperante in unaquaque civitate conſtituuntur. Porrò ſi controverſia, de eorum, quæ in uſu communi ſunt, nominum ſive appellationum ſignificatione accuratâ, & propriâ, i. e. de definitionibus ſuſcitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris diſtributionem opus ſit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem, nam hujuſmodi definitiones ex obſervatione diverſorum conceptuum, ad quos ſignificandos appellationes illæ diverſis temporibus & cauſis adhibentur, homines ratiocinando expiſcantur. Deciſio autem quæſtionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis eſt. Exempli causâ: ſi mulier partum ediderit formæ inſolitæ; vetet autem lex hominem occidere, naſcitur quæſtio an partus ſit homo. Quæritur ergo, quid ſit homo. Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Ariſtotelicæ, quod, Homo ſit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus*, *politia*, & *ſcientiæ naturales*) ſubjecta ſunt de quibus

CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in omnibus circa illa controversiis cives singuli civitatis suæ legibus & sententiis obedirent, ad officium suum pertinere negat. Hoc tamen meminisse oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuisse jure non modò docere, sed etiam imperare quæ voluit.

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non est scientia propriè dicta.

XIII. Officii Servatoris nostri summa erat viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediorum autem ad salutem unum est: *justitia* & *obedientia civilis*, & *observatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem possunt hæc duobus modis: altero, ut theoremata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, examini potestatum civilium subjecta est. altero, ut leges, per authoritatem divinam, ostendendo talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundò, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, salutem necessarium

erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam sequitur remissio peccatorum naturaliter, (ut debita) sed dependet, (ut gratuita) à voluntate Dei supernaturaliter revelandâ. Tertiò ad Christi officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, sive circa cultum, sive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali sciri non possunt, sed revelatione tantùm; qualia sunt ipsum esse Christum; *Regnum suum non esse terrestre, sed cœleste; esse præmia & pœnas post hanc vitam; animam esse immortalem; Sacramenta tot & talia fore*, & similia.

Distinctio temporalium à spiritualibus.

XIV. Ex iis, quæ dicta sunt in articulis proximè præcedentibus non est difficile distinguere inter *spiritualia* & *temporalia*. Cum enim per *spiritualia*, ea intelligantur quæ fundamentum habent in authoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur definitionem & sententiæ lationem, circa *justum* & *injustum*, cognitionem controversiarum omnium circa *media pacis* vel *defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali*, *Iuris esse temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & authoritate tantùm dependen-

dentia, *myſteria fidei* ſunt eorum judicationem *juris* eſſe *ſpiritualis*. Definire autem, quid ſit *ſpirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noſter diſtinctionem illam non tradidit, rationis inquiſitio eſt, pertinetque ad *jus temporale*. Quamquam enim ſanctus Paulus multis in locis diſtinguat inter *ſpiritualia* & *carnalia*, vocetque *ſpiritualia* ea, quæ ſunt *Spiritûs*, nimirum *ſapientiam*, *ſermonem ſcientiæ*, *fidem*, *facultatem ſanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *diſcretionem ſpirituum*, *ſcientiam linguarum*, *interpretationem ſermonum*: Rom. 8. 5. 1. Cor. 12. 8. 9. omnia per *Spiritum Sanctum* ſupernaturaliter inſpirata, & ea quæ *animalis homo* non poteſt intelligere, ſed ille tantùm, qui cognovit ſenſum Chriſti: 2. Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet: Rom. 15, 27. & eos, qui homines ſunt, *carnales*; 1. Cor. 3, 1. 2. 3. non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus ſciamus quid à ratione naturali, quid a ſupernaturali inſpiratione proficiſcatur.

Verbum Dei quotupliciter intelligatur.

XV. Cum igitur conſtet Servatorem noſtrum judicandi determinandique controverſias omnes circa *temporalia*, ſummam authoritatem commiſiſſe, vel potius non abſtuliſſe Principibus, iiſque

iisque qui in singulis civitatibus summum obtinent imperium. Videndum deinceps est, cui commiserit similem authoritatem circa *spiritualia*. Id quia sciri non potest nisi ex *Verbo Dei*, & *Ecclesiæ traditione*, inquirendum proximo loco est: quid sit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Ecclesia* sit, & quid *Ecclesiæ voluntas* & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura sacra ponatur aliquando pro *Filio Dei*: accipitur ea vox tripliciter: primò propriissimè pro eo, quod Deus loquutus est; sic Verbum Dei est quidquid loquutus est Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*, *Mosen*, & *Prophetas*; vel Servator noster ad discipulos, & alios quoscunque. Secundò, quicquid dictum est ab hominibus jussu vel impulsu Spiritus Sancti; quo sensu agnoscimus Scripturas sacras esse *Verbum Dei*. Tertiò quidem in novo testamento frequentissimè *Verbum Dei* significat doctrinam Euangelicam, sive *verbum de Deo*, sive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicasse *Euangelium Regni* Matth. 4. v. 23. Ubi Apostoli dicuntur prædicare *Verbum Dei*. Act. 13. v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ*. Act. 5. v. 20. *Verbum Euangelii*,

Act. 15. verf. 7. *Verbum Fidei.* Rom. 10. verf. 8. *Verbum veritatis*, (addita interpretatione) id eft, *Euangelium falutis.* Ephef. 1. 13. Et ubi appellatur *Verbum Apoftolorum*. Dicit enim fanctus Paulus: *Siquis non obedit verbo noftro*, &c. 2. Theff. 3. v. 14. Quæ loca intelligi aliter non poffunt quam de *doctrina Euangelica*. Similiter ubi dicitur *Verbum Dei diffeminari*, *crefcere*, & *multiplicari*, Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49. id de ipsâ voce Dei, vel Apoftolorum concipere difficile eft; de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, eft omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Chriftiana*.

Non omnia, quæ habentur in Scriptura facra, pertinere ad canonem fidei Chriftianæ.

XVI. Jam Scriptura facra, ut quam agnofcimus à Deo infpiratam, tota Verbum Dei eft in fecunda acceptione. Et innumera ejufdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus verfetur in *Regni cœleftis* vel prædictione, vel præfiguratione, ante CHRISTI incarnationem, vel in Euangelizatione & explicatione, pôft etiam in tertia fignificatione, ubi *Verbum Dei* fumitur pro *Verbo de Deo*, id eft, pro *Euangelio*, Scriptura facra eft *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Euangelicæ*. Quoniam

niam autem in iisdem scripturis multa leguntur *Politica*, *Historica*, *Moralia*, *Physica*, & alia, quæ nihil omnino spectant ad *Mysteria fidei*, ea loca etsi veram doctrinam contineant, & Canon sint talium doctrinarum, non tamen Canon esse possunt mysteriorum Religionis Christianæ.

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Christianæ Canon est, sed sententia vera & genuina; non enim regitur animus per Scripturas nisi intellectas. Scripturis igitur, ut fiant Canon, interprete opus est. Sequitur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis esse Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Christianæ non esse Verbum Dei. Horum posterius falsum esse necesse est. doctrinæ enim, quæ nulla ratione humana, sed per revelationem divinam tantùm sciri potest, regula esse non potest nisi divina. Quem enim fatemur scire non posse, an doctrina aliqua vera sit necne, ejus sententiam in eadem doctrina pro regula habere impossibile est. Prius igitur verum est: *verbum interpretis Scripturarum esse Verbum Dei*. *Verbum legitimi interpretis Scripturarum esse Verbum Dei.*

XVIII. Interpres autem is, cujus sententiæ tantum honoris defertur, ut *Authoritas inter-*

pretandi Scripturas eadem est, qua determinandi fidei controversias.

habeatur pro *Verbo Dei*, non est quilibet qui ex lingua Hebræâ & Græcâ vertit scripturam auditoribus suis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris singulis vernaculè; non enim est hoc interpretari. Est enim ea universim sermonis natura, ut quamquam inter signa quibus conceptus nostros aliis patefacimus principem locum mereatur, non tamen id munus explere solus sine ope multarum circumstantiarum possit. Habet enim viva vox præsentes interpretes, nimirum tempus, locum, vultum gestum, consilium loquentis, atque etiam ipsum, qui loquitur, animum suum aliis verbis, quoties opus est, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in scriptis veteris ævi desiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque sine eruditione & rerum antiquarum summâ peritiâ omnino ingenii est. Non sufficit igitur ad interpretationem scripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unusquisque est, qui commentarios in eas scribit. Possunt enim homines errare, possunt etiam eam vel ad ambitionem suam inflectere, vel in servitutem præjudiciis suis trahere etiam repugnantem, unde sequetur

tur, habendam esse sententiam erroneam pro *Verbo Dei.* Etiamsi autem accidere hoc non posset, tamen statim ut commentatores hi discesserint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expositionibus; expositiones novis commentariis indigebunt sine fine, ut nullo modo doctrinæ Christianæ canon sive regula qua controversiæ Religionis determinandæ sint, consistere possit in quacunque interpretatione scriptâ. Restat, ut interpres canonicus debeat esse aliquis cujus munus legitimum sit, ortas controversias, *Verbum Dei* in ipsis judiciis explicando, terminare; & cujus propterea authoritati standum non minùs sit, quam eorum, qui Scripturam ipsam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque sit *interpres Scripturæ*, & *doctrinarum* omnium *judex supremus.*

XIX. Quod ad nomen attinet *Ecclesiæ*, ab origine idem sonat quod latinè *Concio*, sive conventus civium, sicut & *Ecclesiastes* idem quod *concionator*, id est, is qui ad conventum loquitur. Quo sensu legimus in Actis Apostolorum *Ecclesiam legitimam*, & *Ecclesiam confusam:* Act. 19. v. 32. 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concursu populi *Ecclesiæ plures significationes.*

per tumultum. Cæterùm per *Ecclesiam Christianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipsi Christiani, etsi non actu congregati, siquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis concessum sit. Exempli causa: *Dic Ecclesiæ*, Matth. 18.v.17. de congregatâ intelligitur; aliter enim *dicere* aliquid *Ecclesiæ* impossibile est. Sed, *devastavit Ecclesiam*. Act.8.v.3. de non congregatâ. Sumitur autem *Ecclesia* aliquando pro baptizatis, sive fidei Christianæ professoribus, sive illi sint internè Christiani sive simulatè; ut: ubi legimus aliquid dictum, vel scriptum, ad *Ecclesiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Ecclesia*; aliquando autem pro *electis* tantùm, ut ubi dicitur *sancta & immaculata Ecclesia*. Ephes, 5.v. 27. Non autem sunt electi, quatenus militant, propriè dicta *Ecclesia*; nam convenire nesciunt, sed sunt *Ecclesia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis segregati triumphaturi sunt. Rursus *Ecclesia* sumi aliquando potest pro omnibus simul Christianis collectivè, ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Ecclesiæ*; & *caput corporis Ecclesiæ*. Eph. 5.v.23. Col. 1.v.18. aliquando pro partibus ejus, ut *Ecclesia Ephesi*,

Eccle-

Ecclesia quæ est in domo ejus, *septem Ecclesiæ*, &c. Postremò, *Ecclesia* prout pro cœtu actu congregato sumitur, pro diverso fine congregandi, significat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo sensu vocatur etiam concilium, & synodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, quâ significatione ponitur, 1 Cor. 14, v. 4, 5. 23, 28. &c.

Quid sit Ecclesia, cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.

XX. *Ecclesia* autem, cui attribuuntur *personalia*, & propria *jura actionesque*, & de qua necesse est intelligi illa: *dic Ecclesiæ*; *qui non obedierit Ecclesiæ*; & ejusmodi omnes loquendi formulas, definienda ita est, ut intelligatur eâ voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Christum inierunt*, (hoc est, multitudo eorum, qui susceperunt Sacramentum Baptismi) *quæ multitudo, & jure in unum locum convocari possit ab aliquo, & eo convocante, adesse omnes vel per se, vel per alios obligantur*. Nam multitudo hominum, si coire in unum cœtum, ubi opus est, non potest, una *persona* dicenda non est. *Ecclesia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire potest, nisi ut cætus. Quæ à singulis dicta sunt, nempe tot sententiæ ferè,

quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Ecclesiæ* dictum est. Porrò si cœtus fiat, sed illicitus, considerabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adsunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præsertim verò si dissenserit. neque itaque *Ecclesia* talis decernere aliquid potest; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unusquisque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Ecclesiæ* (cui quidem *personalia* tribuimus) definitionem accedere, ut possit non modo congregari; sed & jure. Præterea, etsi sit, qui jure cæteros convocet, possint tamen, qui vocantur, jure non venire (id quod accidere potest inter homines, quorum alius alii non subjicitur) non est illa *Ecclesia persona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Ecclesia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à se constitutum confluunt, *alia Ecclesia* est. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* est; & per consequens tot *Ecclesiæ* erunt, quot sunt opiniones diversæ, hoc est, eadem multitudo hominum erit simul & *una* & *plures Ecclesiæ*. Itaque *Ecclesia* nisi ubi certa & cognita, hoc est, legitima potestas sit, per quam

singuli

singuli per se, vel per alios in cœtu adesse obligentur, una non est. Atque unitate legitimæ potestatis convocandi Synodos, & conventus Christianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *personalium*; quæ alioquin est multitudo; & *personæ* in plurali, utcunque opinionibus consentientes.

XXI. Iis, quæ dicta jam sunt, necessariâ connexione adhæret, *civitatem Christianorum* hominum, & *Ecclesiam*, eorundem, prorsus eandem rem esse, duobus nominibus propter duas causas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Ecclesiæ* eadem est, nimirum iidem homines Christiani. *Forma* autem quæ consistit in legitima potestate eos convocandi, eadem quoque est; constat enim singulos cives obligari eò venire, quò â civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus constat ex *Christianis Ecclesia* nominatur.

Civitas, Christiana idem, quod Ecclesia Christiana.

XXII. Cum iisdem cohæret & hoc, *si plures sint civitates Christianæ, eas simul omnes Ecclesiam personaliter unam non esse*. Possunt quidem consensu mutuo una fieri, sed non aliter, quàm, ut fiant etiam una civitas. Convenire enim nisi ad certum tempus & locum constitutum

Plures civitates non constituunt unam Ecclesiam.

non

non possunt. Sunt autem personæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quisquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure potest, nisi permittente civitate, quæ loci domina est. Quæ vero nisi permittente civitate fieri jure non possunt, ea si jure fiant, fiunt per authoritatem civitatis. Est certè *Ecclesia universa* unum *Corpus mysticum*, cujus caput est CHRISTUS, sed eâdem ratione, qua omnes simul homines Deum rectorem mundi agnoscentes, unum regnum, & *una civitas* est, quæ tamen neque *una persona* est, neque unam actionem aut sententiam communem habent. Præterea ubi dicitur CHRISTUS esse *caput corporis Ecclesiæ,* manifestè apparet, dictum id esse ab Apostolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo sunt potentiâ tantùm *Ecclesia* sunt, quæ actu antè non erit, quam â reprobis quidem segregentur, inter se verò congregentur in die judicii. *Ecclesia Romana* permagna olim fuit, sed fines imperii egressa non est; neque ergo *universa*, nisi eo sensu, quo dictum etiam est de *Romana civitate: Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus vicesimam. Postquam autem imperium civile in partes.

tes discerptum fuit, singulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Ecclesiæ*; & quam habuit in eas *Ecclesia Romana* potestatem, ea tota pendere potuit ex ipsarum authoritate, quæ excussis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ sunt.

XXIII. *Ecclesiastici* appellari possunt, qui munus in *Ecclesia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Ministerium, aliud Magisterium. Ministrorum* munus erat inservire mensis, procurare bona *Ecclesiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolitâ proprietate de communi alebantur) in singulos distribuere. *Magistri* autem pro ordine, alii *Apostoli*, alii *Episcopi*, alii *Presbyteri*, hoc est, majores natu sive seniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *ætas*, sed *officium* distingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; sed quia plerumque *Seniores* ad *magisteria* adhibebantur, nomen ætatis ad significandum munus usurpatum est. Iidem *Magistri* pro diversitate munerum vocabantur alii *Apostoli*, alii *Prophetæ*, alii *Euangelistæ*, alii *Pastores* seu *doctores*. Et opus quidem *Apostolicum* universum erat; *Propheticum* autem revelationes

Ecclesiastici qui.

nes

nes proprias in *Ecclesia* proponere; *Euangelisticum*, prædicare, sive præcones esse Euangelii apud infideles; *Pastoritium* docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

Electionem Ecclesiasticorum spectare ad Ecclesiam; consecrationem ad Pastores

XXIV. In *Electione Ecclesiasticorum* duo consideranda sunt, *electio* personarum, & consecratio sive institutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apostolos* duodecim ipse CHRISTUS & *elegit* & *ordinavit*. Post ascensionem CHRISTI, *Matthias* in locum *Iudæ* proditoris suffectus est, *Ecclesiâ* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata est) duos eligente: *statuerunt enim duos: Ioseph & Matthiam*; sed Deo ipso sorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat sanctus Paulus *magnos & primos Apostolos*; item *Apostolos circumcisionis*. Postea additi duo alii *Apostoli*, *Paulus* & *Barnabas*; ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Ecclesiæ Antiochenæ* (quæ erat *Ecclesia particularis*) per impositionem manuum, electi verò jussu Spiritus sancti. Quod fuerint ambo *Apostoli*, constat ex decimo quarto Actorum, versu 13. Quod *Apostolatum* ex eo receperunt, quod jussu Spiritus sancti à Prophetis Doctoribusque

Eccle-

Ecclesiæ Antiochenæ segregati fuerint ad opus Dei, ostendit ipse sanctus Paulus qui distinctionis causa vocat se *Apostolum segregatum in Euangelium Dei.* Rom. 1. v. 1. Sed si quæratur ulterius; *qua authoritate* factum sit, ut pro jussu Spiritus sancti receptum sit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu sancto esse dixerint, respondendum necessariò est, *Authoritate Ecclesiæ Antiochenæ.* Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesiâ; dicit enim sanctus Iohannes, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Ecclesia*, nisi àd quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit sanctus Paulus *Ecclesias Galatiæ* quod Iudaizarent; Gal. 2. v. 14. etiamsi viderentur ipsi id facere Auctore *Petro*, nam cum dixisset se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu cum Iudæus sis, gentiliter vivis & non Iudaicè, quomodo Gentes cogis Iudaizare?* non multo pòst interrogat ipsos dicens: *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis* fuisse *Iudaismum*,

quamquam

quamquam *Petrus Apostolus* Iudaizare cogeret. Cum igitur quos doctores sequerentur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesia Antiochena* authoritati innitebatur Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per doctorum, sic electorum impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos, Paulum* & *Barnabam*; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum *consecrationem* & *impositionem manuum* ad ejusdem *Ecclesiæ* Doctores pertinere. *Episcopos* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etsi non omnes Presbyteri Episcopi, ordinaverunt tum *Apostoli*, (nam *Paulus* & *Barnabas* cum docuissent in *Derbe*, *Lystra*, & *Iconio*, *Presbyteros* constituerunt per singulas Ecclesias, Act. 14. v. 22.) tum etiam *Episcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus est à *Paulo*, ut constitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1. v. 5. Et *Timotheo* dictum est: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum presbyterii*: 1 Tim. 4. v. 14. Eidemque datæ regulæ sunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id potest, nisi de ordinatione eorum, qui ab Ecclesia eligerentur. Constitue-

re

re enim doctorem in Ecclesia, nisi Ecclesiâ permittente nemo potuit. Nam ipsorum *Apostolorum* munus erat, non imperare, sed docere. & quamquam qui commendati ab *Apostolis* vel *presbyteris* fuerant, propter existimationem commendantium non rejicerentur, cùm tamen sine *voluntate Ecclesiæ* eligi non possent, etiam per *authoritatem Ecclesiæ* electi censebantur. Similiter ministri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apostolis ordinati*, ab *Ecclesia* tamen *electi* erant. Nam cum septem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apostoli*, sed *considerate*, inquiunt, *fratres*, *viros ex vobis boni testimonii septem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. *& statuerunt eos ante conspectum Apostolorum*. Act. 6. v. 3. 6. Constat itaque ex consuetudine *Ecclesiæ* sub *Apostolis*, Ecclesiasticorum omnium *ordinationem* quidem, sive *consecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impositionem*, ad *Apostolos* & *Doctores spectasse*, *electionem* verò ordinandorum ad *Ecclesiam*.

Potestatem peccata pœnitentibus re-

XXV. De potestate *solvendi & ligandi*, id est, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium esse non potest, quin ea data sit â *Christo* futuris tunc *Pastoribus*, eodem modo quo præsentibus *Apostolis*.

mittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ad Pastores: sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.

lis. Data autem est *Apostolis* omnis potestas *remittendi peccata*, quam ipse habuit *Christus*: *Sicut misit me pater*, inquit *Christus*, *& ego mitto vos*: Ioh. 20. v. 21. subjungitque, *quorum remiseritis peccata remittuntur*, *& quorum retinueritis, retenta sunt*. v. 23. Sed quid sit *solvere* & *ligare*, sive *peccata remittere* & *retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus *retinere*, qui baptizatus in remissionem peccatorum verè pœnitens est, videtur contra ipsum pactum novi Testamenti, neque ergo à *Christo* fieri, nedum à pastoribus posse. *Remittere* autem non pœnitenti videtur esse contra voluntatem Dei Patris, à quo *Christus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum missus est. Deinde si Pastoribus singulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* concessum esset, omnis metus Principum, & Magistratuum civilium, unàque omne regimen civile destrueretur. Dictum enim est à Christo, immo etiam natura ipsa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*; *sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. vers. 28. Neque est quisquam ita mente captus, ut non potius

mallet

mallet iis,qui *peccata remittere* & *retinere* possunt, quam regibus potentissimis obtemperare. Neque tamen ex altera parte existimandum est: *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemtionem à pœnis ecclesiasticis. quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea pœnam æternam; vel boni, in Ecclesiam recipi, si extra eam esset salus? Tenendum igitur est *Pastores habere potestatem peccata verè & absolutè remittendi*, sed *pœnitentibus*; & *retinendi*; sed *impœnitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quàm ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia, quæ sibimet ipsis peccata esse & culpam habere videantur, orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed caussam confessionis. atque inde difficultas dicentium peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa est in Baptismo; non pœnitentium omnino remitti non posse, contra Scripturam est, & contra verba *Christi* dicentis, *quorum remiseritis*, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam.

nam

nam qui ſcit ſe peccaſſe, ſcit ſe erraſſe, errare autem velle impoſſibile eſt, itaque qui ſcit ſe peccaſſe, nollet factum; id quod eſt pœnitere. Deinde ubi dubium eſſe poteſt, an quod factum eſt peccatum ſit necne, conſiderandum eſt, pœnitentiam non antecedere confeſſionem peccatorum, ſed ſubſequi. Pœnitentia enim non eſt, niſi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum agnoſcere, & cognoſcere quod ſit peccatum, hoc eſt, quod ſit contra legem. Si quis igitur, quod à ſe factum eſt, putet non eſſe contra legem, impoſſibile eſt ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam neceſſaria eſt factorum ad legem applicatio. Ad legem autem ſine interprete facta applicare, fruſtra eſt; non enim verba legis, ſed ſententia legislatoris actionum regula eſt. Eſt autem legis interpres certè homo vel homines; non enim judex eſt unuſquiſque facti ſui, an ſit peccatum necne. Itaque explicandum factum eſt, de quo dubitatur, an ſit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere confeſſio eſt. Iam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus eſſe peccatum; ſi acquieſcat peccator judicio, ſtatuatque apud ſe, non facere amplius, pœnitentia

nitentia est. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non est, aut confessionem non antecedit sed sequitur. His ita explicatis non est intellectu difficile, qualis illa sit potestas *solvendi* & *ligandi*. Cum enim in remissione duo sint: Alterum, *judicium* sive *condemnatio*, qua factum judicatur esse peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquiescit & obediverit, id est, pœnituerit) *peccati remissio*, vel (si non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id est, judicare an sit peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi* & *solvendi*. Atque hanc veram fuisse sententiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18 capite sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18. sic apparet: Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.* (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideòque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget) *adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quod si hos*

non audierit, dic Ecclesiæ. Quare autem *Ecclesiæ*, nisi ut ipsa judicet an peccatum sit necne? *Quod si Ecclesiam non audierit,* hoc est, si sententiæ *Ecclesiæ* non acquieverit, sed sustinuerit non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est. si non pœnituerit (nam certum est pœnitere facti neminem, quod non existimat esse peccatum) non dicit, *dic Apostolis,* ut sciamus, sententiam definitivam in quæstione an sit peccatum necne, relinqui non illis, sed *Ecclesiæ,* sed *sit tibi,* inquit, *sicut Ethnicus & Publicanus,* hoc est, tanquam extra *Ecclesiam,* tanquam non baptizatus, id est, tanquam is cujus *peccata retinentur.* Baptizabantur enim omnes Christiani in remissionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam potestatem, quanta est Baptismi beneficium impœnitentibus auferendi, ostendit *Christus* eos ipsos quibus authoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remissionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Christianos, authoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos, ideoque statim subjungit: *Amen dico, vobis quæcunque alligaveritis*

super

super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Ex quo intelligi potest *potestatem solvendi* & *ligandi*, sive *remittendi* & *retinendi peccata*, quæ & *potestas clavium* dicitur, aliam non esse à potestate datâ alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti:* Matth. 28. v. 19. Et quemadmodum Pastores Baptismum negare non possunt ei, quem *Ecclesia* dignum censet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Ecclesia* absolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Ecclesia* pronunciat esse contumacem. Et de peccato quidem judicare, *Ecclesiæ est*, *Pastorum* verò *judicatos* ab Ecclesia *ejicere*; vel intra eam recipere. Ita sanctus *Paulus* ad *Ecclesiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus sunt vos judicatis?* ipse tamen fornicarium ab *Ecclesia* separandum pronunciavit: *Ego quidem*, inquit, *absens corpore, præsens autem spiritu*, &c.

XXVI. Actus retentionis peccato- *Excom-*
rum is est, qui vocatur ab Ecclesia *Ex-* *munica-*
communicatio, & à sancto *Paulo*, *tradere* *tio quid,*
Satanæ. Nomen *Excommunicationis* *& in*
idem sonans quod ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, *quos ca-*
è *Synagoga ejicere*, tractum videtur à le- *dere non*
potest.

ge Mosaica, qua eos, qui à Sacerdote leprosi judicati sunt, extra castra seorsim habere imperatum est, donec rursus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus (inter quos erat corporis lavatio) purificati essent. Levit. 13. vers. 46. Progrediente inde tempore Judæis mos erat, eos etiam qui transibant à *Gentilismo* ad *Iudaismum*, tanquam immundos, non recipere, nisi priùs *lavatos*; Et dissentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagogâ ejicere*. Ad similitudinem hujus ritus transeuntes ad Christianismum (sive Judæi essent, sive Gentes) non nisi per *Baptismum* in *Ecclesiam* recipiebantur; & dissentientes ab *Ecclesia*, *communione Ecclesiæ* privabantur. *Tradi* autem *Satanæ* ideo dicebantur, quia quod extra *Ecclesiam* erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujusmodi disciplinæ erat, ut destituti ad tempus gratiâ & privilegiis *Ecclesiæ* spiritualibus, humiliarentur ad salutem. Effectus autem quoad secularia is erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus sive Ecclesiis, & participatione Mysteriorum prohiberetur, sed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Christianis singulis fugeretur. Nam *cum Ethnicis commisceri* permisit Apostolus,

lus,

lus; cum his *ne cibum* quidem *unà sumere*. 1 Cor. 5. v. 10, 11. Quum ergo talis sit *excommunicationis* effectus, manifestum est primo loco, *civitatem Christianam non posse excommunicari*. Est enim civitas Christiana, Ecclesia Christiana; ut ostensum est suprà articulo 21. & ejusdem extensionis, *Ecclesia* autem *excommunicari* non potest; vel enim excommunicabit seipsam, quod est impossibile, vel *excommunicabitur* ab *aliâ Ecclesia*, eâque vel *universali*, vel *particulari*. *Vniversalis* autem *Ecclesia* cum *persona* non sit, (ut ostensum est articulo 22) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat. quorum enim *communis* non est coetus, eorum *excommunicatio* esse non potest; neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Ierosolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicasset*, non illam magis *excommunicasset* quam seipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundò, *neminem posse civitatis alicujus absolutæ, cives simul omnes excommunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdicere*. Non enim *excommunicari* possunt

ab *Ecclesia*,quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modò non *Ecclesia*, sed ne *civitas* quidem esset, dissolverenturque sua sponte: id verò non est *excommunicari*, neque *interdici*. Quod si ab alia *Ecclesia excommunicentur*, habendi sunt, illi *Ecclesiæ*, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest,quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coeant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque *excommunicatos*, qui ut ethnici tractandi sunt. Tertiò. *excommunicari non posse Principem, qui habet summum civitatis imperium.* Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam Ethnico loca publica, aut privata interdicere, aut introitum in quemcumque cœtum negare potest, aut prohibere,ne faciat,quicquid in sua ditione voluerit. Est enim crimen læsæ majestatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus simul, authoritatem sibi quamcumque in totam civitatem arrogare. Qui vero authoritatem arrogant sibi in eum qui habet civitatis summum imperium,

perium, eandem arrogant in ipſam civitatem Præterea, Princeps ſummus, ſi Chriſtianus ſit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipſius voluntate, id ipſum ſit, quod vocamus *Eccleſiam*. neminem igitur excommunicat *Eccleſia*, niſi quem excommunicat authoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* ſeipſum, non igitur *excommunicari* poteſt à ſubditis ſuis. Poteſt quidem eſſe, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem ſummum eſſe *excommunicatum*, ſed non *jure*. Multò minùs Princeps à Principe *excommunicari* poteſt. eſſet enim hoc, non *excommunicatio*, ſed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non ſit *Eccleſia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum abſolutarum, propter defectum (ut dictum ſupra eſt articulo 22.) poteſtatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Eccleſiæ ſunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo propter inobedientiam poſſunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes cum *Eccleſiæ univerſalis* membra ſint poſſe etiam *univerſalis Eccleſiæ* authoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Eccleſia univerſalis*

(ut dictum est articulo 22.) non est *una persona*, de qua possit dici quod *fecerit*, *decreverit, statuerit, excommunicaverit*, *absolverit*, & similia personalia; neque habet rectorem ullum in terris, cujus jussu convenire & deliberare possit. Nam rectorem esse *Ecclesiæ universalis*, & posse eam convocare, idem est, ac rectorem esse & dominum omnium per universum orbem Christianorum, id quod nemini conceditur, præterquam soli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab authoritate civitatis.

XXVII. Ostensum est suprà articulo 18. authoritatem *interpretandi Scripturas* sacras non consistere in eo, quod interpres possit impunè sententiam, quam inde elicit, aliis vel scripto vel viva voce exponere & explicare, sed in eo, quod non sit aliis contra sententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem sit quod *Potestas* (in omnibus controversiis per scripturam sacram determinandis) definiendi. Nunc ostendendum est authoritatem illam pertinere ad singulas *Ecclesias*, & dependere ab authoritate ejus, vel eorum qui habent summum imperium, modo sint Christiani. Si enim ab authoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio singulorum civium, vel ab autho-

ritate

ritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat ſingulorum, prohibent inter alia, conſequutura inde incommoda & abſurda. Quorum præcipuum eſt hoc, quod non modò omnis tolleretur (contra præceptum *Chriſti*) obedientia civilis, ſed etiam omnis ſocietas & pax humana (contra leges naturales) diſſolveretur. Cum enim Scripturam Sacram ſinguli interpretentur ſibi, id eſt, unusquiſque judicem ſe faciat, quid Deo placeat, quid diſpliceat, non ante Principibus obedire poſſunt, quàm ipſi de mandatis eorum, utrum conformia ſint ſcripturæ necne, judicaverint. Atque ſic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc eſt, ſibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rurſus cùm unusquiſque propriam ſequatur ſententiam, neceſſe eſt controverſias quæ oriuntur innumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui naturâ ſuâ diſſenſionem omnem habent pro contumelia) naſceretur primò odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret ſocietas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod ſub lege vetere circa librum legis obſervari voluit Deus, nimirũ ſcribi quidem, publicè haberi, & Canonem doctri-

næ divinæ esse voluit: sed non inde à singulis, sed à solis Sacerdotibus definiri controversias. Est denique præceptum Servatoris nostri, ut si quid oriatur offensionis inter singulos, ut *audiant Ecclesiam.* Itaque *Ecclesiæ* munus est controversias determinare. Non ergo singulorum, sed *Ecclesiæ* est Scripturas sacras interpretari. Ut sciamus autem authoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc est, omnes quæstiones de Deo & Religione determinandi, non spectare ad personam quamcunque externam, perpendendum inprimis est, quid momenti ea potestas habeat in animis civium, civilibusque actionibus. Nemini enim ignotum esse potest, actiones hominum voluntarias necessitate naturali ipsorum sequi opiniones quas habent de bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo fit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miserrimos in æternum futuros se credunt præstare necessariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones necessariæ sunt ad salutem statuitur, eorum arbitrio exspectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obsequentur. Quod cum ita sit, manifestissimum est, cives qui se obligari credunt,

circa eas doctrinas, quæ ad ſalutem neceſſariæ ſunt, authoritati externæ acquieſcere, non conſtituere civitatem per ſe, ſed eſſe externi illius ſubditos. Neque ergo, etſi Princeps aliquis ſummus tantum authoritatis alii cuicunque ſcripto concederet: ita tamen ut imperium civile retinuiſſe intelligeretur, ſcriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene adminiſtrandum imperium ſit neceſſarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus* nemo dicitur, niſi dederit *ſignum idoneum voluntatis transferendi.* qui verò *voluntatem retinendi* imperium apertè ſignificavit, non poteſt dediſſe ſignum idoneum transferendi media ad imperium neceſſaria. Non erit igitur hujuſmodi ſcriptum ſignum voluntatis, ſed ignorantiæ in contrahentibus. Secundò, conſiderandum eſt quam abſurdum ſit, civitatem, vel ſummum imperantem conſcientias civium regendas committere hoſti. Sunt enim, ut ſuprà oſtenſum eſt cap. 5. art. 6. inter ſe in ſtatu hoſtili, quicunque in unitatem perſonæ non coaluerunt. Neque obſtat quod non ſemper pugnent (nam & inter hoſtes induciæ fiunt) ſufficit ad hoſtilem animum, quod diffidentia ſit, quod civitatum, Regno-

rum, imperiorum fines, præsidiis armati, statu vultuque gladiatorio se mutuo, etsi non feriant, ut hostes tamen intueantur. Postremò, quam iniquum est id postulare, quod ipsâ postulandi ratione juris alieni esse confiteris? Interpres sum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? quibus pactis inter me & te? Authoritate divina. Unde cognita? ex Sacra Scriptura. en librum, lege. Frustra, nisi & eandem mihi interpreter. mei ergo juris est, & cæterorum singulorum civium ea interpretatio; id quod negamus ambo. Restat ergo in omni *Ecclesia Christiana*, hoc est, in omni *civitate Christiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc est *jus controversias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab authoritate illius hominis, vel cœtus, penes quem est summum imperium civitatis.

Christianam civitatem Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.

XXVIII. Quoniam autem duo sunt genera controversiarum, unum circa *spiritualia*, hoc est, circa quæstiones fidei, quarum veritas ratione naturali investigari non potest; quales sunt quæstiones *de natura* & *officio* CHRISTI *de præmiis* & *pœnis* futuris, de *resurrectione corporum*, *de natura* & *officiis Angelorum*, *de Sacramentis* & *cultu externo*, & simi-

& similia; alterum circa quæstiones scientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogismis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id est, receptis usu & consensu communi vocabulorum significationibus) quales sunt quæstiones omnes *Iuris* & *Philosophiæ*. Exempli causa, quando in *jure* quæritur, an sit promissum & pactum necne? id nihil aliud est, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi usu & consensu civium *promissum*, aut *Pactum*; quod si sic appellantur, verum est pepigisse, aliter falsum. Veritas ergo ea dependet à pactis & consensu hominum. Similiter quando quæritur in Philosophia an idem possit esse totum in pluribus simul locis; determinatio quæstionis dependet à cognitione communis consensus hominum, circa significationem vocabuli *Totius*. siquidem enim homines quando dicunt totum esse alicubi, significant communi consensu, intelligere se nihil esse ejudem alibi, falsum est idem esse in pluribus simul locis. Veritas ergo ea dependet â consensu hominum, eâdemque ratione in cæteris omnibus *juris* & *Philosophiæ* quæstionibus. Et qui contra hunc communem

circa rerum appellationes consensum hominum, ex obscuris scripturæ locis aliquid statui posse judicant, tollendum judicant & sermonis usum, & unà omnem societatem humanam. Dicet enim qui vendiderit totum agrum, esse totum uno cespite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imò ipsam tollit rationem, quæ nihil aliud est præter veritatis per talem consensum factæ investigatio. Hujusmodi itaque quæstiones non necesse est ut determinet civitas per interpretatiouem Scripturæ sacræ. non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo sensu quo sumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id est, *Doctrinâ Euangelicâ*; neque obligatur qui habet *Ecclesiæ Imperium*, ad hujusmodi judicia adhibere *Doctores Ecclesiasticos*, quæstionibus autem fidei, id est, *de Deo*, quæ captum humanum superant, decidendis, opus est benedictione divinâ (ne possimus falli, saltem in necessariis) per *impositionem manuum* ab ipso CHRISTO derivandâ. Nam cum ad salutem æternam obligemur ad doctrinam supernaturalem, & quam propterea intelligere est impossibile, ita distitui ut falli possimus in necessariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promisit Servator

noſter (in iis rebus quæ ad ſalutem ſunt neceſſariæ) *Apoſtolis* uſque ad diem judicii, hoc eſt, *Apoſtolis* & *Paſtoribus* ab Apoſtolis ſucceſſivè per *impoſitionem manuum* conſecrandis. Obligatur ergo quatenus Chriſtianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas ſacras, ubi quæſtio eſt de *myſteriis fidei*, per *Eccleſiaſticos* ritè ordinatos interpretari. Et ſic in civitatibus Chriſtianis judicium & *ſpiritualium* & *temporalium* pertinet ad authoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui ſummum habet imperium, caput eſt & *civitatis* & *Eccleſiæ*: una enim res eſt *Eccleſia* & *civitas Chriſtiana*.

CAPUT XVIII.

De neceſſariis ad Introitum in Regnum cœlorum.

I. *Propoſita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per diſtinctionem inter neceſſaria & non neceſſaria ád ſalutem.* II. *Omnia neceſſaria ad ſalutem contineri in* fide *&* obedientia. III. *Qualis ſit ea quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid ſit* Fides, *& quomodo diſtinguatur à* profeſſione, *à* ſcientia, *& ab* opinione. V. *Quid ſit* credere in CHRISTUM. VI. *Unicum articulum* JESUM ESSE CHRISTUM, *neceſſarium eſſe ad ſalutem, probatur ex*

ſcopo

scopo Evangelistarum. VII. *Ex prædicatione* Apostolorum. VIII. *Ex facilitate Religionis Christianæ.* IX. *Ex eo quod sit* fundamentum *fidei.* X. *Ex disertissimis* CHRISTI *&* Apostolorum *verbis.* XI. *In eo Articulo contineri fidem veteris Testamenti* XII. Fides *&* obedientia *quomodo concurrant ad salutem.* XIII. *In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.* XIV. *Doctrinas quæ hodie controvertuntur de Religione, spectare plerasque ad jus regnandi.*

Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.

I. Authoritatem omnem in rebus *secularibus* derivare ab authoritate ejus qui summum habet imperium, sive is unus homo sit, sive unus cœtus, in confesso semper fuit. Eandem in *spiritualibus* ab authoritate *Ecclesiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifestum est; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Christianam* esse *Ecclesiam* hujusmodi authoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus potest, in *civitate Christiana*, (hoc est, in civitate cujus summum imperium habet Princeps vel cœtus Christianus) *omnem uniri sub Christo potestatem tam secularem quam spiritualem*; ideóque in omnibus, iis esse obediendum. Contrà autem, quia *obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, orta est difficultas, quo pacto obedientia tutò

iis præstari possit, si quando imperatum fuerit aliquid quod CHRISTVS fieri prohibet. Causa difficultatis est, quod cum Deus non ampliùs per CHRISTVM & *Prophetas* vivâ voce nos alloquatur, sed per Scripturas Sacras, quæ à diversis diversè accipiuntur, sciunt quidem, quid Reges imperant & *Ecclesia* congregata; utrum verò id *quod* imperant, sit contra imperata Dei necne; id nesciunt, sed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *spiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt sæpe in utramque. Qui verò necessaria ad salutem, à non necessariis rectè distinguunt, nullam hujusmodi dubitationem habere possunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale sit, ut obediri ei possit sine jacturâ salutis æternæ, injustum est non obedire, & locum habent præcepta Apostolica: *Servi obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii obedite parentibus per omnia*: Col. 3. v. 20. 22. & mandatum CHRISTI: *super Cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis servate & facite*: Matth. 23. v. 2. Contra si facere jusserint quæ puniuntur morte æterna, insanum

est

est non potius mori mortem naturalem quàm obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTVS: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere.* Matth. 10. v. 28. Videndum itaque est quæ sint ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria.

Omnia necessaria ad salutem contineri in fide & obedientia.

II. Sunt autem *necessaria* ad salutem omnia duabus virtutibus comprehensa, *Fide* & *Obedientia.* Harum posterior si perfecta esse posset, sola sufficeret, ne damnaremur; sed quia, & jam diu omnes rei sumus contumaciæ adversus Deum, in Adamo; & præterea ipsi actu peccavimus, non sufficit *obedientia* sine *remissione peccatorum.* Ea verò, unàque introitus in Regnum cœli, *Fidei* præmium est. Aliud ad salutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, nisi peccantibus, id est iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præstiterunt; neque illis, si credant *articulos necessarios* fidei Christianæ. Iam si cognoverimus, in quibus constat *obedientia*, & qui sint *articuli necessarii fidei* Christianæ; manifestum unà erit, quæ civitatum Principumque jussu facere, & quibus abstinere debeamus.

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco,

loco, significatur non *factum*, sed *voluntas* & *studium*, quo proponimus conari quantum possumus obedire in futurum. Quo sensu vox *obedientiæ* æquivalet *Pœnitentiæ*. Consistit enim *Pœnitentiæ* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitatur, sed in conversione in viam, & instituto non peccandi amplius, sine quo dolor ille non pœnitentis, sed desperantis esse dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non possunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non possunt non velle obedire legi morali, quæ consistit, ut supra capite 3 ostensum est, in *superbiæ*, *ingratitudinis*, *contumeliæ*, *inhumanitatis*, *inclementiæ*, *injuriæ*, similiumque offensarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientiæ* æquivalet etiam *Amor*, sive *Charitas*; Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquavalet eidem. Iam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pœnitentiam* manifestum est; primum ex ipso fœdere Baptismi. nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* respondit; *Pœnitemini, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu in remissionem peccatorum*:

Qualis sit ea, quæ requiritur obedientia.

rum: Actor. 2. vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat nisi *pœnitere* & *credere* in nomen IESV. Pacto enim, quod fit in Baptismo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogantem, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mœchaberis*, &c. quod *obedientiæ*; &: *Vende omnia quæ habes, veni, & sequere me*; quod *fidei* erat. Lucæ 18. v. 20. Marc. 10. v. 18. Et ex eo quod dicitur, *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide vivet*. est enim *justitia* voluntatis dispositio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis sancti *Marci*: *Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; quibus non obscurè significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam* & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad salutem *necessariò* requiritur, nihil aliud est præter *voluntatem* sive *conatum obediendi*, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eædem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est, mandata imperantium in

rebus

rebus *temporalibus* , & leges Ecclesiasticas in *spiritualibus* ; quæ duo genera legum in diversis civitatibus , & Ecclesiis sunt diversa,& cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis.

Quid sit Fides. & quomodo distinguatur à professione, à scientia, & ab opinione

IV. Vt sciamus, quid sit *Fides Christiana*,definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscum vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumtæ , nimirum, *id quod creditur* , semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas , accidit hujusmodi concessiones diversè nominari. Concedimus autem quandoque propositones , quas tamen in animum non recipimns. Idque vel ad tempus , nimirum , tantisper donec ex consideratis consequentiis , earum veritatem examinaverimus , quod vocatur *supponere* ; vel etiam simpliciter,ut metu legum,quod est *profiteri*, vel *confiteri* signis externis ; vel obsequii spontanei causâ , quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur,& erga alios studio pacis,id quod simpliciter *concedere* est. Propositiones autem quas pro veris recipimus ; concedimus semper propter aliquas rationes

nes nostras. Eæ verò derivantur vel ab ipsa *propositione*, vel à *persona proponentis*. Derivantur autem ab *ipsa propositione* revocando in memoriam, quibus rebus significandis, nomina ex quibus propositio conflatur communi consensu usurpantur; quod si fiat, assensus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si vero recordari non possimus, quid certò per ea nomina intelligendum sit, sed modò hoc videtur, modò illud, tum dicimur *opinari*, Exempli causa: si propositum sit, *duo & tria esse quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita consensu communi eorum, qui ejusdem sunt linguæ (quasi pacto quodam societati humanæ necessario) constitutum esse, ut quinarius, totidem unitatum nomen sit, quod in binario & ternario continentur simul sumtis, assentiatur quis verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod, 5. dicetur assensus ille *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud, quam agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus est binarius, ... ternarius, & ..... quinarius, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius* & *ternarius* simul

ſimul ſumti faciunt *quinarium*. Similiter ſi meminerimus, quid ſit, quod vocatur *furtum*, & quid *injuria*, *ſciemus* ex ipſis vocibus, an verum ſit, *furtum eſſe injuriam*, necne? *Veritas* idem eſt, quod *vera propoſitio*; *vera* autem eſt *propoſitio*, in qua *nomen conſequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine ſuâ *nomen antecedens* quod vocatur *ſubjectum*; & *veritatem ſcire*, idem quod eſſe eam à nobiſmetipſis, ipſa nominum uſurpatione factam *meminiſſe*. Neque temerè olim à Platone dictum eſt, *ſcientiam eſſe memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etſi certam & ex conſtituto definitam habeant ſignificationem, uſu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari ſtudio à propriis ſignificationibus ita divellantur, ut conceptus, propter quos rebus impoſitæ fuerunt, revocare in memoriam difficultatem magnam habeat, neque niſi acri judicio, & diligentiâ maximâ ſuperandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam ſive determinatam & eandem ubique ſignificationem, atque intelligi non ſua vi, ſed ſignorum aliorum ſimul adhibitorum. Tertiò, nomina quædam ſunt rerum inconceptibilium. Earum ergo

rerum

rerum, quarum ipsa sunt nomina, conceptus nulli sunt. Et propterea propositionum, quas conflant, veritatem ex ipsis nominibus frustra quærimus. In his casibus dum considerando vocum definitiones veritatem alicujus propositionis investigamus, pro-ut spes est inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falsam. Quorum utrumque seorsim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo simul *dubitare*. Quando verò rationes nostræ propter quas assentimur propositioni alicui, non *ab ipsa propositione*, sed *à persona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus, ut non fallatur, neque causam videmus quare velit fallere; assensus noster, quia nascitur non à nostræ, sed alienæ scientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiduciâ credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta sunt apparet differentia, primùm, inter *Fidem* & *Professionem*: illa enim cum assensu interno semper conjungitur, hæc non semper. Illa animi persuasio interna, hæc obedientia externa est. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim nostræ rationi innititur, illa alienæ existimationi. Denique inter *fidem* & *scientiam*: hujus enim est propositionem examinatione comminu-

tam

& manſam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodeſt ad ſcientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum eſt, proponitur, imò unica via ad *ſcientiam* eſt, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ ſupra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, ſed contrà obſcuriora & creditu difficiliora fiunt. Accidit que homini, qui *myſteria fidei* ratione naturali conatur demonſtrare, idem quod ægroto, qui pilulas ſalubres, ſed amaras, vult prius mandere, quam in ſtomachum demittere; ex quo fit, ut ſtatim revomantur, quæ alioqui devoratæ eum ſanaſſent.

V. Vidimus ergo, quid ſit *credere*. *Credere* autem *in* CHRISTUM quid eſt? vel *fidei in* CHRISTUM, quænam propoſitio eſt objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, ſignificamus quidem cui, non autem *quid* credimus. Eſt autem *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere JESUM *eſſe* CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui ſecundùm *Moſis* & *Prophetarum* Iſraëliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *inſtituendum Regnum Dei*. Id verò ſatis apparet ex

Quid ſit credere in Chriſtum.

verbis ipſius CHRISTI ad Martham. *Ego ſum* (inquit) *reſurrectio & vita, qui* CREDIT IN ME, *etiamſi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi, utique Domine ego credidi, quia* TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum veniſti*; Joh. 11. verſ. 25. 26. 27. quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS. Eſt ergo *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere ipſi JESU dicenti ſe eſſe CHRISTUM.

Unicum articulum Jeſum eſſe Chriſtum *neceſſarium eſſe ad ſalutem, probatur ex ſcopo Euangeliſtarum.*

VI Concurrentibus ad ſalutem *fide* & *obedientiâ*, utrâque *neceſſariò*, qualis ſit ea *obedientia*, & cui debita, monſtratum eſt, ſupra art. 3. *Articuli* autem *fidei*, quinam requiruntur, id nunc inquirendum eſt. Dico autem alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRISTUM, homini Chriſtiano, ut *neceſſarium* ad ſalutem requiri nullum. Diſtinguendum autem eſt, ut ſuprà art. 4. inter *fidem* & *profeſſionem*. *Profeſſio* ergo plurium dogmatum (ſi jubeatur) *neceſſaria* eſſe poteſt; eſt enim pars *obedientiæ* legibus debitæ. ſed non quærimus jam de *obedientiâ neceſſariâ* ad ſalutem, ſed de *fide*. Probatur autem

pri-

primò ex ſcopo Euangeliſtarum, qui erat per deſcriptionem vitæ Servatoris noſtri illum unum articulum ſtabilire. Sciemus autem talem fuiſſe ſcopum & & conſilium Euangeliſtarum, ſi obſervemus ipſam hiſtoriam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, oſtendit JESUM eſſe ex genere Davidis; Natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de cauſa quæſitum ad necem; cap. 2. Regnum ejus & à *Ioanne Baptiſta* & à ſeipſo prædicatum; cap. 3: 4. leges docuiſſe, non ut Scribæ, ſed ut qui haberet authoritatem; cap. 5. 6. 7. morbos miraculosè ſanaſſe; cap. 8. 9. *Apoſtolos* præcones Regni in omnes Judææ partes ad prædicationem Regni dimiſiſſe; cap. 10. nunciis à Johanne quærentibus, an is eſſet Chriſtus necne, reſpondiſſe; referrent quæ vidiſſent, nempe miracula, quæ in CHRISTUM ſolum competerent; cap. 11. Regnum ſuum argumentis, parabolis, & ſignis apud Phariſæos & alios comprobaſſe, & declaraſſe; cap. 12. & ſeqq uſque ad 21. ſalutatum fuiſſe in Regem cum ingrederetur Jeroſolymam; cap. 21. ſe Chriſtum illum eſſe, contra Phariſæos ſuſtinuiſſe; alios de *Pſeudo-Chriſtis* præ-

monuisse; Regnum suum quale esset parabolis ostendisse; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accusatum fuisse eo nomine, quod se Regem esse dixerit; crucique titulum inscriptum: HIC EST JESUS REX JUDÆORUM; cap. 26. 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis, datam sibi esse omnem potestatem in cœlo & in terrâ:* cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus Jesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Euangelio scopus sancti Matthæi. qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Euangelistarum; id quod seorsim sanctus *Iohannes* in fine Euangelii sui expressè habet, *Hæc*, inquit, *scripta sunt, ut sciatis, quia Iesus est Christus Filius Dei viventis:* Joh. 29. 31.

Annotatio. Dico autem alium Articulum fidei præter hunc] *Assertionem hanc quam novitate sua Theologis plerisque displicere posse video, etsi satis in sequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium esse duxi. Primò igitur cum Articulum hunc*, Jesum esse Christum, *solum ad salutem necessarium esse dico, non dico solam fidem ad salutem necessariam esse, sed requiro etiam Iustitiam, sive obedientiam legibus Dei debitam, hoc est,*

vo-

voluntatem rectè vivendi. Secundò non nego, quin multorum aliorum articulorum professio, si modo professio eorum ab Ecclesia imperetur, ad salutem quoque necessaria sit, sed cum fides interna, professio externa sit; illam propriè fidem, hanc obedientiæ partem esse dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad professionem Christiani solus sufficiat. Postremò; quemadmodum si veram & internam pœnitentiam peccatorum solam, ex parte Iustitiæ, ad salutem necessariam esse dixissem, tamen pro paradoxo habendum non fuisset, quoniam in ea justitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus. ita cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc, Jesus est Christus, *significant,* Iesum *esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per prophetas, hoc est, Iesum esse Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est Regem, revixisse (nam alioqui regnaturus non est,) judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; ali-*

ter enim Rex esse non potest; item resurrecturos esse homines: nam absque hoc ad judicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbolum Apostolorum, quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem propter hunc solum, sine cæteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tùm à Christo, tùm ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut latro in cruce; ut Eunuchus à Philippo baptizatus; ut duo millia hominum ad Ecclesiam à sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque, ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, (nec tamen contradicunt, sed, si jubeantur, concedunt) non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt.

Ex prædicatione Apostolorum.

VII. Secundò probatur idem ex prædicatione Apostolorum; erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9. vers. 2. Actor: 15. vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione.

ſatione. *Trahebant* (inquit *ſanctus Lucas*) *Iaſonem & quoſdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi ſunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos ſuſcepit Iaſon; & hi omnes contra decreta Cæſaris faciunt, Regem alium dicentes eſſe Ieſum:* Act. 17. v. 7. Etiam ſubjectum concionum Apoſtolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis: *De Scripturis* (ſubaudi Veteris Teſtamenti) *adaperiens, & inſinuans, quia Chriſtum oportuit pati, & reſurgere à mortuis, & quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17. v. 3.

VIII. Tertiò, ex iis locis quibus eorum, quæ à Chriſto ad ſalutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam ſi ad ſalutem neceſſariò requiratur aſſenſus animi internus veritati omnium & ſingularum propoſitionum, quæ circa fidem Chriſtianam hodie vel controvertuntur, vel à diverſis Eccleſiis diversè definitæ ſunt, nihil eſſet Religione Chriſtiana difficilius. Quomodo ergo verum eſſet, *jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve?* Matth. 11. v. 30. &, *parvulos in eum credere?* Matth. 18. v. 6. Et, *placuiſſe Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes?* 1. Cor. 1. v. 21. vel quomodo ſatis ad ſalutem inſtructus fuit latro pen- *Ex facilitate religionis Chriſtianæ.*

dens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipse sanctus Paulus unde tam citò ex hoste doctor Christianorum fieri potuit?

Ex eo quòd sit fundamentum fidei.

IX. Quartò, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum sit, neque alii fundamento ipse innitatur: *Si quis vobis dixerit: ecce hîc est Christus aut illic, nolite credere: surgent enim Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna,* &c. Matth. 24. v. 23. Ex quo sequitur propter fidem hujus articuli, negandam esse fidem signis & prodigiis, *Licet nos, aut Angelus de cœlo, ait Apostolus, euangelizet vobis præterquam quod euangelizavimus vobis, Anathema sit*: Gal. 1. 8. Ergo propter hunc articulum neganda esset fides ipsis Apostolis & Angelis, (puto ergo & Ecclesiæ) si contrarium docerent. *Charissimi nolite* (inquit *sanctus Iohannes*) *omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum, in hoc cognoscitur Spiritus Dei, omnis spiritus qui confitetur* JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne, ex Deo est*, &c. 1 Joh. 4. Est ergo Articulus ille, mensura spirituum, secundum quam authoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem

non

non poteſt, quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Chriſtiani ſunt, fuiſſe JESUM, qui ea omnia fecit, quibus Chriſtus eſſe agnoſceretur. non tamen ſequitur, eoſdem articulum illum doctoribus credere, vel Eccleſiæ, ſed ipſi Jeſu. Erat enim ille articulus *Eccleſiâ* Chriſtianâ prior, etſi cæteri omnes poſteriores fuerint. Et *Eccleſia* ſuper illum, non hic ſuper *Eccleſiam* fundatus eſt. Matth. 16. v. 18. Præterea ita eſt articulus ille *Ieſus eſt Chriſtus* fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à ſancto Paulo illi ſuperædificari. *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus*, (hoc eſt, *Ieſus eſt Chriſtus*.) *ſi quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, &c. uniuscujuſque opus manifeſtum erit. Si cujus opus manſerit quod ſuperædificavit, mercedem accipiet; ſi cujus opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſalvus erit*: 1 Cor. 3. v. 11, 12, &c. Ex quibus patet per fundamentum intelligi articulum hunc JESUM ESSE CHRISTUM. Non enim ſuperædificatur ſuper perſonam *Chriſti*, aurum, argentum, fœnum, ſtipula, &c. quibus ſignificantur doctrinæ. Et poſſe falſas doctrinas

fundamento superstrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

Ex disertissimis Christi & Apostolorum verbis.

X. Postremo, quod articulus ille solus necessariò tenendus sit *fide interna*, evidentissimè ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari potest: *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt, quæ perhibent testimonium de me.* Joh. 5. 39. Intelligit autem Christus scripturas solius Testamenti veteris: nondum enim scriptum erat Testamentum novum. Jam verò testimonium de Christo in veteri, Testamento nullum aliud exstat, præterquam quod venturus erat Rex æternus, tali loco, talibus parentibus nasciturus, talia docturus, & facturus, quibus rebus ut signis dignoscendus erat. Quæ omnia hoc unum testantur, JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, esse CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me non morietur in æternum*: Joh. 11. v. 25. Credere autem in Jesum, (ut ibidem explicatur) idem est, quod credere JESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per consequens, articulus ille solus est ad salu-

salutem necessarius. *Hæc scripta sunt, ut credatis;quia* JESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus* : Joh. 20. v. 31. Quare,qui sic credit,habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum venisse in carne,ex Deo est:* 1 Joh.4.v.2. Et:*omnis spiritus,qui credit,quoniam* JESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus est:* 1 Joh.5.v.1.Et:*Quis est,qui vincit mundum,nisi qui credit,quoniam* JESUS EST *Filius Dei?* 1 Joh.5.v.1. Si igitur non sit opus aliud credere, ut quis sit *Ex Deo; natus ex Deo*; & ut *vincat mundum*, quam JESUM ESSE CHRISTUM; unicus ille articulus sufficit ad salutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus: si credis ex toto corde,licet. Respondens,ait: Credo Filium Dei esse Iesum Christum.* Act. 8. v. 36, 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc est, fide internâ creditus, sufficit ad Baptismum, sufficit etiam ad salutem. Præter hæc loca, alia innumera sunt quæ idem clarè & expresè affirmant. Imò ubicunque legimus, Servatorem nostrum cujuspiam fidem laudasse, vel dixisse: *Fides tua te salvum fecit*, vel sanasse quempiam propter fidem, ibi propositio cre-

dita alia non erat quam hæc, JESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per consequens.

In eo articulo contineri fidem veteris Testamenti.

XI. Quoniam autem credere *Iesum esse Christum* nemo potest, qui, cùm sciat per *Christum* intelligi Regem illum, qui à Deo promissus est per *Mosen* & Prophetas in *Regem* & *Servatorem* mundi, non credat etiam *Mosi* & *Prophetis*, neque credere his possit, qui non credit *Deum* & *exsistere*, & *mundum gubernare*, contineri necesse est fidem illam de Deo & de veteri Testamento, in fide hac Testamenti novi. Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læsæ Majestatis divinæ, solus esset Atheismus, & negatio Providentiæ divinæ; in regno autem per Pactum vetus, etiam Idololatria; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apostasia*, sive renunciatio hujus semel recepti articuli *Iesum esse Christum*. Cæteris doctrinis, si modo à legitima Ecclesia definitæ fuerint, non est sanè contradicendum: est enim peccatum inobedientiæ; obedientia autem ad salutem necessaria est. Cæterùm ut credantur *fide interna*, ostensum est ampliter in proximè antecedentibus, necessarium non esse.

XII. Par-

XII. Partes in salute Christiani perficienda *Fides* & *Obedientia* diversas habent. hæc enim *potentiam* sive *capacitatem* contribuit; illa *actum*. Atque utraque suo modo justificare dicitur. *Christus* enim non omnibus, sed *pœnitentibus*, sive, *obedientibus*, hoc est, justis (non dico *insontibus*, sed *justis*; *justitia* enim est voluntas obediendi legibus, & convenire in peccatorem potest; voluntas autem obediendi, obedientia est apud Christum) peccata remittit. Non enim quilibet, sed *justus ex fide vivet*. *Justificat* ergo *Obedientia*, quia *facit justum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*; *Prudentia prudentem*; *Castitas castum*, nimirum essentialiter: constituitque hominem in eo statu, ut veniæ capax sit. Rursus *Christus* non omnibus justis, peccata condonare promisit, sed solis *credentibus ipsum esse Christum*. *Justificat* ergo fides, eo sensu, quo *justificare* dicitur judex, qui *absolvit*; nimirum per *sententiam*, quæ *actu* salvum facit. Atque in hac acceptione justificationis (est enim vox æquivoca) justificat *fides sola*; in illa autem *sola obedientia*; sed neque justitia sola, neque fides sola *salvificat*, sed simul ambæ.

Fides & obedientia quomodo concurrant ad salutem.

XIII. Ex iis quæ hactenus dicta sunt facile erit perspicere, quid sit officium civium

In civitate

Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumeliâ afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur, se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis, in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christianâ, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas ab iis, quibus legum ferendarum, controversiarumque judicandarum authoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam Sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. præcedente, art. 20. eadem est res) prolatas à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem authoritatem acceperunt; sequitur manifestè in civitate Christiana, obedientiam deberi summis imperantibus, in rebus omnibus, tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in

tempo-

temporalibus quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, sequenda est *Ecclesia* aliqua *Christianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus supernaturalibus, nisi per Scripturæ sacræ interpretes Christianos, fidei Christianæ est hypothesis. Quid autem? an principibus resistendum est, ubi obediendum non est? minimè sanè; hoc enim contra pactum est civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Christum per martyrium. Quod si cui dictu durum videatur, certissimum est eum non credere ex toto corde IESVM ESSE CHRISTVM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim dissolvi, & esse cum Christo,) sed velle simulatâ fide Christianâ pactam civitati obedientiam eludere.

XIV. Mirabitur autem forte quispiam, si excepto uno articulo, IESVM ESSE CHRISTVM, qui necessarius est ad salutem de fide internâ, cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantùm, quæ quidem præstari potest, etsi quis non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus est) quæcunque ab Ecclesia proponuntur; unde factum

Doctrinas quæ hodie controvertuntur de religione, spectare plerasque ad

jus regnandi. factum sit, ut tot sint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide esse, ut nisi ea quis credat internè, intrare in Regnum cœlorum non possit. Quod si idem consideret, in plerisque controversiis certamen esse de Regno humano, in aliquibus de quæstu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minùs mirabitur. Quæstio de *Ecclesiæ proprietatibus*, quæstio est de *jure imperii*. cognito enim, quid sit *Ecclesia*, cognoscitur unà, cujus sit imperium in Christianos. Nam si quælibet civitas Christiana, Ecclesia illa sit, quam omnem Christianum illi civitati subjectum audire præcepit ipse Christus, tum civis quilibet tenetur civitati suæ, hoc est, ei vel iis obedire, quorum est imperium summum, non modo in *temporalibus*, sed etiam in *spiritualibus*. Sin quælibet civitas Christiana non sit Ecclesia illa, tum est aliqua alia Ecclesia universalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Christiani illi obedire debent, sicut obedirent Christo si veniret in terras. Imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per cœtum aliquem. Quæstio itaque est de *jure imperii*. Eòdem spectat quæstio *de infallibilitate*; quisquis enim verè & internè crederetur ab universo genere humano non posse errare, certus impe-

rii,

rii tàm temporalis, quàm ſpiritualis eſſet, niſi ipſe nollet, in univerſum genus humanum. ſi dicat enim obediendum ſibi eſſe in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eòdem ſpectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim eſt controverſias, quæ ex diversâ Scripturarum interpretatione oriri poſſunt, determinare, ejus eſt omnes ſimpliciter controverſias determinare. cujus autem eſt hoc, ejuſdem eſt imperium in omnes, qui agnoſcunt Scripturas eſſe Verbum Dei. Eòdem ſpectat diſputatio de *poteſtate remittendi & retinendi* peccata, ſive de *authoritate excommunicandi*. Vnuſquiſque enim, ſi mentis compos ſit, obediet in omnibus ſimpliciter ei, cujus arbitrio credit ſe ſalvandum aut damnandum eſſe. Eòdem ſpectat poteſtas *inſtituendi ſocietates*. ab eo enim dependent, per quem exſiſtunt, qui quot Monachos, tot habet ſubditos, quamquam in civitate hoſtium. Eòdem ſpectat quæſtio *de judice legitimi Matrimonii*. Cujus enim eſt judicatio ea, ejus quoque eſt cognitio cauſarum de hæreditate & ſucceſſione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, ſed etiam ſummorum Principum. Eodem quodammodo

do' spectat *Cœlibatus Ecclesiasticorum*. Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum est, necessarium esse Principibus vel Sacerdotium (quod magnum est vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eòdem quoque spectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheosin* appellarunt. nam qui subditos alienos tanto præmio allicere potest, talis gloriæ avidos ad quidlibet audendum & faciendum inducere potest. Quid enim nisi honorem apud posteros quæsiverunt *Decii*, aliique Romani, qui se devoverunt, & mille alii; qui in pericula incredibilia se conjecerunt? Controversiæ de *Purgatorio* & *indulgentiis*, de quæstu sunt. Quæstiones de *libero arbitrio*, *de justificatione*, *de modo recipiendi Christum in Sacramento*, Philosophicæ sunt. Sunt & quæstiones de ritibus non introductis, sed relictis in Ecclesia non satis purgata à gentilismo: sed non est opus plures enumerare. Sciunt omnes eam esse naturam hominum, ut dissentientes de quæstionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præstantia ingenii*, alteri alteros convicientur & anathematizent. Non est ergo mirum

rum, si dogmata fere omnia, postquam incaluerint homines disputando, dicantur ab his vel illis, *necessaria* esse ad ingressum in Regnum Dei, non modò ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod post Ecclesiæ sententiam verum est, sed infidelitatis: quod falsum esse ostendi supra ex pluribus evidentissimis Scripturæ locis; quibus addo hunc sancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non spernat; qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumsit. Alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem: unusquisque abundet in suo sensu.* Roman. 14. v. 3, 6.

FINIS.